

Aan de slag met Zebra's
PIANOMETHODE

deel 1

Zebra's en IJsberen
Lerarenhandleiding

door

Christine Benoot

Villa Solfa

Aan de slag met Zebra's
Deel 1: Zebra's en IJsberen - Lerarenhandleiding

Copyright © 2020 Christine Benoot/Villa Solfa
Auteur: Christine Benoot

Eerste druk augustus 2020
Vormgeving: Christine Benoot

Pianomethode
ISBN 978-90-830857-0-8
NUR 140
D/2020/14.999/01

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

TEN GELEIDE

Deze handleiding bij *Aan de slag met Zebra's: deel 1 – Zebra's en IJsberen* kan misschien overrompend overkomen door de hoeveelheid nieuwe informatie en inzichten. Het verdient dan ook de voorkeur om die nieuwigheden geleidelijk aan en met mondjesmaat in te voeren en uit te proberen. In dit *Ten geleide* vind je een aantal overwegingen en verduidelijkingen. Hopelijk wordt het zo een fijne en interessante ontdekkingstocht!

INLEIDING

De reeks *Aan de slag met Zebra's* en in het bijzonder dit eerste deel *Zebra's en IJsberen* kan zowel gebruikt worden met leerlingen die naast de pianolessen ook notenleerlessen volgen als met leerlingen die geen aparte notenleerlessen volgen en waar de notenleer in de pianoles geïntegreerd is.

De lerarenhandleiding beschrijft gedetailleerd en concreet hoe men in het tweede geval deze integratie vorm kan geven. Ontwikkeling van maat- en ritmegevoel, gehoor, innerlijke klankvoorstelling, auditief geheugen en theorie komen aan bod, dit alles met een onmiddellijke link naar het materiaal - de liedjes - dat men zal spelen op de piano.

De aanpak in *Aan de slag met Zebra's* durft wel eens te verschillen van de traditionele aanpak. Zoals je misschien kon lezen in het voorwoord bij het boek zelf, is het de bedoeling om muziek van binnenuit te leren, de muziek *in* het kind te laten leven voor ze naar buiten wordt gebracht op het instrument. Daarom wordt er gewerkt van klank naar symbool. Er wordt hierbij uitgegaan van kinder- en volksliedjes zodat er veel wordt gezongen. Bovendien zijn er spelletjes en extra activiteiten ingebouwd.

Zelfs als het kind aparte notenleerlessen volgt, blijft het interessant om op deze manier te werken. De pianoles wordt dan in de eerste plaats een muzikles en niet enkel een pianotechnische aangelegenheid. Kinderen vinden het prettig om op deze manier de 'geheimen' van de muziek te ontdekken.

In het begin lijken de leerlingen in deze benadering slechts langzaam vooruit te gaan. Dat komt omdat er veel tijd en aandacht wordt besteed aan het leggen van een stevig fundament in de vorm van een diepgeworteld muzikaal aanvoelen. Op lange termijn werpt dit zijn vruchten af: Leerlingen verwerven diepgaander inzicht in de muziek en in de partituur, ze werken steeds zelfstandiger en blijven sterker gemotiveerd.

Muzikale didactische technieken

Ritmetaal

Een ritme kan niet enkel geklapt of getikt worden, je kan het ook scanderen op een zogenaamde ritmetaal. Velen van ons zijn vertrouwd met één of andere ritmetaal.

Er zijn twee soorten ritmetaal.

In de ene geef je elk ritme zijn eigen lettergreep ongeacht waar de noot zich in een ritmepatroon bevindt. Een voorbeeld hiervan is het systeem *Galín-Paris-Chevé* (Frankrijk). De kwartnoot wordt hier *ta* genoemd, de achtste noot *ti* enz.

Andere ritmetalen kennen de lettergrepen toe op basis van de tellen in de maat. Voorbeelden hiervan zijn het *takadimi*-systeem, waar de tel altijd *ta* is ongeacht de notenwaarde, en het *Gordon*-systeem waar de tel gelokaliseerd wordt door *du*. In beide voorbeelden worden verdere onderverdelingen benoemd door andere lettergrepen afhankelijk van het feit of de maat twee- of drieledig is. Een derde, erg vertrouwd voorbeeld van een telmethode op basis van de 'beat' is het traditionele tellen: 'één en twee en ...'

Een bespreking van het *takadimi*-systeem en een overzicht van een aantal andere ritmetalen vind je in het artikel *Takadimi: A Beat-Oriented System of Rhythm Pedagogy*, geschreven door Richard Hoffman. Het is gratis beschikbaar via <https://www.takadimi.net/documents/TakadimiArticle.pdf>

Elders op de website <https://www.takadimi.net/> vind je ook een beknopte praktische gids waarin het gebruik van *takadimi* als ritmetaal wordt beschreven. Zie hiervoor meer bepaald <https://www.takadimi.net/documents/Takadimi%20short%20guide%20for%20Web.pdf>

Melodie-noten of relatieve notennamen

Daar waar de letternamen zoals we die doorgaans gebruiken benamingen zijn voor absolute toonhoogtes, zijn *melodie-noten* benamingen voor de toontrappen in de toonladder. Melodie-noten kunnen dus, afhankelijk van de toonaard, slaan op verschillende toonhoogtes. Ze worden daarom ook wel *relatieve notennamen* genoemd.

Relatieve notennamen zijn eigenlijk een weerspiegeling van de manier waarop we melodieën intuïtief ervaren. Of een lied nu hoger of lager wordt gezongen, we ervaren dat steeds als hetzelfde lied omdat de noten dezelfde relatie tot elkaar behouden. De relatieve noten of melodie-noten blijven daarom ook hetzelfde, terwijl de absolute noten door het transponeren steeds anders zijn. Relatieve notennamen benadrukken zo de muzikaliteit van de melodie. De psychologische perceptie van de noten is inderdaad altijd relatief ten opzichte van de toonsoort, althans voor de overgrote meerderheid van de mensen die niet over een absoluut gehoor beschikken.

De notennamen die wij gebruiken werden door Guido van Arezzo in de 11^e eeuw als relatieve notennamen geconcipieerd (*ut re mi fa sol la* met tussen *mi* en *fa* een halve toon). Dat hexachord werd getransponeerd in drie posities en telkens gezongen op dezelfde

notennamen (met C, F of G als mogelijke *ut*). De notennamen die tot dan toe in gebruik waren, waren letternamen (A, B, C, ...), net zoals dat nu nog het geval is in de landen van de Commonwealth, de Verenigde Staten, Duitsland en Noord-Europa.

De *ut* in het rijtje werd een hele tijd terug vervangen door *do* en het hexachord is uitgebreid met een zevende noot: in eerste instantie *si* genoemd, later in een aantal landen vervangen door *ti*. De lettergrepen *do re mi fa so la si* worden vandaag in heel wat landen gebruikt als absolute notennamen. We denken aan Zuid-Europa, Zuid-Amerika, Rusland, ... en dus ook België.

In andere landen worden de notennamen *do re mi fa so la ti* in een gezongen context vandaag de dag weer als relatieve notennamen gebruikt. De eerste trap van een majeur toonladder wordt daarbij altijd gezongen als *do*, de tweede als *re*, enz.

Dit is precies wat gebeurt in het zogenaamde *movable do*-systeem.

Movable *do* wordt vaak gebruikt in Hongarije, het Verenigd Koninkrijk, Ierland, de Verenigde Staten, Australië, Hong Kong, Engelssprekend Canada, China, Japan, enz. De eerste trap van een majeur toonladder wordt daarbij altijd gezongen als *do*, de tweede als *re*, enz.

Daarnaast hanteert men in deze landen natuurlijk ook absolute notennamen, de *letternamen*, die technisch handiger zijn in instrumentonderwijs.

In landen waar men geen letternamen gebruikt, maar de notennamen van Guido Van Arezzo in omgang zijn als absolute notennamen is het gebruik van een relatief notensysteem quasi onbestaande. Het didactische voordeel van relatieve notennamen in de vorm van uiterst eenvoudige open lettergrepen is nochtans groot.¹ Zo maken ze de muziektheorie veel bevattelijker. Het mechanisme van de toonladders, de onderlinge verhoudingen tussen de klanken binnen een toonsoort, ligt voor de hand doordat de naamgeving in elke toonaard hetzelfde is. De voordelen zijn ook groot voor gehoortraining en voor de intonatie. Het tonale gevoel wordt ontwikkeld doordat alle klanken binnen de toonladder hun plaats krijgen in verhouding tot elkaar.

Iemand die leert zingen op relatieve notennamen, gaat na verloop van tijd combinaties van lettergrepen associëren met muzikale motieven. De taal roept de klank op. Elke naam is verbonden aan een functie binnen de toonladder, *do* bijvoorbeeld is altijd de grondnoot. *do re mi* is altijd een motief van drie opeenvolgende hele tonen, waarvan de eerste de grondnoot is. Analoog is *so-mi* een dalende kleine terts. Een geoefend gebruiker hoort meteen hoe dit klinkt. Deze ondubbelzinnige link tussen taal en klank ontstaat zelfs zonder theoretische kennis van de intervallen en hele en halve tonen.

Deze associatie tussen taal en klank vindt ook plaats door vaak te zingen op absolute noten (pianonoten DO RE MI ...). Althans zo lang je in DO zingt. Eens je in andere toonaarden gaat zingen en spelen, ontstaat er een probleem. Dezelfde lettergrepen krijgen dan verschillende onderlinge klankverhoudingen waardoor het effect weer tenietgedaan wordt. In DO groot is DO de tonica, maar in FA groot is DO de dominant, ... In LA groot is SOL-MI geen kleine terts meer, SOL is hier immers een afkorting voor SOL#. In MI b groot is SOL-MI evenmin een kleine terts, want MI is dan MI b, terwijl LA-DO plots ook een grote terts is geworden en FA-LA een kleine want LA is natuurlijk LA b. De ondubbelzinnigheid van lettergreepmotieven verdwijnt en dit is nefast voor de taal-klank-associatie.

Als wij in Vlaanderen relatieve noten willen introduceren zijn we genoodzaakt ons te bezinnen over de naamgeving. We kunnen er niet rond dat wij de namen *do re mi enz.* al reserveren voor absolute notennamen en we kunnen ons dus afvragen of we ze opnieuw willen gebruiken als namen voor relatieve noten. Op deze manier is het al eens eerder gedaan in Vlaanderen en het wordt vandaag de dag ook gedaan in Frankrijk.

Zelf heb ik ervoor geopteerd om de notennamen niet dubbel te gebruiken maar om andere lettergrepen te hanteren voor relatieve notennamen. In Estland wordt het al een vijftigtal jaar op deze manier gedaan.

In *Aan de slag met Zebra's* worden de volgende lettergrepen gebruikt: **jo le ni ba so ra ti**. De relatieve noten, ook melodie-noten genoemd, worden meestal voorgesteld door hun eerste letter en steeds in kleine letters (dus als *j l n b s r t*).

Voel je vrij om al dan niet melodie-noten te gaan gebruiken. Maar wees er je van bewust dat melodie-noten (en ook ritmetaal) enkel zin hebben als je ze consistent en doorgedreven gebruikt. Op die manier wordt er na verloop van (lange) tijd een link gelegd tussen klank en taal. De namen van de melodie-noten en de combinaties daarvan gaan dan inwendig automatisch de klankpatronen oproepen die erbij horen, net zoals dat met ritmepatronen gebeurt bij ritmetaal.

Zingen op joleni is een andere manier om te zeggen dat we zingen op relatieve notennamen. De originele term hiervoor is *zingen op solfa*. Dit wordt gezegd in landen waar men zoals eerder gezegd letters gebruikt voor de absolute notennamen en *do re mi fa so la ti* als relatieve notennamen.

¹ Er zijn ook plaatsen, onder andere in de VS, waar men op cijfers zingt.

Transponeren

Een belangrijk aspect van het werken met melodie-noten is dat je vaak gaat transponeren. Zo wordt het verschil met absolute notennamen duidelijk en vermijd je dat leerlingen met aanleg voor een absoluut gehoor de relatieve namen gaan koppelen aan een vaste toonhoogte. Als je langere tijd enkel in *DO* groot speelt, kan het idee ontstaan dat *do* en *jo* hetzelfde zijn.

Transponeren is trouwens sowieso een dankbare bondgenoot bij de ontwikkeling van het gehoor, zelfs zonder het gebruik van melodie-noten.

Handgebaren

Handgebaren werden geïntroduceerd door John Curwen in de 19^e eeuw in Engeland, in 1870 om precies te zijn. Handgebaren maken melodie-noten visueel. Ze bewegen zich niet enkel verhoudingsgewijs op een verticale lijn in de ruimte, zij kennen aan elke trap in de toonladder een specifiek gebaar toe en beelden de tonale functie ervan uit.

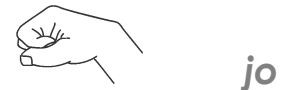
Zo wordt de stabiele tonica *jo* weergegeven door een vuist en wijst de leidtoon *ti* naar *jo*.

Handgebaren vormen een kinesthetische én visuele ondersteuning bij het leren zingen van muzikale patronen. We weten allemaal dat het goed is om bij het leren een beroep te doen op zoveel mogelijk zintuigen. Bovendien leert niet iedereen op dezelfde manier, de ene leerling is eerder visueel ingesteld, de andere eerder kinesthetisch (hij moet kunnen bewegen om te leren!). Kinderen hebben er vaak baat bij om de klanken uit te beelden om hun onderlinge verhoudingen beter te begrijpen én gaan ze daardoor beter onderscheiden.

Zingen van handgebaren is een vorm van lezen, daarmee bedoel ik dat één iemand handgebaren toont terwijl de ander zingt wat er getoond wordt. Deze laatste leest dus de gebaren.

Het tonen van handgebaren kan verder gebruikt worden om een melodie te laten zingen wanneer er geen partituur is, om een groep snel te corrigeren wanneer deze een melodie (na)zingt, maar ook om een groep tweestemmig te laten zingen (de leider gebruikt in dat geval beide handen, elke hand toont een andere melodie), enz.

De handgebaren zien er zo uit, ze zijn hier getekend zoals je ze zelf ziet wanneer je ze uitvoert.

jo

ti

ra

so

ba

ni

le

jo

In dit filmpje worden de handgebaren gedemonstreerd, ik vond het op internet maar heb er verder geen link mee.

http://musiclessons.nl/trillingen_in_de_muziek/Do,%20Re,%20Mi%20with%20hand%20signs.mp4

Innerlijke klankvoorstelling (of inner hearing)

De muziekpedagoog Edwin Gordon gebruikt de term *audiation*. Daarmee doelt hij niet enkel op het vermogen om zich muziek innerlijk voor te stellen maar ook op de bekwaamheid om daarbij de syntax van de muziek te begrijpen. Zelf vat hij dit treffend samen als '*Audiation is voor muziek wat denken is voor taal.*'

Meer in detail luidt het 'Audiation is fundamental to musical aptitude and, consequently, to musical achievement. As explained ... audiation takes place when one hears and comprehends music that is no longer physically present, just as one listens to and then recalls spoken language in order to discern its meaning. Audiation may also take place when the sound may never have been physically present, as in the creative process of composition and improvisation.

Audiation is to music what thinking is to language. (Learning Sequences in Music p. 46)

Gordon onderscheidt in zijn werk acht types audiation. Zijn opvatting over de zogenaamde *notational audiation* is deze:

If you are able to hear the musical sound of and give syntactical meaning to what you see in music notation before you perform it, ... or as you write it, you are engaging in notational audiation. One may read or write notation without audiating the music ... however when that occurs, the person is simply decoding symbols, not audiating music. (Learning Sequences in Music p. 8)

Wanneer ik in dit boek spreek over innerlijke klankvoorstelling of inner hearing dan bedoel ik hiermee eigenlijk *audiation*, die woorden hebben dezelfde complete betekenis als hierboven beschreven.

Als we hetgeen Gordon schrijft ter harte willen nemen, moet de opzet van de *musicianship training* (zoals dat in het Engels zo mooi klinkt, notenleer dus) erin bestaan dat de leerling leert zich een auditief beeld te vormen van een muziekstuk. Hoe sterker, duidelijker en verfijnder dit beeld is, hoe beter de leerling-muzikant dit beeld kan omzetten in klank. De leerling krijgt dan a.h.w. voortdurend feedback op zijn eigen spel door het beeld in zijn hoofd. Daar vaart niet alleen het correct realiseren van de noten wel bij, maar zelfs de techniek én de interpretatie van het stuk. Hoe beter een leerling zich een auditief beeld kan vormen, des te groter wordt zijn zelfstandigheid.

Willen we de leerlingen opleiden tot zelfstandigheid dan moeten we vermijden dat lezen slechts een decoderen is waarbij gekeken wordt tot welke instrumentgrepen de bolletjes op het blad leiden.

Het ideale scenario houdt in dat een leerling een partituur kan lezen en daarbij de muziek in zichzelf horen en voelen, net zoals dat gebeurt bij het lezen van een tekst. Dit is wat *musical literacy* (muzikale geletterdheid) in zijn volle omvang betekent:

Horen wat je ziet en zien wat je hoort. (Dalcroze)

Hoe kunnen we innerlijke klankvoorstelling ontwikkelen en stimuleren? Hoe kunnen we ervoor zorgen dat de leerling zijn innerlijke voorstelling aanspreekt?

Gordon stelt: *Audiation may be expressed through a musical instrument but it cannot be taken from a musical instrument. A musical instrument is simply an extension of the body of the person who is playing. (Learning Sequences in Music p.11)*

Het antwoord op de vraag is daarom: in de eerste plaats door te zingen! Zoals eerder aangehaald is *inner hearing* in muziek wat het denken is voor taal. Als peuters heeft ons denken zich ontwikkeld doordat we leerden praten. Zo kan ook het muzikale denken zich ontwikkelen door muziek te praten, door te zingen dus.

Daarnaast zijn er nog aanvullende technieken om inner hearing en het toepassen ervan extra te stimuleren. Daarvan worden er al enkele aangeraakt in *Zebra's en IJsberen*. In de lerarenhandleiding vermeld ik het er meestal bij.

In het beginstadium - zeg maar de eerste twee, drie jaar - laten we de leerlingen best bijna altijd hardop meezingen terwijl ze spelen. Zo maak je van het meezingen een automatisme en kan je er later op vertrouwen dat de leerling in zijn hoofd steeds meezingt, dat hij de muziek steeds inwendig hoort. Zing als leerkracht vaak voor en zing vaak mee, maar laat de leerlingen ook alleen zingen. Wat zeker ook belangrijk is: Laat de leerlingen geregeld zingen zonder steun van de piano! Zonder piano zingen hoeft helemaal niet eng te zijn, je kan het inkleden door een leuke activiteit, een spel, ... (een lied laten voorzingen op *lalala* en laten herkennen door de andere leerlingen, je kan vragen wie het lied uit het hoofd kan zingen op noten of op ritmetaal, enz.).

Hier volgen nog enkele andere technieken die de innerlijke klankvoorstelling trainen. De eerste twee kan je al gauw introduceren, de andere zijn nog te moeilijk voor beginners.

- Een lied in je hoofd zingen en het ritme meeklappen.
- Een lied herkennen van handgebaren, van het voorklappen van het ritme ervan of ook het herkennen van het lied van voorzingen op *lalala* of op een andere tekst. Dit laatste blijkt met name zeer moeilijk voor jonge kinderen: een melodie herkennen wanneer ze op een andere tekst wordt gezongen.
- Door middel van een gebaar geeft de leerkracht aan of de leerlingen hardop dan wel in stilte moeten zingen. Dat kan bijvoorbeeld door een open of een gesloten hand te tonen. De kinderen zingen een goed gekend lied en volgen de aanwijzingen. De leerkracht tikt de maat mee op de achtergrond. Het wisselen van hardop en stil zingen gebeurt op het einde van een zin, maar het hoeft niet elke zin te wisselen.
- Een lied/stuk zingen en daarbij bepaalde noten in je hoofd zingen, in stilte dus. Er zijn liedjes waarbij dezelfde woorden steeds terugkomen en waar je dat woord steeds in stilte kan zingen, terwijl je ook bewegingen moet uitvoeren.

De begeleidende bewegingen zijn essentieel om er zeker van te zijn dat het woord inwendig ook echt gezongen wordt. Dat kunnen handgebaren zijn, een klapspel, body ostinato of andere bewegingen ...

- Zingen op tekst en simultaan de handgebaren tonen. Dit is een polyfone vaardigheid die al vrij veel vereist van je inner hearing.
- Canon: zelf de eerste stem zingen en daarbij de tweede stem tonen met handgebaren (en omgekeerd). Dit is een polyfone vaardigheid en vraagt al veel van je inner hearing.

Praktische hulpmiddelen

Kleurenstrip

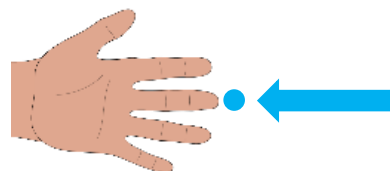
Knip de stroken en bevestig ze aan elkaar met plakband. Zet de resulterende strip rechtop achter de toetsen, zodanig dat er op elke *do* een andere kleur begint. Zet ook als leerkracht gedurende de eerste weken (of maanden) de strook op de piano tijdens de les.

De kleurenstrip is bedoeld als hulpmiddel bij de oriëntatie op het klavier. Elk octaaf krijgt letterlijk zijn eigen kleur. Het is handig om te kunnen zeggen dat de lage *do* in de solseutel de *do* is van het blauwe octaaf, de hoge *do* in de solseutel dan weer de *do* in het groene octaaf. We zingen (meestal) in het blauwe octaaf, je papa's stem klinkt echter lager, net zoals het rode octaaf ...

Ook later kan je nog steeds op die manier naar een bepaald octaaf verwijzen, wanneer de kleurenstrip al (lang) niet meer fysiek op de piano wordt gezet.

Het associëren van toonregisters met kleuren is in feite individueel verschillend en wordt hier misschien wat doorkruist doordat de kleuren al vast liggen. Hier is het echter het makkelijkst dat iedereen met een bepaalde kleur naar hetzelfde octaaf verwijst.

De vingernotenbalk

De vijf vingers van onze hand vormen als het ware onze eigen draagbare notenbalk: We hebben hem altijd bij ons! Je kan een lied zingen en simultaan met de wijsvinger van de andere hand aanwijzen waar de noten staan op de (vinger)notenbalk. Als we noten óp de lijn tonen, dan tikken we óp de vingertop. Daardoor klinkt de uitdrukking 'óp de lijn' ineens veel logischer.¹

Je kan een lied ook zonder problemen opschuiven op de (vinger)notenbalk, transponeren dus. Zing op melodie-noten en spreek af waar de beginnoot staat (bvb. tussen de pink en de ringvinger). Toon al zingend waar de noten staan op de notenbalk. Schuif dan de beginnoot op, bvb. tot óp de ringvinger. Zing opnieuw. De melodie-noten zijn hetzelfde, maar ze staan nu op een andere plaats. Vraag dan hoe deze noten heten op de piano (absolute noten). Zing opnieuw op piano-noten en wijs tegelijk hun plaats weer aan op de notenbalk.

Zo kan je de *hoge do* van de solseutel leren lezen: Als *do* hier zou staan (tussen wijsvinger en middenvinger), waar zou *re* dan komen te staan? En *mi*? Kinderen doen dit vlot. Je moet het wel aan aantal keer opnieuw doen, in meerdere lessen, opdat het blijft hangen.

Opm.: De *lage do* in de solseutel 'hangt' los in de ruimte onder de pink. *Re* raakt de pink.

¹ De uitdrukkingen **op** en **tussen** de lijn kunnen aanvankelijk verwarrend zijn: we zeggen immers van gewone letters ook dat je ze *op* de lijn schrijft terwijl je ze er eigenlijk *boven* schrijft!

Alternatieve volgorde

Naargelang het kind wel of niet apart notenleer volgt, kan het zinvol zijn de volgorde van de stukken lichtjes aan te passen, met name in het begin van het boek.

Als de notenleer in de instrumentles geïntegreerd is, is het bijvoorbeeld helemaal niet nodig om de eerste of tweede les al de notenbalk te leren. Het is interessanter om een tijdje op het gehoor te werken alvorens men begint te lezen en daarna de notatie langzaam op te bouwen, beginnend met ritme, dan overgaand op sticknotatie of stokjesschrift¹ ...

Volgt het kind echter apart notenleer, dan zal het daar al vrij snel noten op de notenbalk leren en het zal die kennis verzilverd willen zien in de pianoles. Het is in die situatie best om de eerste les *IJsbeer* al te leren zingen en spelen (nummer **15**) en de tweede les de nummers **16, 17, 18** en **21** onder de loep te nemen (en pas daarna **19** en **20**). Als je er langer mee wacht, is de magie van het notenbalkverhaal er af.

Dat zij al notenleer volgen neemt niet weg dat het ook voor deze kinderen verrijkend is om extra stil te staan bij muzikale concepten als *hoog en laag*, *maat en ritme* en zo hun kennis hieromtrent te consolideren.

Kennis is in muziek ook *kun-nis*. Kinderen verwerven best fysieke notie van *maat* voor ze *ritme* kunnen leren aanvoelen (het noteren komt pas ná het leren aanvoelen en uitvoeren), het helpt hen dat ze *hoog en laag* op het gehoor goed kunnen onderscheiden, eer ze de specifieke noten leren (uitvoeren en daarna pas noteren). Als leerkracht mogen we niet verwachten dat elke leerling deze basiskennis reeds ten gronde beheerst wanneer ze voor het eerst bij ons naar de les komen. We blijven hier dus best even bij stilstaan.

De traditionele volgorde in het (bewust) aanleren van muzikale concepten is: eerst maat, vervolgens ritme, dan pas toonhoogte. In *Zebra's en IJsberen* wordt schijnbaar één en ander omgegooid, dit is gebeurd om verschillende redenen.

Bij de meesten onder ons is het zo dat leerlingen piano komen leren, terwijl ze nog geen (bewuste) muzikale voorkennis hebben. De honger om meteen op het instrument te leren spelen is groot en we kunnen moeilijk het instrument nog een tijd links laten liggen. Maar het integreren van de piano vraagt onvermijdelijk om compromissen.²

Als de leerling apart notenleerles volgt, merk ik dat die lessen vaak vrij snel vooruit gaan. Om het materiaal in de instrumentles enigszins laten aansluiten, heb ik enkele items wat naar voor geschoven. Daarom komt toonhoogte toch voor maat aan bod, en de notenbalk nog voordat er over ritme gesproken wordt. Om meteen iets welluidend te leren spelen wordt er meteen een lied aangeleerd, compleet mét notennamen en al (zie **5 Dikke vrienden**). Let er wel op dat dit lied in feite is opgevat als een oriëntatie-oefening op het klavier.

Ondanks die aangepaste volgorde nemen we de tijd om te blijven kijken hoe het gesteld is met de voorkun-nis (zie ook vorige paragraaf) zodat hier op specifieke punten verdiepend kan worden gewerkt.

Mocht je toch opteren voor een meer organische volgorde dan kan je starten met **23 Tik tok: maat**. Zeker wanneer het kind geen aparte notenleerles volgt ga je zo voor maatgevoel als basis. Daarna volgen **24 Tik tok: ritme**, **25 Ritmes voor- en naspelen**, **27 Tik tok op de piano** en **26 De-ze-speel-je-niet**. Tussendoor leer je ook **5 Dikke vrienden**, zoals gezegd als een oriëntatie-oefening op het klavier.

Ondertussen kan je de genoemde topics aanvullen met de oriëntatie-spelletjes aan het begin van het boek, meer bepaald **1** tot en met **7**.

Je kan *Kopje thee*, **29** tot en met **32** laten aansluiten op **26** en **27**. Op die manier speel je *Kopje thee vóór IJsbeer*, omdat *hoog* en *laag* er duidelijker te onderscheiden zijn (een kwartsprong). Daarna ga je naar **15 IJsbeer**, hier wordt het interval kleiner (een kleine tert). Voor leerlingen die notenleerles volgen kan lesje **31** (*Kopje thee: hoog en laag*) nuttig zijn voor de leerkracht om te kijken hoe bedreven de kinderen al zijn met het onderscheiden van hoge en lage noten.

De notenbalk kan je aanleren bij *IJsbeer* (**15**), maar als de leerling geen notenleerles neemt, is het beter eerst een tijdje stokjes-schrift of stick-notatie te gebruiken, dit is een eenvoudiger notatie, een tussenstap naar de complexe notenbalk.

¹ Sticknotatie of stokjesschrift is een schrijfwijze zonder notenbalk, waarbij het ritme genoteerd wordt zonder bolletjes eraan, enkel stokjes dus. Onder het ritme worden de beginletters van de melodie-noten geschreven.

² Grote pedagogen vinden het géén goed idee om meteen met een instrument te beginnen, maar raden eerst een lange informele muzikale inlooperperiode aan, gevolgd door een formelere periode, maar nog steeds zonder instrument. *Audiation may be expressed through a musical instrument but it cannot be taken from a musical instrument. A musical instrument is simply an extension of the body of the person who is playing.* (Gordon - *Learning Sequences in Music* p. 11)

Tot slot nog enkele praktische zaken

Sommige leerlingen hebben individueel les, anderen met zijn tweeën of in groepjes. De activiteiten beschreven in deze handleiding zijn uitvoerbaar in beide omstandigheden. Daarom heb ik het door elkaar soms over de leerling, soms over de leerlingen. Dit wil dus niet zeggen dat die alinea enkel met één leerling alleen gedaan kan worden of enkel met een groepje.

✦ Wanneer een zin tussen deze tekens staat, betekent dat dat hij vooral van nuttig kan zijn bij 6- en 7-jarigen. ✦

De nummering in deze handleiding volgt de nummering van de lesjes uit het handboek. Daarnaast worden ook extra punten besproken, deze worden met letters weergegeven of als 1ste, 2de.

Als je geen bord hebt in de klas is het handig om één (of meerdere) kleine draagbare whiteboards te voorzien.

De activiteiten in deze handleiding zijn niet (allemaal) corona-proof. Alle spelletjes en oefeningen hebben ikzelf (en anderen) al vaak met leerlingen gedaan en hebben hun efficiëntie bewezen. Ik vond het vrij zinloos om snel-snel contactloze activiteiten te bedenken die ik nooit heb uitgeprobeerd. Laat ons ervan uitgaan dat we binnen afzienbare tijd terug op normale(re) wijze met elkaar zullen kunnen omgaan.

Inhoud

TEN GELEIDE.....	1
INLEIDING.....	1
Muzikale didactische technieken.....	2
Praktische hulpmiddelen.....	8
Alternatieve volgorde.....	9
Tot slot nog enkele praktische zaken	11
I. De piano verkennen - maat en ritme - hoog en laag	15
1. Hoe zit je aan de piano?.....	15
2. Pianotoetsen	15
3. Patronen van witte en zwarte toetsen.....	15
4. Luister	16
5. Kleine en grote zebra's.....	16
6. Zebra-spelletjes	17
7. Hoog en laag op de piano.....	18
8. <i>Dikke vrienden</i>	18
9. Een cijfer voor elke vinger	22
10. Wandelen over de piano	22
11. <i>Dikke vrienden</i> op andere toetsen	23
12. <i>Dikke vrienden</i> met melodie-noten	24
13. Muizen vangen.....	25
14. <i>Doremi</i>	26
II. Twee noten	29
15. <i>Ijsbeer</i>	29
16. <i>Ijsbeer</i> transponeren.....	32
17. <i>Ijsbeer</i> op de notenbalk.....	33
18. 'Op' en 'tussen' de lijn	34
19. Melodie-noten	35
20. <i>Ijsbeer</i> met beentjes aan de noten	36
21. Een sleutel om de code te kraken (België)	37
22. Een sleutel om de code te kraken (Nederland)	38
23. <i>Tik tok</i> : maat.....	38
24. <i>Tik tok</i> : ritme.....	39
25. Ritmes voor- en naspelen op de piano	41

26.	De-ze-speel-je-niet!	43
27.	<i>Tik tok</i> op de piano.....	43
28.	<i>Tik tok</i> transponeren	45
29.	Kopje thee.....	46
30.	Kopje thee: ritme	47
31.	<i>Kopje thee</i> : hoog en laag	49
32.	<i>Kopje thee</i> op de piano	49
33.	Kaartjes: Speel de cijfers	50
34.	Ritmes voor- en naspelen op de piano met ritmetaal	50
35.	Kuikens op de piano	51
36.	Kuikens en muizen vangen (1)	52
37.	Kuikens en muizen vangen (2)	53
38.	Ik wil koffie	53
39.	<i>Ik wil koffie</i> op de notenbalk	58
40.	<i>Ik wil koffie</i> met één noot als begeleiding, een bourdon	60
41.	Spiegel.....	62
42.	<i>Iep sliep</i>	64
43.	<i>Iep Sliep</i> en Ijsbeer.....	66
44.	<i>Iep Sliep</i> en <i>Tik tok</i>	66
45.	<i>Stoofpotje</i>	67
46.	<i>Stoofpotje</i> : Begrijp je wat er staat?.....	68
47.	<i>Stoofpotje</i> op de notenbalk.....	70
48.	<i>Stoofpotje</i> met één noot als begeleiding, een bourdon.....	72
49.	<i>La Doredo</i> (België)	73
50.	<i>A Cdc</i> (Nederland)	74
51.	Liedjes herhalen.....	75
II.	Canons	77
52.	<i>Tik tok</i>	77
53.	<i>Iep sliep</i>	77
54.	<i>Stoofpotje</i>	77
55.	Dikke vrienden	77
III.	Drie noten	78
56.	<i>Die gaat op</i>	80
57.	Knutselen met <i>Die gaat op</i>	81
58.	<i>Die gaat op</i> met melodie-noten.....	85

59.	<i>Die gaat op op de notenbalk</i>	88
60.	<i>Die gaat op een plaatsje hoger op de notenbalk</i>	88
61.	<i>Die gaat op weer op een andere plaats</i>	88
62.	Herken je dit lied?.....	89
63.	Pieterbaas	89
64.	<i>Pieterbaas op de notenbalk</i>	96
65.	<i>Pieterbaas in een andere positie (DO-positie)</i>	97
66.	<i>Pannenkoek in stick-notatie</i>	97
67.	<i>Pannenkoek op de notenbalk (DO-positie)</i>	99
68.	<i>Pannenkoek in een andere positie (SOL positie)</i>	100
69.	<i>Pannenkoek in weer een andere positie (FA-positie)</i>	101
70.	Kokarassa	102
71.	<i>Kokarassa in SOL positie</i>	103
72.	<i>Kokarassa in FA positie</i>	103
73.	<i>Kokarassa in hoge DO positie</i>	104
74.	<i>Boem maka leli (SOL-positie)</i>	104
75.	<i>Boem maka leli in DO-positie</i>	106
76.	<i>Boem maka leli in FA-positie</i>	106
77.	<i>Boem maka leli in hoge DO-positie</i>	106
78.	<i>Kokarassa met een bourdon als begeleiding</i>	107
79.	<i>Kokarassa met een bourdon op de notenbalk</i>	107
80.	Herken je dit lied?.....	108
81.	<i>Pannenkoek nieuwe versie</i>	109
82.	<i>Pannenkoek nieuwe versie op de notenbalk</i>	109
83.	Maanliedje	109
84.	<i>Maanliedje in hoge DO positie</i>	111
85.	<i>Maanliedje met begeleiding</i>	112
86.	Welke twee liedjes zijn dit?	113
87.	Liedjes herhalen.....	114

1. De piano verkennen - maat en ritme - hoog en laag

1. Hoe zit je aan de piano?

Zie boek

- a. Laat de leerlingen de nummers van de punten op de tekening zetten, om de instructie meer visueel te maken.
- b. Omdat jonge leerlingen soms moeilijk (lang) kunnen blijven stilzitten op de pianostoel, kan je ze ter afwisseling laten rechtstaan. De hand valt mooi zo, op voorwaarde dat de leerling nog niet te groot is van gestalte. Thuis mag dit ook. Zorg evenwel dat de leerling ver genoeg van de piano af staat, vaak heeft hij de neiging om zeer dicht bij de piano te staan. Schuif de pianostoel wat onder het klavier en laat de leerling erachter plaatsnemen, zodat hij op enige afstand van de piano blijft. Je kan eventueel ook met een krijtje een lijn trekken waar hij achter moet blijven.

2. Pianotoetsen

Zet de piano open en strijk de leerkracht strijkt met de vingers over de snaren, eerst zonder en dan mét het rechterpedaal ingedrukt. Wat vindt de leerling van de hoge, de middelste en de lage snaren?

1. Laat de leerling de witte toetsen één voor één afgaan met één vinger. Dit kan al rechtstaand, meelopend langs het klavier. Laat de leerling zelf kiezen welke hand en welke vinger, observeer.
2. Begin met zijn tweeën elk van een andere kant: waar kom je elkaar tegen?
3. Heeft de leerling de toetsen ook geteld?
4. Laat ook de zwarte toetsen tellen.

3. Patronen van witte en zwarte toetsen

Welke afbeelding is er juist? Zonder naar de toetsen te kijken: sluit het pianodeksel!

4. Luister ...

Naar Laura Campbell: *Sketching At The Keyboard*, p.15.

1. Druk het rechterpedaal in en sla van laag naar hoog, willekeurige toetsen aan over het hele klavier.
2. Druk het rechterpedaal weer in en sla een lage noot vrij luid aan met de LH. Druk dan met de RH over het hele klavier zachtjes dezelfde noten in, van laag naar hoog. Misschien merkt een leerling wel op dat die noot telkens op dezelfde plaats ligt in het toetsenpatroon.

Hoe vinden de leerlingen dit klinken t.o.v punt één? Er is iets wat de toetsen van de tweede oefening mooi samen doet klinken. Meer nog, elke klank lijkt de andere klanken in zich te dragen. De klanken zijn erg gelijkend maar bevinden zich in andere registers, daarom noemen we ze ook hetzelfde. Het is telkens 'dezelfde toets (plaats)' in een ander register: dezelfde noot maar hoger of lager.

Je kan dit eerst doen met een zwarte toets en daarna herhalen met een witte toets. (bvb. sol# en vervolgens re.)

3. Druk een toets in het midden van de piano langzaam in, zonder geluid te maken (bvb. opnieuw sol# of re). Speel dan dezelfde toets, kort, een octaaf lager, vervolgens een octaaf hoger. Wat gebeurt er? Kunnen de leerlingen beschrijven wat ze horen?
4. Herhaal de tweede oefening en laat de klank uitsterven, vraag de leerlingen hun hand op te steken wanneer ze helemaal niks meer kunnen horen (houd het pedaal ingedrukt).

5. Kleine en grote zebra's

1. Welk dier heeft er witte en zwarte strepen?
  - a. De piano heeft ook witte en zwarte 'strepen'. Zie je de groepjes? Elk groepje is een 'zebra'. Speel elk groepje van zwarte toetsen voor met de vlakke hand, de leerlingen doen je na, (rechtstaand aan de piano, langs de piano lopend.)
  - b. 🌟 Hoeveel zebra's zijn er? Op die manier kan je de oefening nog eens laten herhalen door een leerling bij wie het bijvoorbeeld moeilijker ging. 🌟
2. Zijn alle zebra's even groot?
  - a. 🌟 De zwarte strepen van de zebra's al spelend met één vinger laten tellen door een leerling: de zebra met twee zwarte strepen noemen we een kleine zebra, die met drie zwarte strepen noemen we een grote zebra. 🌟

- b. Voor een volgende leerling: hoeveel kleine zebra's zijn er? (= spelen en tellen - hand en vinger laten kiezen)
- c. Voor de volgende leerling: hoeveel grote zebra's zijn er?

6. Zebra-spelletjes

Zie bijhorende kaartjes.

Knip de kaartjes uit. Je kan ze ook eerst in kleur kopiëren.

Maak van de kaartjes in dezelfde kleur telkens een stapeltje en leg ze met de tekst naar onder. De **oranje** stapel leg je voorlopig opzij.

Neem nu de bovenste kaart van elk stapeltje. Zo combineer je een **blauwe**, een **groene**, een **bruine** en een **rode** kaart. Voer de opdracht uit.

1. Een mogelijke combinatie die ontstaat is:
  - a. Speel alle kleine zebra's.
  - b. Speel met de LH.
  - c. Speel de toetsen tegelijk.
  - d. Doe dit van hoog naar laag.
2. Speel het spel in de les en laat het thuis spelen. Je kan de leerling al zittend laten spelen als hij gemakkelijk bij alle zebra's kan, anders mag er rechtstaand gespeeld worden.
3. De 'witte strepen' van de kleine zebra zijn **do re** en **mi**. Heeft leerling deze notennamen al eens gehoord? Aansluitend kan je het liedje **Dikke vrienden** leren zingen en spelen.
4. **Moeilijker opdrachten** (tweede les): Gebruik je de **oranje** kaarten dan trek je een **oranje**, een **bruine** en een **rode** kaart, dus slechts drie kaarten. Een mogelijke combinatie die ontstaat is:
  - a. Speel met de LH 2 3 op de kleine zebra en met de RH 2 3 4 op de grote zebra.
  - b. Speel de toetsen ná elkaar.
  - c. Doe dit van laag naar hoog. Schuif telkens één octaaf op, dus de LH speelt de tweede keer, waar de RH de eerste keer speelde.
5. **Variatie** in het blauwe octaaf: de LH met **2 3** op kleine zebra, aansluitend de RH met **2 3 4** op de 'witte strepen' van de kleine zebra (*do re mi*.) Eerst voordoen en dan vragen stellen:
  - a. Met hoeveel handen speel ik?
  - b. Welke hand begint er?

- c. Met welke vingers?
  - d. En met welke vingers speelt de RH?
  - e. Als het antwoord niet correct is of als de leerling het antwoord schuldig blijft, speel je de variatie gewoon opnieuw, dus zonder uitleg, zonder te praten.
6. Wanneer de leerling deze variatie vlot kan spelen, mag hij ze over het hele klavier spelen, telkens een octaaf opschuiven.

7. Hoog en laag op de piano

1. De leerkracht speelt een muzikaal fragment afwisselend hoog en laag op de piano. Bespreek samen hoe de toetsen klinken.
2. ✪ Zeer jonge kinderen noemen laag en hoog nogal eens luid respectievelijk zacht. 'Hoog' associëren zij met 'groot' en 'luid', zij zijn dan ook eerder geneigd om het woord 'hoog' te gebruiken voor de lage klanken. De hoge klanken vinden zij 'klein' klinken en dus 'laag'. Zoek samen beschrijvingen voor de tonen vóór je hen vertelt dat er een algemene afspraak is om bepaalde tonen 'hoog' te noemen en andere tonen 'laag'. Bvb. zacht, luid, zwaar, licht, klein, groot, ... ✪
3. Welke dieren associeer je met welke klanken en dus met welke toetsen? Hoge of lage? De leerlingen mogen gerust spelen op de toetsen om op deze vraag te kunnen antwoorden.
  - ✪ De leerkracht kan dierengeluiden nabootsen op de piano en de leerlingen laten raden welke dieren het zijn. ✪
4. Een trucje om hoog en laag goed uit elkaar te houden, kan zijn om vogelgetsjirp na te bootsen op de hoge noten van de piano. Welk dier is dit? Waar woont een vogel? In een nest **hoog** in een boom. Hij vliegt ook **hoog** in de lucht.

8. Dikke vrienden

Doel: notennamen leren en de noten weten liggen op de piano.

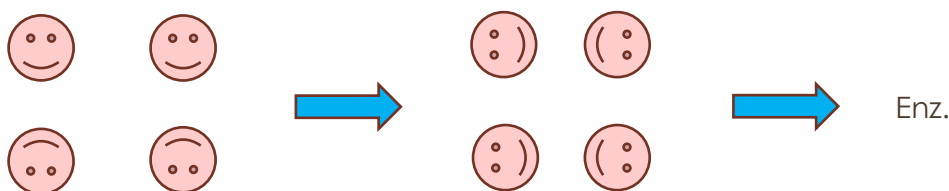
Leer dit liedje zo gauw mogelijk spelen, als het haalbaar is zelfs meteen al de eerste les. Het werkt motiverend voor de leerlingen om een heus liedje te leren spelen.

Do re mi do re mi dik - ke vrien - den één, twee, drie!

- a. Kennen de leerlingen al notennamen? Zing het lied voor. Dit kan aansluitend op de Zebra-spelletjes.

1. **SPEL:** Om een lied aan te leren en aan zetten tot meezingen kan een spelletje wonderen doen. De spelletjes beschreven in dit boek, hebben steeds didactische 'bijbedoelingen', bijvoorbeeld om maat en ritme goed te leren aanvoelen. In dit spel in het bijzonder ook de rusten. De leerlingen hoeven dit niet te weten, voor hen zijn het gewoon spelletjes.

Ga met zijn vieren 2 aan 2 tegenover elkaar in een vierkant staan en zing:		
do re mi	<i>spring</i>	(kwartdraai naar andere partner)
do re mi	<i>spring</i>	(kwartdraai terug naar eerste partner)
dikke vrienden		
één, twee, drie!	<i>spring</i>	(kwartdraai terug naar andere partner)

Als je niet met zijn vieren bent: Klap al zingend de woorden van het lied mee. Dit is het ritme, maar je hoeft deze term alsnog niet te gebruiken. *Spring* bovendien op de rust.

Hoeveel keer hebben we gesprongen? (Laat opnieuw spelen om na te tellen, soms zijn de leerlingen het niet eens en dan moet je het zeker nog eens laten spelen!)

2. Op de piano

- a. Waar lagen de *do* en de *re* en de *mi* ook alweer op de piano? Weten de leerlingen dit nog van de zebra-spelletjes (als je het daar al getoond had)? Anders kan je het nu tonen ('Het zijn de witte strepen van de kleine zebra.').
- b. Laat het lied opnieuw zingen, Aan de hand van de tekst kunnen de leerlingen al een deel van het lied terugvinden op de toetsen. Laat spelen in het blauwe octaaf, dat is immers het octaaf waarin we zingen.

Opm.: Het is voor een leerling die nog niet veel gezongen heeft zeer moeilijk om mee te zingen terwijl hij in een ander register/octaaf speelt. Tenzij de leerkracht en/of de groep ook meezingt.

- c. Laat het vervolg van het lied, de zin zonder notennamen erin, door de leerlingen zelf zoeken. Laat ze de tekst meezingen terwijl ze uitproberen. Vergeet echter niet dat dit heel nieuw is om te doen, geef even de tijd, grijp niet té snel in. Maar als je voelt dat het niet komt of dat een leerling gaat opgeven, doe dan het volgende: Zing het lied opnieuw en toon met een wijsvinger de toonhoogtes mee in de lucht. Doe dit zonder verdere uitleg, misschien helpt het. Lost dit niks op, geen probleem, ga vlot over op noten: Zing het lied opnieuw, maar zing het nu tot op het einde op notennamen. Laat de pianotoetsen zo terugvinden (*do re mi - do re mi - do re mi re do re mi -*).
- d. Laat de leerlingen het hele lied spelen en meezingen, op tekst én op notennamen. Laat steeds hardop meezingen!
- e. Observeer hoe de leerlingen het lied spelen. Met welke hand? Alles met één vinger? Met opeenvolgende vingers?
Laat alles met de 3de vinger spelen. Als het mogelijk is daarna met 2 3 4, maar dit kan ook pas in een volgende les. Als de leerling spontaan gebonden speelt, dan is dit prima, maar verwacht dit nog niet. Non legato is goed, vraag nu nog niet om legato. Laat ook met de andere hand spelen, RH/LH apart. Als de leerling uit zichzelf al handen samen probeert is dit natuurlijk goed.
- f. Vraag de leerlingen: Zingen we tijdens het springen? Neen, dus zeg 'ssht' en ... laat dan ook de toets los, de piano mag ook niet verder zingen! Als je de leerlingen rechtstaand laat spelen, bvb. met zijn drieën naast elkaar, is de kans groot dat ze samen gaan springen, wat wel leuk is!

3. Als de leerlingen het spel gespeeld hebben, zullen ze het lied vrij goed kunnen onthouden voor thuis. Het noteren kan wachten tot de volgende les. Wil je ze toch een geheugensteun meegeven, dan kan je het lied gaan **noteren** op de notennamen, voluit, maar ook met letters. Schrijf eerst de notennamen voluit en laat daarna alleen de eerste letter staan.

d r m
d r m
d r m r
d r m

Op 'spring' zwijgen we, weet je nog? Er valt dus een stilte! Dit noemen we een **rust**. Een rust wordt voorgesteld als: ♯ of we kunnen (voorlopig) de **S** schrijven van 'spring'.

d r m S
d r m S
d r m r
d r m S

Do re mi do re mi dik ke vrien - den 1 2 3!

9. Een cijfer voor elke vinger

a. Leg de cijfers van de vingers uit. De duim is altijd nummer 1: toppie.

b. Laat de omtrek van beide handen tekenen en de cijfers erin schrijven.

Spelletje 1: Maak kringetjes met de vingers: met **1** en **2**; met **1** en **3**; enz ...

Let op: zorg dat er geen deuk zit in je kringetje! (= laat je vingers niet doorknikken)

1e. Doe dit met één hand (RH en LH).

2e. Doe dit met beide handen tegelijk.

3e. Doe dit in een andere volgorde.

c. Druk de vingers even hard tegen elkaar aan en zorg dat je nog steeds geen deuk maakt. Ontspan weer.

d. **Spelletje 2:** Schrijf je naam met de 2e vinger op de tafel zonder dat je je vinger laat doorknikken. Doe dit daarna met de andere vingers, zowel rechts als links.

Variant: schrijf een woord en je collegaatje moet het woord raden. Laat je vinger niet doorknikken!

10. Wandelen over de piano

1. Wandel dwars over de piano met de **2de** en **3de** vinger alsof je oversteekt op het *piano-zebrapad*. Doe dit eerst eens voor.

RH = van *hoog* naar *laag* over het klavier

LH = van *laag* naar *hoog* over het klavier

2. Doe dit de volgende les met **2 3 4 - 2 3 4 ...** RH/LH

3. En/of met **2 3 4 3 - 2 3 4 3 - ...** RH/LH

- a. Laat de leerling de oefening de eerste les alleen uitvoeren, observeer, stuur bij indien nodig.
Opgelet: 'achter' de arm laten aanlopen en ver genoeg van de piano af. Schuif de pianostoel wat onder het klavier zodat de leerling op enige afstand van de piano moet lopen. Je kan eventueel ook een krijt lijn trekken waar hij achter moet blijven.
- b. De tweede les vertrek jij als leerkracht aan de ene kant van de piano en de leerling aan de andere kant en jullie wandelen nu naar elkaar toe. De leerling hoeft nu niet meer het hele klavier over te steken. Een ander voordeel is dat jij het tempo (wat) kan sturen, vraag om tegelijk met jou te wandelen. Leerlingen hebben anders de neiging om te versnellen en als gevolg daarvan toetsen over te slaan.
- c. *Wandelen - Volgen*: Wandel weer naar elkaar toe op het klavier. Jij bepaalt het tempo, loop nu eens traag, dan weer wat sneller, de leerling moet jou volgen. Je kan de rollen daarna ook omwisselen.
Een nuttige voorbereiding hierop is om het 'tempo volgen' eerst al wandelend door de kamer te doen. Stap eerst in een regelmatige cadans en laat de leerlingen je tempo overnemen. Bouw dan tempowisselingen in. Dit gebeurt in stilte, zonder praten. Een volgende les kan een leerling de 'leider' zijn.

11. Dikke vrienden op andere toetsen

Doel: transponerend zingen en spelen + notennamen leren en de noten weten liggen op de piano.

- a. Zing het lied voor op *lalala* of *noenoenoe*, herkennen de leerlingen het? Klap in een andere les dan weer het ritme voor, kunnen ze het nu ook herkennen? (= Innerlijke klankvoorstelling)
- b. **Transponeren**: Zing het lied voor op tekst op andere toon. Vraag om mee te zingen. Zing weer op een andere toon, laat meezingen, ... vraag wat er veranderd is. De laatste toon waarop je het lied begint is *fa*.
- c. Zing het lied opnieuw en speel het voor beginnend op *fa* in het blauwe octaaf (RH met 2 3 4). *Fa* is de meest linkse 'witte streep' van de grote zebra. Zing het lied op de gewone tekst (*do re mi!*). Ook al is het nog hetzelfde lied, het lijkt nu wel wat gek om dezelfde tekst te blijven zingen: *do re mi*. Deze noten heten immers *fa sol la*. De nieuwe tekst, wanneer we op *fa* beginnen, gaat zo:

fa sol la
fa sol la
dikke vrienden
tralala!

- d. Speel ook met de LH in de nieuwe positie! (4 3 2)

- e. Laat de leerlingen het lied nu zelf terugvinden op *sol*. Zing het eerst op die nieuwe toonhoogte(!), met de oude tekst op *do re mi* of op *fa sol la*.
- f. Dan leer je de nieuwe notennamen: *sol la si*.

sol la si
sol la si
dikke vrienden
één, twee, drie!

- g. Je kan nu drie strofen achter elkaar zingen en spelen, telkens beginnend op een andere toon.

12. **Dikke vrienden met melodie-noten**

1. We speelden al drie keer hetzelfde liedje. Op de piano zijn het telkens andere toetsen met telkens andere notennamen, terwijl de melodie eigenlijk hetzelfde blijft. Om het ons gemakkelijk te maken als we zingen, gaan we naast de piano-noten ook melodie-noten gebruiken.

- a. Deze melodie-noten zijn ***jo le ni***. Dit is de nieuwe tekst. Deze tekst blijft altijd hetzelfde, ook als we hoger of lager zingen.

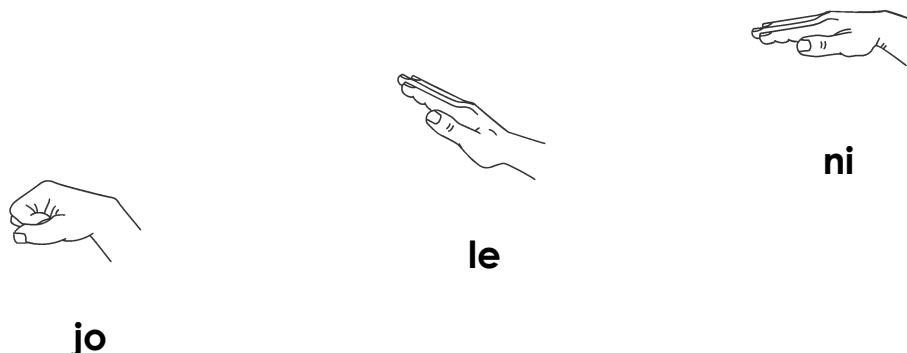
jo le ni
jo le ni
dikke vrienden
één, twee, drie

- b. Je kan het lied ook volledig op melodie-noten zingen, op *joleni*.

jo le ni
jo le ni
jo le ni le
jo le ni

- c. Zing het lied en duid de toonhoogtes met een wijsvinger aan in de lucht (hoger en lager). Vraag de leerlingen of ze begrijpen wat je doet. Laat ze dan meedoen.
2. Zing en speel het lied in de drie posities en zing telkens mee op melodie-noten. Je zingt nu drie keer dezelfde tekst.
  3. Laat de nieuwe tekst, op *joleni*, noteren.

4. **Handgebaren:** elke melodie-noot heeft zijn eigen gebaar. Zo kan je de noten uitbeelden. Deze gebaren worden proportioneel getoond: *le* hoger dan *jo*, *ni* hoger dan *le*, ... (kinesthetisch leren)

5. Zing samen *Dikke vrienden* op melodie-noten en toon de **handgebaren**.

13. Muizen vangen

Met dank aan Nikhil Dally van Stepping Notes (UK)

<http://www.dally.org.uk/steppingnotes.htm>

Het is leuk om deze activiteit met een muizenknuffel te laten uitvoeren, die in de hand van het kind past. Je vindt er zo bijvoorbeeld in de dierenspecialzaak. Ze zijn eigenlijk bedoeld als speeltje voor katten, maar zijn vaak heel mooi. Je kan natuurlijk ook een klein (zacht) balletje nemen of een zelfgemaakte pompon in wol of iets dergelijks.

1. Op het pianodeksel

- We zijn een kat en we gaan muizen vangen. Zet de speelgoedmuis op het pianodeksel, om met de RH te beginnen zet je de muis lichtjes opzij, ter hoogte van de rechterschouder van de leerling.
- Hoe vangt een kat een muis? Welke beweging zou ze maken, denk je?
- Hef je voorpoot, ik bedoel voorarm, hoog op en laat zien hoe je je prooi vangt.
- Angstaanjagend is dat, maar weet je, eigenlijk zijn wij hele lieve katten. Wij zijn lief voor de muis, want we gaan haar niet platslaan, we leggen onze hand gewoon mooi om de muis heen. Maak een holletje om de muis heen. (Zo staat de hand mooi.)
- Oefen dit vervolgens ook met de andere hand. Laat een grote, beweging maken met de voorarm, soepel en ontspannen.

- f. Na enkele keren keer vraag je om de duim vóór de snoet van de muis leggen, 'anders kan ze nog vluchten!' Zo ligt de duim mooi rond naar binnen.
  - g. Zorg dat de pols niet te hoog zit.
2. Herhaal de oefening op de pianotoetsen maar eerst nog zonder klank, de toetsen nog niet indrukken. Zet de speelgoedmuis nu op de toetsen.
  3. Dan mag de 3de vinger spelen, hij mag als enige vinger bij het graaien een toets indrukken. Laat hem mooi op het topje spelen, zo is de kans van doorknikken kleiner. Eerst de ene hand, dan de andere hand.

Opm.: Het voordeel van het spelen met de 3de vinger is, dat de leerling minder vlug een vuist zal maken met de hand dan wanneer hij met de 2de vinger speelt.

    - a. Herhaal de oefening de volgende les met de 2de vinger.
  4. Laat het na verloop van tijd ook met de duim doen. Verzorg de houding van de duim: hij ligt voor de snoet van de muis, zodat ze niet kan vluchten! Zo ligt de duim mooi rond naar binnen. Laat niet de hele zijkant van de duim op de toets belanden, maar enkel de zijkant van de nagel als het ware.
    - a. Toepassing: Doremi hierna.

14. Doremi

Doel: de notennamen leren en de noten weten liggen op de piano; daarna ook toepassing van 'muizen vangen'. Spreid deze activiteit over meerdere weken, herhaal vooral puntjes 5 tot en met 7 een drietal lessen.

Do re mi (uit de film *The Sound of Music*)

Do een lied, een wiegelied

Re een hert, wist je dat niet?

Mi dat zegt men voor Marie

Fa 't begin van fantasie

Sol dat is de Spaanse zon

La een lied dat net begon

Si een symfonie voor jou

En dan zijn we weer bij **do**, o, o, o

Slot:

Do re mi fa sol la si do

Do si la sol fa mi re do!

1. Leer het lied aan.

- a. Het is nuttig om een nieuw lied steeds op het einde van de voorafgaande les al eens voor te zingen. Als de leerlingen het lied dan de volgende les leren, zal dat vlotter gaan. Het lied heeft al wat kunnen sudderen in hun hoofd.
- b. Het lied leren zingen: voorzingen, tekst bespreken en verklaren. Doe dit zonder het boek met de tekst te gebruiken, zodat de leerlingen luisteren en niet lezen.
- c. Je kan de tweede keer dat je voorzingt, de notennamen (laten) noteren op bord/blad en de derde keer eventueel kernwoorden achter de notennamen (laten) schrijven.
- d. De tekst memoriseren: als daar tijd voor is, is het leuk om dat op de volgende manier te doen. Schrijf de tekst op voorhand op bord en onthul hem nu. Zing het lied samen aan de hand van de tekst. Vraag dan welk zinnetje de leerlingen al uit het hoofd kennen en veeg dat af. Zing het lied opnieuw en laat de leerlingen die ene zin alleen én uit het hoofd zingen. Vraag vervolgens welke zin er nu mag afgeveegd worden. Zing opnieuw enz. Na enkele keren is de kans groot dat je meer dan één zin ineens mag afvegen, of misschien wel alles!
- e. 🎯 Je kan acht hoepels op een rij leggen, in wisselende kleuren. Elke hoepel staat voor een noot, een leerling mag in de juiste 'noot' gaan staan terwijl we zingen. *Do een lied ... Re een hert ... Mi enz. ...* Daarna vraag je: 'Welke hoepel is do?' en de leerling gaat in de hoepel staan. 'Welke noot komt er dan?' 'En dan?' Enz. 🎯

2. **Op de piano:** Zing het lied en telkens wanneer je een notennaam zingt in het lied, speel je die noot op de piano. Speel eerst met de 3de vinger, dan met de 2de en later ook met de duim. Laat óp de vingertoppen spelen, later de duim op de zijkant van de nagel. Eén leerling speelt en de anderen zingen mee, maar je kan dit ook met zijn tweeën of drieën aan één klavier doen! Er kan een leerling meedoen in de hoepels. Speel met de RH, maar ook met de LH. Als er slechts één leerling speelt, laat hem dan in het blauwe octaaf spelen, zowel met rechts als met links.

3. Hetzelfde spel laten uitvoeren met de techniek van het 'muizen vangen': met een mooie ontspannen en soepele beweging.

4. SPEL: Notennamen (over meerdere weken)

- a. Jij zingt een noot, de leerlingen zingen ze na en spelen ze op de piano. Ze moeten de juiste toets vinden zonder dat ze dit na verloop van tijd nog moeten uittellen. Begin met 'buurnoten', dus geen sprongen. Laat in het blauwe octaaf spelen, tenzij je met meer dan één bent, dan kan je tot drie leerlingen achter de piano laten plaatsnemen.
- b. Stilaan voer je sprongen in: de eerste sprong is steeds terug naar 'do', de hoge of de lage, die kunnen de leerlingen snel terugvinden. (hoge do = groen octaaf)

- c. Daarna las je sprongen in naar andere noten die de leerlingen al goed weten liggen (bvb. *fa*: 'aan het begin van de grote zebra'; *mi* ...).
- d. Steeds meer sprongen, ook naar andere noten. Je kan ze inleiden als volgt: *fa – sol – la*
→ *fa – la* .
- e. Leer ook de toonladder van *do* vlot op **én neer** zingen op notennamen. Zing daartoe als slot van het lied een toonladder stijgend en daarna dalend. Speel de noten mee!

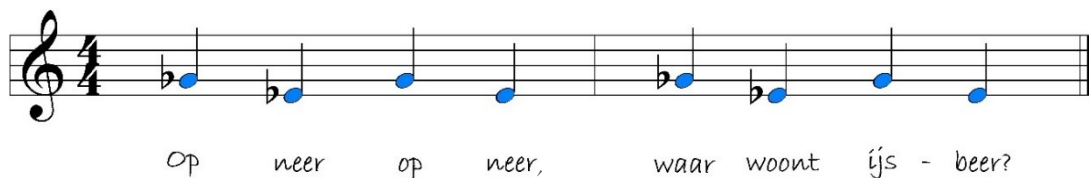
II. Twee noten

15. IJsbeer

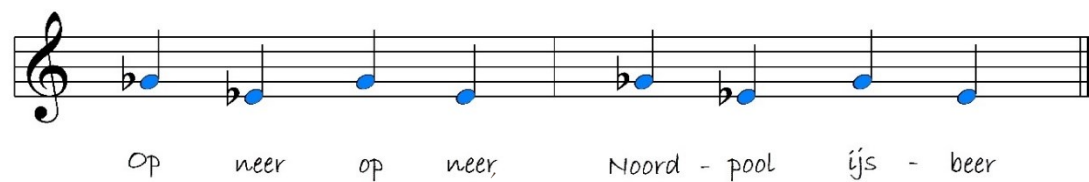
Zorg dat je een prent bij de hand hebt van de wereldbol. Gebruik de prent van hieronder of teken de wereldbol op het bord.

**Op neer op neer,
waar woont ijsbeer?**

**Op neer op neer,
Noordpool ijsbeer**

Op neer op neer, waar woont ijs - beer?

Op neer op neer, Noord - pool ijs - beer

1. Het lied leren zingen.

- Zing voor zonder boek en tik gedurende het hele lied afwisselend op de Noordpool en op de Zuidpool. Wanneer er *Sol b* komt in de melodie tik je op de Noordpool en wanneer er *mi b* komt op de Zuidpool op de prent.
- Stop na de eerste strofe: 'Waar wonen er ijsberen? ... Op de Noordpool of op de Zuidpool? ... Weet je waar die liggen? Weet je ook waar wij wonen op de wereldbol?'
- Zing het lied opnieuw en zing de tweede strofe erbij.
Trouwens, waar leven pinguïns?
- Je kan nu ook gewoon met je hand *op* en *neer* wijzen in de lucht en het lied zingen. 'De Noordpool ligt bovenaan op de wereldbol en de Zuidpool onderaan. In de melodie wordt dat uitgebeeld door een hogere noot en een lagere noot.'

2. Aan de piano: aan welke kant liggen de **hoge** noten? De **lage** noten?

- a. De Noordpool ligt op de piano dus rechts en de Zuidpool links. Daarom gaan we nu niet meer hoog en laag tonen maar naar rechts en naar links wijzen, resp. met de RH en de LH. Zing het lied opnieuw en wijs rechts en links.
- b. In plaats van te wijzen gaan we nu met de handen afwisselend op twee willekeurige toetsen spelen, terwijl we het lied zingen. Laat een toets kiezen zo dicht mogelijk bij de Noordpool en één zo dicht mogelijk bij de Zuidpool (of waar de leerling bijkan). De leerling mag zelf kiezen met welke vinger.
- c. ♣ Laat dan twee toetsen korter bij elkaar kiezen en herhaal. ♣

3. Laat het lied nu spelen én meezingen op *sol b - mi b* in het blauwe octaaf, nog steeds afwisselend RH en LH (2de of 3de vinger). Herkennen de leerlingen het lied?

Opm.: Zoals eerder aangehaald is het voordeel van het spelen met de 3e vinger, dat de leerling minder vlug een vuist zal maken met de hand dan wanneer hij met de 2^e vinger speelt. Een nadeel ervan is hier dat de handen dichterbij elkaar komen te staan en elkaar wat in de weg kunnen zitten.

4. De volgende les: speel het lied nu helemaal met de RH, en helemaal met de LH. Welke vingers neemt de leerling?

- a. Ik vind **2 - 4** voor nu een handige vingerzetting, maar mogelijk neemt de leerling **2 - 3**, hij heeft er nog geen notie van dat wij als leerkracht in het begin één vinger per toets laten zetten.
- b. Misschien neemt de leerling **1 - 3**, deze vingerzetting is vanuit technisch oogpunt al moeilijker omdat de duim mooi moet staan. Maar ze heeft als voordeel dat de leerling de hand minder op de rand van de toetsen kan zetten.
- c. Met **3 - 5** is nog moeilijk.
- d. Al bij al is het goed om eerst wat te laten experimenteren.

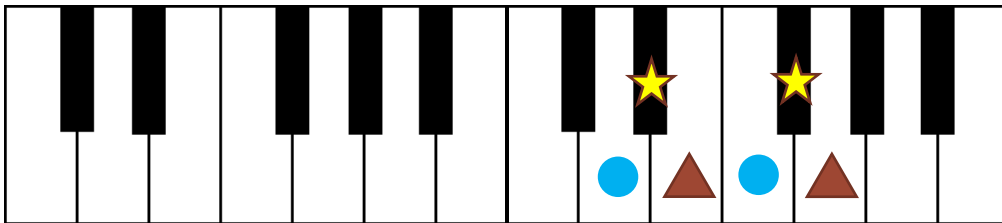
5. Speel met de handen samen (= S).

16. Ijsbeer transponeren

- a. Laat *Ijsbeer* ook in het rode/ groene / bruine/ ... octaaf spelen. Misschien (hopelijk zelfs!) zal de leerling zich eens vergissen en per ongeluk het 'andere gaatje' nemen tussen de zwarte toetsen, de twee zebra's: *re b - si b*. Om zo te ontdekken dat dit ook goed klinkt!
  - b. We kunnen ook schuin links naar voren schuiven met onze vingers, van de zwarte naar de witte toetsen (naar *fa-re* resp. *do-la*). Alsof de ijsbeer van zijn rots afkomt en op het ijs gaat staan! En hij kan ook naar rechts van zijn rots afglijden naar het ijs: naar *sol-mi*, resp. *re-si*. Zing het lied eerst op deze nieuwe toonhoogte en speel het daarna.
1. Laat de leerling op deze tekening van het klavier aanduiden waar het lied allemaal gespeeld kan worden. Gebruik steeds andere figuurtjes en kleuren (bolletjes, driehoeken, ruiten, vierkanten, smilees, harten, sterretjes, ...).

2. Nieuwe term: als we een lied op een andere plaats spelen op de piano, dan heet dat transponeren. Een leerling van mij merkte ooit op dat dit woord wel erg veel lijkt op 'transporteren'! Het is maar één letter verschil en de betekenis is eigenlijk een beetje hetzelfde!

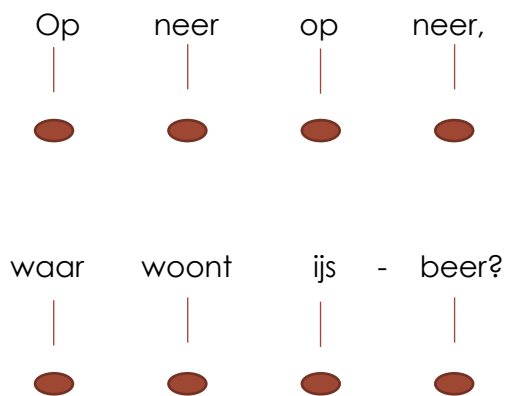
SPEL: De volgende les kan je een wedstrijdje transponeren houden: laat de leerlingen om beurt het lied op een andere 'plaats' spelen, wie mist of geen nieuwe 'plaats' meer weet, valt af. Als de leerling alleen is in de les kan hij zoveel mogelijk 'plaatsen' zoeken, elke plaats is een punt. De resterende plaatsen speel jij, daar krijg jij punten voor. (Het gaat tot nu toe om zes 'plaatsen', maar wie weet zoekt en vindt je leerling er wel meer, je hoeft daar voorlopig echter nog niet echt naar te zoeken).

Leer het woord toonhoogte gebruiken in plaats van plaats.

3. Naar believen: let erop dat je het lied nu speelt met de techniek van het muizen vangen (ontspannen armbeweging).

17. Ijsbeer op de notenbalk

1. Laat het liedje zingen en meeklappen. (Maat en ritme vallen hier samen, dus de leerlingen hoeven eigenlijk nog niet echt het onderscheid te kennen tussen maat en ritme).
2. Laat daarna het lied zingen en meestappen.
3. Voor elke keer dat we klappen/stappen tekenen we een hand/voet. Noteer dit op het bord met rondjes, de leerkracht kan doen alsof hij een hand/voet 'probeert' te tekenen, maar dat hem dat veel te omslachtig is, dus tekent hij voor het gemak maar een 'bolletje'! (Of je kan ook een schuin streepje zetten, - dat schrijft sneller voor in de toekomst, maar, het lijkt minder op gedrukte noten - afhankelijk van hoe je het wil aanleren)

4. De klank gaat eigenlijk **op** en **neer**, dus kunnen we de handen, voeten of bollen beter zo tekenen:

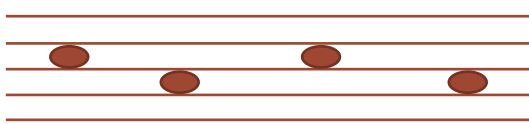

We noemen deze bollen voortaan **NOTEN**.

5. Om het verschil in hoogte nog duidelijker te maken, kunnen we een lijn tussen de bollen trekken.
✪ Dit is zeker nuttig om te doen bij 6-jarigen. Laat hen een tijdje van deze één-lijnsnotenbalk lezen, zo lang ze *sol-mi* liedjes spelen. Trek deze lijn dan echter nog niet meteen de eerste week. ✪
Deze stap kan je bij groteren zelfs overslaan, omdat je in bovenstaande tekening ook duidelijk kan zien welk bolletje het hoogst staat. Ik heb sterk de indruk dat het kind, zónder de lijn(en) meer kijkt naar het relatieve verloop van de bollen, dus hoe ze zich verhouden in hoogte ten opzichte van elkaar.

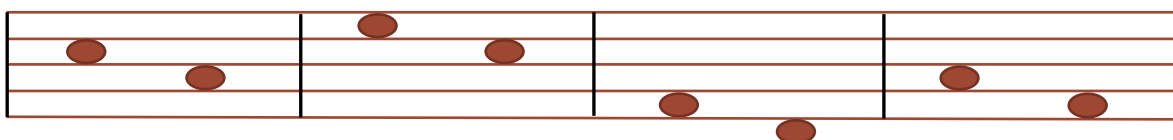
6. We speelden het liedje eerder telkens op andere toetsen. Dat klonk dan hoger of lager (transponeren). De noten kunnen dus klimmen en dalen op de piano (naar rechts of naar links op de toetsen). Als we de geschreven noten in een klimrek tekenen, dan kunnen zij voortaan ook klimmen en dalen!

Klimrek

7. Kijk maar!

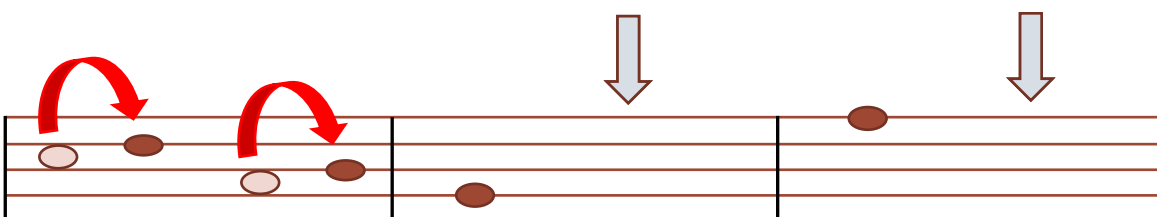

Voortaan noemen we dat nu geen klimrek meer, maar een **NOTENBALK**.

18. 'Op' en 'tussen' de lijn

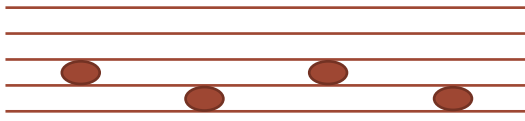
De uitdrukkingen **op** en **tussen** de lijn kunnen verwarrend zijn: we zeggen immers van gewone letters ook dat je ze *op* de lijn schrijft terwijl je ze er eigenlijk *bovenop* schrijft! Op de notenbalk betekent *op* de lijn, dat de lijn dwars door het notenhoofdje heen gaat! Je kan dit als leerkracht uitbeelden door je beide handen horizontaal tegen je oren te zetten! Bij *tussen* de lijn leg je een hand horizontaal op je hoofd en hou je de andere hand horizontaal onder je kin, zodat je hoofd tussen beide handen komt te zitten!

1. Laat de tekening aanvullen met een noot **op** de lijn eronder.

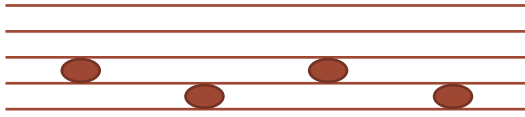

2. Het hele lied op de notenbalk

TUSSEN de lijn

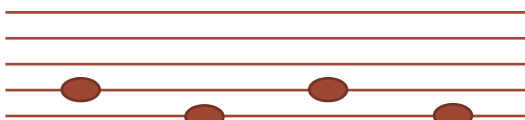

Op neer op neer,

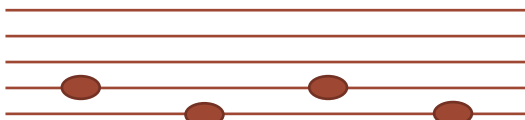

waar woont ijs - beer?

OP de lijn

Op neer op neer,

Noord - pool ijs - beer!

3. Teken hier noten **tussen** de lijn. Spreek af hoeveel noten, bijvoorbeeld twaalf.

4. Teken hier noten **op** de lijn. Spreek af hoeveel noten, bijvoorbeeld twaalf.

19. Melodie-noten

1. De noten van *IJsbeer* gaan steeds op en neer. We zouden dus ook deze tekst kunnen zingen. Beeld mee uit door je hand op en neer te bewegen in de lucht zoals in het begin.

Op neer op neer,	<i>op neer op neer</i>
waar woont ijsbeer?	<i>op neer op neer</i>
Op neer op neer,	<i>op neer op neer</i>
Noordpool ijsbeer!	<i>op neer op neer</i>

2. *Ijsbeer* kunnen we zingen op **melodie-noten**, net zoals *Dikke vrienden*:

Op neer op neer,	so ni so ni
waar woont ijsbeer?	so ni so ni
Op neer op neer,	so ni so ni
Noordpool ijsbeer!	so ni so ni

3. Melodie-noten hebben geen vaste toetsen op de piano, maar wel steeds dezelfde afstand ten opzichte van elkaar.

Melodie-noten zijn eigenlijk namen voor de toontrappen in de toonladder. In majeur is so de vijfde trap en ni de derde trap; *jo* en *le* zijn respectievelijk de eerste en tweede trap in de majeur toonladder.

Op de piano tel je **steeds twee toetsen tussen de melodie-noten so en ni** in. We tellen zowel de witte als de zwarte toetsen!

4. Controleer maar of je op alle plaatsen waar je *Ijsbeer* al gespeeld hebt, twee toetsen tussen beide melodie-noten vindt.

Kan je nu nog nieuwe plaatsen ontdekken om dit lied te spelen?

5. Op de notenbalk staan **so en ni** afwel allebei **tussen** de lijn, ofwel allebei **op** de lijn. **Opm.:** Ze vormen immers steeds een (kleine)terts, want het zijn de vijfde en de derde trap van de toonladder.

6. Laat het lied nog verder transponeren.

20. *Ijsbeer* met beentjes aan de noten

1. Laat beentjes aan de noten tekenen. Een trucje voor de leerling om te onthouden aan welke kant hij het beentje moet trekken: denk aan de letter 'd'.

21. Een sleutel om de code te kraken (België)

Lees samen nr. 21 in het boek. Licht verder toe indien nodig.

1. Zie punt 5: Oefen het tekenen van de solsleutel.

- a. Doe dit in drie stappen, laat elke stap een vijftal keer tekenen. Je kan dit eerst op een blaadje doen, nog zonder notenbalk. Persoonlijk zet ik een stip van waaruit ik begin te tekenen. Deze stip komt precies op de tweede lijn van de notenbalk.

- b. Teken lichtjes in potlood enkele solsleutels in het boek van de leerling en laat hem erover heen gaan. Laat de leerling daarna zelf de sleutel alleen tekenen. Doe dit al dan niet meteen op de notenbalk (in het boek).

Verder

Laat helemaal achteraan in het boek, op het blad met notenbalken, noten tekenen als volgt. Teken voor op het bord of op een blad.

- a. Begin met een solsleutel te tekenen aan het begin van de lijn.
- b. Teken de *sol*, maar teken ze in het midden van de notenbalk. Teken enkel een bolletje, achteraf kan je eventueel nog beentjes trekken aan de noten, net zoals hierboven bij *IJsbeer*. Laat de leerlingen hetzelfde doen.
- c. Zing het *Doremi* - lied opnieuw met als slot de stijgende en dalende toonladder.
- d. Zing vanaf *sol* terug naar *do*. Zing dit voor (*sol fa mi re do*). Herhaal dit langzaam en schrijf tegelijk deze noten op de notenbalk, terwijl de leerlingen kijken.
- e. Laat de leerlingen dit motief nazingen.
- f. Laat ze het motief ook al zingend noteren. Zijn ze zich bewust dat de noten evolueren **op – tussen – op – ...** de lijn?
- g. Zing vervolgens van *sol* verder naar de hoge *do*. Werk verder zoals de eerste keer: zing voor (*sol la si do*), herhaal dit langzaam en schrijf al zingend deze noten op de notenbalk, terwijl de leerlingen kijken.
- h. Herhaal e. en f. voor de nieuwe noten.
- i. Zing de hele toonladder en laat de noten aanwijzen op het blad.

- j. Laat de **volgende les** een dalende toonladder noteren. Zing opnieuw het *Doremi* - lied met de stijgende en dalende toonladder op het eind en herhaal aansluitend nog eens de dalende toonladder.
- k. Wie kan er de hoge *do* terugvinden op de notenbalk van vorige keer?
- l. Laat op de tweede notenbalk opnieuw eerst een sol sleutel schrijven en daarnaast meteen de hoge *do*. (Spieken op de eerste notenbalk mag!)
- m. Zing zelf de dalende toonladder en schrijf al zingend deze noten op de notenbalk, terwijl de leerlingen kijken.
- n. Laat hen vervolgens hetzelfde doen. Zing daarna deze toonladder en laat de noten aanwijzen op het blad.

Het is de bedoeling dat de leerlingen door deze oefening de logica van de noten op de notenbalk leren begrijpen. Zij hoeven nu nog niet alle noten te herkennen.

22. Een sleutel om de code te kraken (Nederland)

Niet van toepassing.

23. Tik tok: maat

Tik tok tik tok doet het hart - je van de klok.

Tik tok tik tok doet het hart - je van de klok.

1. Zing het lied voor, doe dat indien mogelijk al de les voordien. (Als je de nieuwe liederen de les vooraf al eens voorzingt, heeft de leerling iets om naar uit te kijken, beschouw het als een cliffhanger!)
2. Laat de leerling luisteren aan een (reis)wekkertje: 'Hoor je het klokje tikken'? 'Tik-tak, tik-tak ... dat is het hartje van de klok.'

3. Zing het lied opnieuw voor, maak daarbij een beweging met de vuist/hand tikkend op je eigen hart.
4. Maak de leerling bewust van het feit dat de hartslag regelmatig is, zoals ook het tikken van een klok dat is: denk aan het tikken van het wekkertje. Ons hart kan snel of traag slaan (na het lopen/als je slaapt), maar het slaat steeds regelmatig.
5. Vraag om de hartslag ergens anders op het lichaam te tikken (knie/schouder/ hoofd, met de vinger op de neus, ...). Laat de leerling zelf kiezen waar. Het kan ook bij elkaar, bvb. zachtjes op de schouder van de buur, de rug van de buur ...).
6. Zing en herhaal andere liedjes en tik de hartslag. Doe dit vaak en gedurende lange tijd, doe dit op allerlei verschillende manieren. Een goed ontwikkeld maatgevoel is essentieel voor een muzikant.

Opm.: Als een leerling problemen heeft met de hartslag, kan het nuttig zijn dat de leerkracht of een andere leerling de hartslag laat voelen door hem op diens schouder uit te voeren.

7. We kunnen ook bewegingen doen met andere lichaamsdelen: tikken met je voeten, je vingers, bewegen met je schouders, je hoofd, ...
8. Kan je de hartslag in je voeten steken? Tik met één voet, tik met beide voeten afwisselend, stap.
9. Laat de hartslag zelfstandig uitvoeren, dus zonder dat je als leerkracht meedoet.
10. Een andere term voor hartslag is **maat** (of **puls**). Gebruik deze term vaak.

Opm.: *Maatgevoel wordt het efficiëntst ontwikkeld door te bewegen. Door veel op muziek te bewegen leert men het gevoel te internaliseren en is er na verloop van tijd geen expliciete beweging meer nodig om de maat goed te aan te voelen.*

Het ontwikkelen van maatgevoel is een proces dat veel tijd en oefening vraagt. Ga er niet van uit dat maatgevoel zich zomaar spontaan zal ontwikkelen zonder dat je er speciaal aandacht aan hoeft te besteden. Het is belangrijk om vaak te oefenen op allerlei manieren, ook en vooral los van de piano. Het is zelfs moeilijk voor de leerling om maatgevoel te ontwikkelen aan de piano, ten eerste zit hij stil en ten tweede is hij op dat moment met zoveel andere dingen bezig die zijn aandacht opeisen, de pianotechniek bijvoorbeeld om er maar eentje te noemen.

24. Tik tok: ritme

- a. Zing *Tik tok* voor op *lalala* of *noenoene*. Herkennen de leerlingen het lied ? Zing het lied dan op tekst en klap nu het ritme mee, gebruik deze term echter nog niet. 'Kunnen jullie dit meedoen met mij?'

- b. 'Wat deden we eigenlijk?' 'We klaptten mee hoe de woorden gaan.' (Eigenlijk zijn het de lettergrepen, maar op die leeftijd weten kinderen soms nog niet wat 'lettergrepen' zijn).
- c. De wóórden gaan niet altijd als een klok of het hartje van de klok: de woorden gaan soms sneller en dan weer trager. Dit is het **ritme** van de muziek.
- d. Zing andere liederen en klap mee hoe de woorden gaan. Blijf dit nog lange tijd doen, steeds als je daar de kans toe ziet.

Maat en ritme

1. 'Wie wil er met mij meezingen en het *ritme* klappen, de andere leerlingen luisteren en kijken.' Daarna zingen de andere leerlingen het lied opnieuw en zij tikken nu de *maat*: op de borstkas of op de dijen, met een pen op tafel ... Belangrijk is dat ritme en maat een ander timbre toebedeeld krijgen, dat helpt om beide goed uit elkaar te houden. Wanneer maat en ritme later simultaan zullen worden uitgevoerd, zullen ze op die manier bovendien duidelijk van elkaar te onderscheiden zijn.
2. Neem de tabel erbij met de tekst van het lied. Laat het liedje zingen en met de vinger de **maat** meetikken in de vakken.
3. Laat opnieuw zingen en nu het **ritme** meetikken in de vakken.
4. Hoeveel keer tik je in elk vak? Laat de leerling al zingend streepjes trekken voor elke keer dat hij tikt in een vak: gebruik **||** en **|** .
 ☛ Je doet best een lijn voor. ☛

Opm.: *Waarom doen we dit streepjes trekken al zingend? Dit gebeurt naar analogie met woorden schrijven: als je woorden schrijft, zeg je ze ook in je hoofd! Echter, als de leerling nu in zijn hoofd zingt, kan jij als leraar niet horen of hij het wel echt doet. Daarom laten we in het beginstadium bijna altijd hardop zingen, zodat we kunnen controleren of het wel echt gebeurt, om er een automatisme van te maken. Zo kan je er later op gaan vertrouwen dat de leerling in zijn hoofd wel degelijk zingt, dat hij de muziek steeds in zijn hoofd hoort (innerlijke klankvoorstelling).*

5. Maat en ritme simultaan uitvoeren
  - a. De leerlingen klappen het *ritme* terwijl ze het lied zingen. Ondertussen neemt de leerkracht op enige afstand plaats en begint de *maat* te tikken zonder dat hij dit vooraf gezegd heeft. Achteraf vraagt hij de leerlingen wat hij deed terwijl zij zongen. De eerste keer is de kans groot dat de leerlingen dit niet opgemerkt hebben en dan is een tweede uitvoering nodig.
  - b. Als de leerlingen erachter zijn dat de leerkracht de maat tikt, vraagt deze of er een leerling mee komt doen met hem. Herhaal. Zorg dat er een sterke leerling overblijft in de leerlingengroep die het ritme klapt, iemand van wie je mag verwachten dat hij zich niet zal laten afleiden en ineens mee de maat zal beginnen klappen. Deze leerling

zal ervoor zorgen dat de groep die het ritme uitvoert niet mee overgaat op de maat. Het is trouwens helemaal niet nodig hiervan iets te zeggen tegen die bepaalde leerling.

- c. Dan mag er een andere leerling mee de maat komen tikken. Bij een grote groep mag de groep die de maat uitvoert aangroeien tot ze even groot is als de ritmegroep. Zijn er slechts enkele leerlingen, dan wissel je steeds af wie er de maat mee komt tikken met jou.

- 1e. Ben je met zijn tweeën, leerling en leerkracht, dan doe je aanvankelijk hetzelfde: ga op enige afstand staan en begin zachtjes de *maat* mee te tikken. Vraag achteraf wat je deed.

- Het kan echter nuttig zijn om net andersom te beginnen: laat de leerling zingen en tegelijk *stappen* op de maat. Begin dan als leerkracht het ritme mee te klappen. De kans is klein dat de leerling het ritme zal beginnen meestappen!

- 2e. Wissel dan van rol. Laat in een volgend stadium de leerling de maat tikken i.p.v. stappen.

- 6. Na verloop van tijd moeten de leerlingen zelfstandig ritme en maat simultaan kunnen uitvoeren al zingend, zonder dat de leerkracht meedoet. In twee groepjes, maar ook met zijn tweeën. In feite is dit eenvoudige polyfonie! Het is nuttig om aanvankelijk elk groepje op een andere plaats in het lokaal te laten plaatsnemen.

- a. Besteed hier elke les eventjes tijd aan, een paar minuten, al is het de tijd om één lied te zingen.

- b. Gebruik de termen **ritme** en **maat** vaak, zodat ze correct gebruikt worden door de leerlingen. Deze woorden worden makkelijk door elkaar gehaspeld. (Bovendien wordt het woord ritme vaak verkeerdelijk gebruikt als men tempo bedoelt.)

25. Ritmes voor- en naspelen op de piano

- 1. **Ter voorbereiding:** ritmes voor- en naklappen van vier tellen. Je doet dit het best al rechtstaand, jij marcheert mee ter plaatse om de maat aan te geven op de achtergrond. De leerlingen doen dit niet mee! (Je kan ook een metronoom laten tikken op de achtergrond). Deze activiteit hoeft niet lang te duren, twee à drie minuten.

- a. Het is de bedoeling dat de leerling meteen invalt na de vier tellen, zodat de motieven naadloos aansluiten. Dat kan soms enige oefening vragen. In het begin is het best dat de leerkracht aangeeft wanneer de leerling moet invallen. Daarom lenen motieven met een rust op de vierde tel zich goed.

- b. Begin met vier vierde noten of kwartnoten en voeg dan één tel met achtste noten in, telkens op een andere plaats.

| | | }

| ▭ | }

| | ▭ }

▭ | | }

⊗ Als 4 tellen toch te moeilijk of te lang blijken, kan je eerst enkele motieven van twee tellen voor- en naklappen. ⊗

- c. Daarna kan je ook op de vierde tel een ritme klappen, geef nog lichtjes aan wanneer de leerling moet invallen indien nodig. (Blijf mee marcheren ter plaatse, de maat moet aanwezig zijn op de achtergrond.)

| | | |

| ▭ | |

| | ▭ |

▭ | | |

- d. Je kan je na een tijdje ook wagen aan moeilijker ritmes, om ze na te klappen is er immers geen theoretische kennis vereist. De leerlingen hoeven nog niet te weten hoe je deze ritmes noemt of noteert. (Geef ze echter niet op als eerste ritme van die les!). Je kan uitproberen hoe ver en hoe moeilijk je mag gaan, maar zorg ervoor dat er niet te veel ritmes mislopen, neem op tijd wat gas terug. Dit is het beste voor de continuïteit van de oefening en voor het zelfvertrouwen van de leerling.

▭▭▭▭ |

▭▭ | | |

...

Opm.: Verbeter niet verbaal wanneer er een ritme mislukt, herhaal hoogstens nog eens hetzelfde ritme en kijk of het de tweede keer beter gaat en ga daarna gewoon verder met een ander ritme. Zo geef je de leerling de kans om voor zichzelf te denken, maar ondertussen weet jij ook wat hij al kan en wat er nog niet lukt.

- Na enkele lessen kan je dezelfde oefening doen **op de piano**. Je speelt de ritmes nu voor met de 3de vinger op één toets. Eerst vier ritmes met de ene hand en daarna vier met de andere hand. Begin terug eenvoudig, zoals hierboven. De leerlingen spelen na op een toets naar keuze. Ze kunnen tot met zijn drieën naast jou plaatsnemen, maar je kan hen aanvankelijk best één voor één laten naspelen. Of doe de oefening met één leerling per keer, meestal kunnen ze zich dan beter concentreren. Ook hier is het weer de bedoeling dat de leerling meteen invult na de vier tellen, zodat de motieven aansluiten.

Deze oefening is een goede voorbereiding op *kuikens* (zie ook verder): de leerkracht speelt de noten licht en verend, op de vingertop. Vaak beginnen de leerlingen dit mooi na te doen na verloop van tijd. (Ook als je de oefening technisch met een andere beweging wil laten uitvoeren zal de leerling jou observeren en imiteren, op voorwaarde dat je ze enkele lessen herhaalt, zodat er ruimte komt in de concentratie van de leerling om andere zaken te observeren dan alleen het ritme.)

26. De-ze-speel-je-niet!

Ritmecode

- Dit spel ligt in het verlengde van *Ritmes voor- en naspelen op de piano*.
- Als de leerkracht het volgende ritme speelt, betekent dit: **De-ze-speel-je-niet** en mag de leerling het motief dus *niet* naspelen! Er passeren dan vier tellen zonder dat er iets gespeeld wordt en daarna speelt de leerkracht een nieuw ritme voor.

| | ▭ |

De - ze speel je niet!

Speel het ritme voor en zeg de tekst mee. Begin dan het spel meteen met deze code, ☘ fluister de zin de eerste keren zelfs mee. ☘

27. Tik tok op de piano

We vertrekken vanuit ritme.

- Speel vooraf: De-ze-speel-je-niet ... (of *Ritmes voor- en naspelen op de piano*)
- Speel als voorlaatste motief (je hoeft niks speciaals te zeggen tegen de leerling):

| | | | (1)

En als laatste motief:

- c. Weet de leerling het vorige motief nog? (1) Laat het opnieuw spelen.
- d. Weet de leerling het laatste motief nog? (2) Laat het opnieuw spelen.
- e. Laat beide motieven na elkaar spelen. (1) (2)

- f. Laat het eerste motief met de ene hand spelen, het tweede motief met de andere hand. Speel op *sol* en *mi* (of *fa* en *re*, ...)
- g. Laat vervolgens de handen afwisselend spelen. Doe dit voor. 'Steeds wisselen van hand, als het snelle noten zijn speel je er telkens twee van voor je wisselt.' Nog steeds op *sol* b en *mi* b (of *fa* en *re*, ...)

1. Herkent de leerling het liedje? (*Tik tok*)

Laat dan meezingen op tekst en op noten. Laat de notennamen zelf afleiden, terwijl de leerling speelt, benoemt hij de toetsen (al zingend).

Later zullen we het lied ook zingen op ritmetaal, zie daarvoor verder bij *Kopje Thee*.

2. Net zoals *IJsbeer* kunnen we dit lied ook zingen op melodie-noten. Dit is de nieuwe tekst:

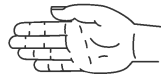
so ni so ni (tik tok tik tok)
soso nini soso ni (doet het hartje van de klok)*

* De aaneengeschreven lettergrepen vormen achtste noten, de aparte lettergrepen vierde noten of kwartnoten)

3. Zing het lied en duid de toonhoogtes daarbij aan in de lucht, doe dit eerst voor. Toon daarna de **Handgebaren** mee. Elke melodienoot heeft ook weer een gebaar (kinesthetisch leren). De gebaren voor **so** en **ni** zijn hieronder afgebeeld. Ze lijken resp. op een spiegel en tafeltje. **so** wordt ongeveer op ooghoogte getoond en **ni** op kin-hoogte.

(Later als de omvang van de melodie groter wordt, kan dit afwijken, naargelang de toonomvang van de melodie)

4. Zing het lied op melodie-noten en toon de **handgebaren**.

so

ni

28. Tik tok transponeren

1. De leerling duidt aan op de tekening van de toetsen waar hij het lied heeft gespeeld.
2. Zing het lied op een andere toon.
3. Zeg de leerling op welke noot hij mag beginnen en laat hem het lied zingen en terugvinden op de piano.
4. Laat opnieuw aanduiden op de tekening waar de leerling het lied gespeeld heeft. Deze keer met een ander symbool, in een andere kleur. Zie ook *IJsbeer* (bolletjes, driehoeken, ruiten, vierkanten, smilets, harten, sterretjes, ...).
5. Waar zou de leerling het lied nog kunnen spelen? Altijd eerst het lied zingen, zodat de leerling zich de nieuwe toonhoogte goed kan voorstellen vooraleer hij gaat spelen. Duid alle gevonden mogelijkheden aan op de tekening.

Verder

6. Je kan opnieuw een wedstrijdje transponeren spelen zoals voorheen bij *IJsbeer*.
7. De leerlingen zingen motieven van jouw handgebaren (handzingen): jij toont de handgebaren, de leerlingen zingen terwijl jij toont. Begin met het lied zelf en variëer dan met **so-ni**. Wanneer je dezelfde noot tweemaal wil laten zingen, herhaal je het gebaar (even 'pulseren').

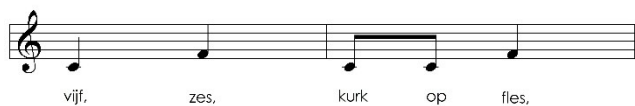
so ni so ni = **s n s n**
soso nini soso ni = **ss nn ss n**
soso ni soso ni = **ss n ss n**
so nini soso ni = **s nn ss n**
...

8. In een volgend stadium toon jij een motief *in zijn geheel*, de leerlingen zingen het mee in hun hoofd en zingen het motief daarna in zijn geheel hardop (= innerlijke klankvoorstelling, geheugen). In een volgende stadium tonen de leerlingen de handgebaren ook zelf mee.

Opm.: het handzingen gebeurt met **relatieve noten** (melodie-noten), want het gaat om de toontrappen in de toonladder.

In Nederland zijn dit de melodie-noten do re mi enz. omdat men daar voor absolute notennamen letters gebruikt: C D E enz. In Vlaanderen gebruiken we jo le ni enz. als relatieve notennamen.

29. Kopje thee

1. Zing het lied voor. Zing het een tweede keer en vraag om de maat mee te tikken: met de vuist/hand op eigen hart zoals in *Tik Tok* of op een andere manier. Elke leerling kan ook een eigen beweging bedenken.
2. Een nieuwe manier om de maat te tikken is wat Nikhil Dally noemt de **Oem-pa** beweging: *Tik met beide handen op de dijnen (= oem) – klap in de handen (= pa) en herhaal dit steeds.*

Deze samengestelde beweging voelt aan als zwaar-licht en sluit daarom mooi aan bij de maat van twee. Zoals reeds vroeger aangehaald is het nuttig om het lied al eens voor te zingen in de les vóórdát je het eigenlijk wil aanleren. Dit kan op bovenstaande manier, met het meetikken van de maat (punt 1).

3. De tweede week kan je de *Oem-pa* beweging aanleren.
  - a. Vraag daarna om de cijfers in het lied mee te zingen.
  - b. De tekst kan je laten memoriseren zoals we eerder zagen bij *Doremi* uit *The Sound of Music*. (Schrijf de tekst op voorhand op het bord en onthul hem. Zing het lied samen aan de hand van de tekst. Vraag dan welk zinnetje de leerlingen al uit het hoofd kennen en veeg dat af, zing opnieuw enz. ...)

30. Kopje thee: ritme

- a. Zing het lied en klap het ritme mee. Let op met de woorden 'ze-ven' en 'ne-gen'. Veel kinderen klappen slechts één keer op deze cijfers. Vooraleer ze het lied gaan spelen op de piano moeten ze het ritme volledig correct kunnen uitvoeren!
  - b. Je kan het ritme ook laten tikken met een plastieken beker, de beker sluit aan bij de tekst: thee, bier en wijn drinken.
  - c. Oefen het meetikken of klappen van het ritme. Als we iets oefenen is het goed om het veel te herhalen. Om deze herhaling leuk én uitdagend te houden kunnen we ze best wat variëren.
    - 1e. De leerkracht zingt de cijfers, de leerling zingt het antwoord en beiden klappen het ritme van hun zin mee (of tikken het mee met een omgekeerde plastieken beker).
    - 2e. Wissel om.
    - 3e. Dit kan ook in 2 groepjes gedaan worden als er meerdere leerlingen zijn. Daarna kan een leerling de 'leider zijn' en de cijfers solo voorzingen.
    - 4e. Elk zingt de cijfers hardop en het antwoord in zijn hoofd terwijl hij dit meeklapt. (= denkstem of innerlijke klankvoorstelling).
1. Neem de tabel met de tekst erbij in het boek. Laat het liedje zingen en met de vinger de **maat** meetikken in de vakken. Net zoals bij *Tik tok*.
  2. Laat het lied opnieuw zingen en het **ritme** meetikken in de vakken.
    - a. Hoeveel keer tik je in elk vak?

b. Laat de leerling al zingend streepjes trekken voor elke keer dat hij tikt in een vak: gebruik I I en I

3. Wanneer er twee strepen in een vak staan 'I I', dan gaan we die met elkaar verbinden om te tonen dat ze bij elkaar horen: □

a. Eén streepje I noemen we **TA** en 2 strepen □ noemen we **titi** of **TAdi** (al naargelang de ritmetaal die je gebruikt, zie ook 'Ten geleide: ritmetaal'). Omcirkel in het boek de woorden die jullie gaan gebruiken, streep de andere woorden door.

4. Zing het lied op **ritmetaal** met behulp van de ritmetabel. Is de melodie nog herkenbaar? De melodie blijft hetzelfde, het is enkel de tekst die verandert! Om dit lied te oefenen op ritmetaal kunnen we het volgende doen.

a. De cijfers op tekst zingen en het vervolg op ritmetaal.

b. Hetzelfde als hierboven maar in twee groepen, de ene groep zingt de cijfers, de andere het vervolg op ritmetaal. Als je met zijn tweeën bent zing je afwisselend.

c. Wissel van rol.

d. De groep die op ritmetaal zingt, doet dat uit het hoofd.

e. De cijfers op tekst zingen en het vervolg op ritmetaal, maar de cijfers worden in het hoofd gezongen (denkstem of innerlijke klankvoorstelling). Laat de cijfers meeklappen, zo kan je controleren of de leerlingen wel degelijk in hun hoofd zingen.

5. Neem het blad van *Tik tok* er weer bij. Zing dit lied nu ook op ritmetaal en laat het tevens memoriseren op ritmetaal. Dit is eigenlijk niet zo moeilijk als de leerling kan aanvoelen welke noten langer zijn en welke noten er sneller gaan.

TA TA titi TA

of

TA TA TAdi TA

TA TA titi TA

TA TA TAdi TA

TA TA titi TA

TA TA TAdi TA

titi titi titi TA

TAdi TAdi TAdi TA

... enz.

... enz.

31. *Kopje thee: hoog en laag*

Zing het lied voor op *lalala* of *noenoenoe*. Herkennen de leerlingen het? Een andere keer kan je het lied laten herkennen van het ritme dat je voorklapt.

- a. Jij zingt het lied nogmaals en toont de toonhoogtes in de lucht met de plastieken beker, bij de hoge noten hef je de beker op alsof je een toast uitbrengt. Je kan dit ook gewoon met je wijsvinger of je hand tonen.* Doe het echter zonder te verduidelijken wat het eigenlijk voorstelt.
- b. Kunnen de leerlingen het lied uitvoeren en de toonhoogte erbij aangeven, zonder dat jij meedoet? Met andere woorden begrijpen ze wat je deed en kunnen ze de hoge en lage noten in het lied onderscheiden?
- c. Stel dan pas de vraag waarom we deze gebaren doen. Omdat er hoge en lage noten zijn/omdat de noten verschillend klinken, ... Soms zoeken de leerlingen het antwoord in de tekst en niet in de melodie.
Als de leerlingen zeggen dat de noten verschillend klinken zonder te specificeren, vraag dan in welk opzicht de noten 'verschillend' klinken, kunnen ze dat beschrijven? Laat andere beschrijvingen en associaties geven voor hoog en laag, bijvoorbeeld: Hoe klinkt de stem als je hoger zingt? Lichter, zwaarder?
- d. Zing afwisselend: de leerkracht zingt enkel de lage noten en de leerlingen zingen de hoge noten. Iedereen toont wel de toonhoogtes mee met de beker.
Wissel daarna om. Je kan dit ook door twee leerlingen laten doen of in twee groepen. Nu kan je het lied op de piano gaan spelen (zie verder).
- e. **Opm.:** In plaats van met een beker te werken kan je ook zitten en rechtstaan. Iedereen zit en gaat al zingend rechtstaan op de hoge noten. Vooral de jonge leerlingen vinden dit leuk, maar het is wel vermoeiend!

*Dit zijn niet de handgebaren die bij de melodienoten horen, zorg dat er hierover bij de leerlingen geen verwarring ontstaat. Daartoe kan het aangewezen zijn om bij het tonen van toonhoogtes de wijsvinger te gebruiken en niet de hele hand. De hele hand is immers het handgebaar voor *ni*.

32. *Kopje thee op de piano*

1. Speel het lied met zijn tweeën op de piano. Speel op *do* en *fa*: jij speelt op *do* en de leerling speelt op *fa*. In plaats van de beker hoog te heffen of recht te staan mag de leerling nu de hoge noten spelen, de leerkracht speelt de andere noten. Zing allebei het hele lied mee!
Wissel daarna om: de leerling speelt de lage noot en de leerkracht de hoge.
Laat twee leerlingen spelen indien mogelijk.

2. Eén leerling speelt het hele lied alleen, met beide handen afwisselend. Laat meezingen!
3. De volgende les: Kan de leerling het lied ook met één hand spelen?
En met de andere hand?
4. Laat het lied **transponeren** (*re-sol/mi-la, fa-si b enz.*). Zing het lied altijd eerst in de nieuwe ligging, de leerling moet zich de melodie kunnen voorstellen, wil hij ze kunnen terugvinden op de piano. Geef de begintoon op en zing samen, laat de leerling ook alleen zingen.
5. **Variatie:** Eén leerling speelt de zin met de cijfers en een andere het vervolg, elk in een ander octaaf. (Of leerkracht-leerling)

33. Kaartjes: Speel de cijfers

We beginnen met **2 3** en **4**, opeenvolgende vingers zonder sprongen. Dan komt **1** erbij, vervolgens kleine sprongen en daarna **5**. Tot slot grotere sprongen.

De bedoeling is in de eerste plaats om de nummers van de vingers te oefenen en te reageren op de vingerzettingen. Deze oefening hoeft daarom nog niet per se legato gespeeld te worden. Als de leerling spontaan legato speelt en de hand staat mooi, dan is dat natuurlijk meegenomen.

Laat de hand wel steeds mooi klaarzetten, met een mooie houding, de vingers op vijf toetsen op een rij, één vinger per toets. Er moet plaats zijn voor de muis onder hand! De hand hoeft trouwens niet per se in DO-positie te staan.

34. Ritmes voor- en naspelen op de piano met ritmetaal

- a. Begin met de oefening uit te voeren zoals voorheen, met naspelen van ritmes zonder gebruik van ritmetaal. Neem er ook al eens met moeilijker ritmes bij.
- b. Speel nu motieven voor met enkel vierde noten (kwartnoten) en achtste noten. Als dit vlot gaat kan je ook motieven met rusten toevoegen.
  - 1e. De leerkracht zegt de ritmetaal van het voorgespeelde motief mee, de leerling speelt en zegt na op ritmetaal.
  - 2e. Volgende les of na een paar lessen: De leerkracht speelt het motief voor, zonder mee te zeggen op ritmetaal, de leerling speelt na en zegt zelf mee op ritmetaal.
- c. Laat een leerling een motief verzinnen om voor te spelen, een andere leerling speelt na, of de leerkracht. Indien het de leerling aan inspiratie ontbreekt, kan hij een zinnetje uit een lied nemen, in zijn hoofd zingen en het ritme spelen.

35. Kuikens op de piano

Met dank aan Nikhil Dally van Stepping Notes (GB) www.dally.org.uk/steppingnotes.htm

1. Laat een toets kiezen voor elke hand:

- a. Speel onderstaande ritmes voor en laat meteen naspelen zoals bij *Ritmes voor- en naspelen op de piano*. Gebruik het boek nog niet.

met de ene hand   □ □ □ □   zeg mee op ritmetaal

met de andere hand   □ □ □ | zeg mee op ritmetaal

- b. Laat beide motieven na elkaar spelen, met dezelfde hand van daarnet.
- c. Speel dan onderstaand motief voor: afwisselend met de RH, de LH en handen samen (S). Gebruik nog steeds geen boek.

□ □   □ □   □ □ □ |
RH   LH   S .....

- d. Laat de leerling naspelen, herkent hij de motieven?
- e. Laat de notatie zien. Verduidelijk. Leg uit waarom het ritme op 2 lijnen genoteerd staat. Je kan het ritme eerst noteren op het bord op één lijn, zoals in c. hierboven. Dan kan je vragen welke hand de hoogste/laagste noot speelt en de maat van de LH laten zakken. Eerst spelen de handen afwisselend, maar in de laatste maat spelen ze tegelijk, daarom schrijven we het ritme ook twee keer: één keer hoog en één keer laag.

□ □   ↓   □ □ □ |
□ □   □ □ □ |

2. Onze vingers zijn kuikentjes en onze vingertoppen zijn de bekjes van de kuikens. Zij pikken graantjes van de toetsen. Het doel is om met 'sterke' vingertoppen te spelen en soepel te bouncen in de toets (staccato). Doe dit voor met de beweging zoals jij het hebben wil en de leerling zal je na een poosje beginnen imiteren.

Speel de *Kuikentjes* eerst met de 3de vinger. Het voordeel van het spelen met de 3^e vinger is, dat de leerling dan minder vlug een vuist zal maken met de hand dan wanneer hij met de 2de vinger speelt. Wanneer het goed gaat met de 3de vinger, kan je de leerling ook met de 2de vinger laten spelen.

3. Een eerste speler klapt het bovenste ritme en zegt het mee op ritmetaal. Daarna speelt hij het na op één toets. Hij mag kiezen met welke hand. De tweede speler doet daarna hetzelfde met het onderste ritme. Daarna voeren beide spelers hun ritme gelijktijdig uit (leerling - leerling of leerling - leerkracht). De leerkracht tikt de maat mee of laat op de achtergrond een metronoom tikken.

□ □ □ □   **techniek van de *kuikens***

| | | | **techniek van het *muizen vangen***

- a. Wissel om.
b. Speel doorlopend: wissel om de vier tellen om tussen eerste en tweede speler.

36. **Kuikens en muizen vangen (1)**

- a. De leerling herhaalt het ritme van de eerste speler uit nr. 35. Jij speelt er een ritme bij, nl. hele noten. Vraag dan: 'Wat deed ik?' Kan de leerling jouw rol overnemen? Jij speelt achtste noten, de leerling de lange noten. Als de leerling het niet redt, speel je het nogmaals zoals eerst, de leerling als eerste speler, jij weer de lange noten. Laat de leerling zelf aanvoelen hoe lang de noten zijn, zeg het niet voor.

RH   □ □ □ □ | □ □ □ □

LH   ○ | ○

- b. Herhaal de oefening met een ritme van halve noten.

RH   □ □ □ □ | □ □ □ □

LH   ♩   ♩ | ♩   ♩

- c. Herhaal met kwartnoten.

RH   □ □ □ □ | □ □ □ □

LH | | | | | | | | | |

- d. Toon de notatie en bespreek. Hoe worden de lange noten geschreven? De strepen tussen de motieven noemen we maatstrepen. De 'kolommen' die ontstaan noemen we maten. Later gaan we hier dieper op in, maar dat hoeft je er niet bij te zeggen.
- e. Speel de drie combinaties opnieuw met de notatie erbij, nog steeds met zijn tweeën.
- f. Herhaal de volgende les de eerste combinatie met zijn tweeën en vraag de leerling daarna om ze in zijn eentje te spelen.
- g. Doe hetzelfde met de tweede en de derde combinatie. Hoe gaat dit?
- h. Wanneer elke combinatie goed gaat, laat je ze alle drie na elkaar spelen zonder stoppen.
- i. Ga ondertussen verder met de volgende lesjes. Als het nog te moeilijk blijkt kan je het laten rusten en er over enkele weken weer naar terugkeren.

37. Kuikens en muizen vangen (2)

Wanneer nr. 36 goed gaat, mogen de handen omgewisseld worden! Speel alles eerst weer met zijn tweeën. Herhaal per combinatie en laat aansluitend de leerling alleen proberen.

38. Ik wil koffie

Lied en spel ontleend aan 'Go For Bronze' van Lucinda Geoghegan en Christopher Bell: Teacher Book p. 24 (A comprehensive musicianship training for young musicians).

Ik wil kof-fie, ik wil thee. Vang de bal en doe maar mee.

Balspel in een kring:

Een speler gaat in de kring staan met een bal, hij is de leider. De leider botst de bal op de maat, terwijl iedereen het lied **zingt**, zichzelf inclusief. (Botsen op de 1e en de 3e tel, vangen op de 2e en de 4e.)

Ik wil koffie, ik wil thee.

Vang de bal en doe maar mee!

Dan **zegt** iedereen het vervolg. De leider gooit de bal naar iemand in de kring op het woord *één*. Die persoon gooit de bal weer terug op *twee*. De leider gooit naar iemand anders in de kring op *drie* en dan wisselen deze twee personen van plaats op de woorden *en wissel*. Er staat nu dus een nieuwe speler in het midden van de kring. Deze gooit de bal naar iemand in de kring op *vier*. Die gooit terug op *vijf*. En dan wisselen deze twee personen weer van plaats op de woorden *en wissel*.

Zo gaat het ook op *zeven, acht, negen*.

Op *tien* gooit de nieuwe speler in het midden de bal weer naar iemand in de kring en deze persoon gaat in het midden staan. Hij wordt nu de nieuwe leider en alles begint weer van voor af aan, eerst het lied zingen en dan de tekst scanderen.

1, 2, 3 en wissel	□ □
4, 5, 6 en wissel	□ □
7, 8, 9 wissel	□ □
10 begin opnieuw!	□ □ }

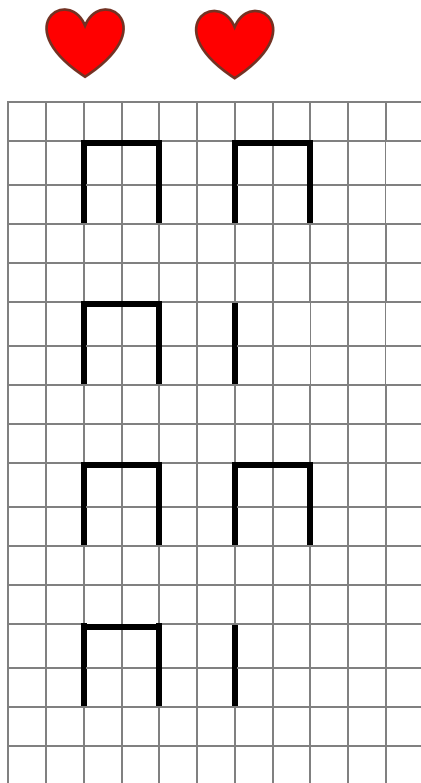
Speel het spel al in de voorafgaande lessen, ter afsluiting bijvoorbeeld.

1. Wat is het verschil tussen de eerste en de tweede strofe? (Gezongen-gesproken.)
2. Wat kan je naast praten en zingen nog doen met je stem? Fluisteren, roepen, ... Je hebt ook nog een stem in je hoofd, dat is je denkstem. We hebben eigenlijk 'vier stemmen':
  - a. Je spreekstem
  - b. Je zangstem
  - c. Je fluisterstem
  - d. Je denkstem (innerlijke klankvoorstelling)
3. Laat het ritme noteren van de gezongen strofe.
  - a. Zing het lied en klap het ritme mee. Zing het lied ook in je hoofd (met je denkstem) en klap het ritme.
Tik ook eens de maat mee.
Tik en klap dan met zijn tweeën de maat en het ritme simultaan al zingend. Zorg voor een andere beweging en vooral voor een ander timbre voor de maat en het ritme (bvb. klappen en tikken op de benen).
  - b. ☘ Voor jonge leerlingen kan het nuttig zijn om ter voorbereiding de maat en het ritme mee te tikken in een teksttabel zoals voorheen (*Tik Tok, Kopje thee*). Er staan extra

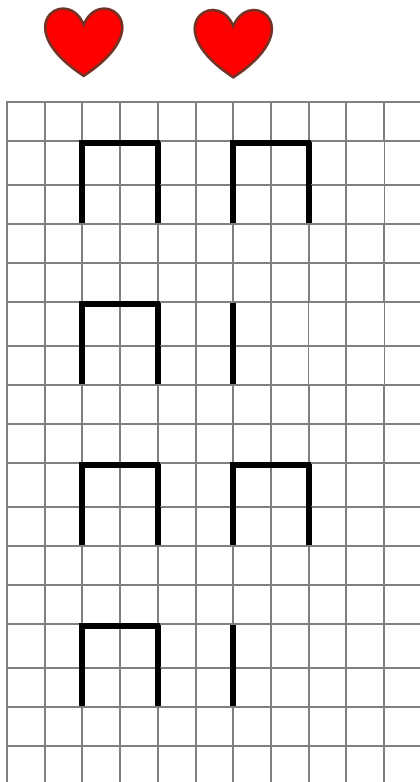

ritmetabellen achteraan in het boek, maar deze hebben geen tekst. Je kan een exemplaar voorzien met tekst en daarna de oefening doen in een tabel zonder tekst. Ga daarna verder met punt c. ♣

- c. Zing het lied en tik de **maat** mee in de harten bij nr. 38. Doe dit eerst eens voor en laat het dan door de leerlingen doen. Tik de hele tijd in het eerste en dan in het tweede hart. (Het lied staat in de maat van 2).
- d. Zing opnieuw en tik nu het **ritme** in de harten. 'Let op, tik je wel in het juiste hart?' Doe ook dit eerst voor. Om de leerlingen te helpen begrijpen in welk hart ze moeten tikken kan jij, gezeten tegenover de leerling, de maat meetikken boven de harten. Dit gaat alleen lukken als de leerling het ritme onafhankelijk van jouw maat kan uitvoeren. Hoeveel keer tik je in elk hart? Laat opnieuw zingen en trek nu strepen onder de harten i.p.v. te tikken. Doe dit al zingend. Je doet best een lijn voor.

- e. Dit ziet er onoverzichtelijk uit. Daarom gaan we de twee streepjes die bij elkaar horen, bij hetzelfde hart, verbinden met elkaar.

- f. Valt er iets op aan het ritme? (lijn 1 en 3 zijn hetzelfde en lijn 2 en 4 zijn hetzelfde.)
- g. Lees op ritmetaal. Zing daarna het lied ook op ritmetaal. Is de melodie herkenbaar? Zorg dat ze hetzelfde blijft!

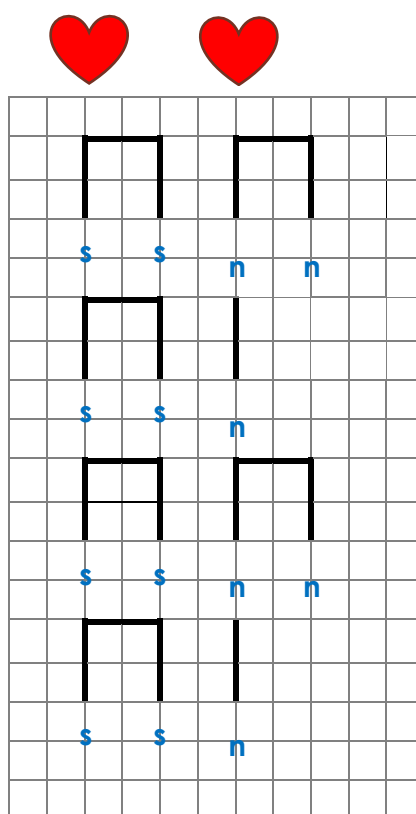
4. Melodie bestuderen

- a. Zing *Kopje thee* en toon de toonhoogtes mee in de lucht.
- b. Doe hetzelfde met *Tik tok*.
- c. Zing *Ik wil koffie* en toon de toonhoogtes mee (niet de handgebaren). Laat de leerling dit eerst eens alleen uitproberen. Mijn ervaring is dat het meestal makkelijker is om de contouren van de melodie aan te geven als volgt: doe alsof je een potlood vasthebt tussen je vingers en teken de melodie in de lucht, een lijn met golfjes, die soms hoger gaat en soms lager. Teken van links naar rechts. Als jij tegenover de leerling staat wanneer je dit toont, dan doe je dat in spiegelbeeld, van rechts naar links.
- d. Als er meerdere leerlingen zijn, is het een goed idee om ze met hun rug naar elkaar te laten staan in een kring, (driehoek of vierkant), zodat ze niet afgeleid worden door elkaar. Ze hoeven dan ook niet bang te zijn dat de anderen hun 'fouten' zien.
- e. Observeer hoe het loopt. Verbeter of benoem geen mogelijke fouten, maar doe het nadien gewoon samen, het zingen en tonen. Elke leerling zal dan wel voor zichzelf beslissen waar hij goed of fout zat en waar hij twijfelde.

- f. Vergelijk dit lied, wanneer het aanduiden van de toonhoogtes vlot gaat, met *Tik tok*. Zing *Tik tok* opnieuw en toon de toonhoogtes. Doe aansluitend hetzelfde met *Ik wil koffie*.
- g. Valt er iets op? (De melodieën zijn erg gelijkend).
- h. Wat zou dat betekenen? Op het gebied van noten/toetsen?
- i. Zing *Tik tok* op noten/melodie-noten.
- j. Kan de leerling *Ik wil koffie* dan op noten of melodie-noten zingen?
- k. Laat de leerling het lied op de piano spelen. Je kan de beginnoot geven, de toon waarop jullie gezongen hebben.

soso nini soso ni
soso nini soso ni

- l. Laat al zingend de beginletters van de melodie-noten onder het zelf genoteerde ritme schrijven. **n** lager schrijven dan **s**, want ze klinkt ook lager. Je doet dit best eerst voor op het bord. Het lied is nu helemaal genoteerd: het ritme staat er en de noten!
- m. Deze manier van schrijven noemen we **stokjes-schrift** of **stick-notatie**. Stokjes omdat er geen bollen aan de noten staan (zoals eerder bij *IJsbeer*). Als we niet op een notenbalk schrijven hoeven we eigenlijk geen bollen te tekenen, de bollen geven duidelijk weer waar de noten staan op de notenbalk. Zij geven de toonhoogte weer, maar nu doen de letters dat. Stokjes-schrift is een eenvoudige en snelle manier van noteren.
- n. Je kan ook de beginletters van de piano-noten (absolute noten) laten schrijven, strikt genomen is dat dan echter geen stokjes-schrift of stick-notatie, maar dat is een kwestie van terminologie.

5. Valt er iets op? (Lijn 1 en 3 en lijn 2 en 4 zijn volledig hetzelfde!)

Je kan nu eerst *Iep Sliep en Stoofpotje* leren en laten lezen in stokjes-schrift. Daarna ook *Die gaat op* (grafische notatie). Daarna kan je de notenbalk leren bij *Ijsbeer* (nr.15) en de gekende liedjes lezen van de notenbalk.

39. Ik wil koffie op de notenbalk

1. Speel het lied op *sol* en *mi*. Denk aan de techniek van de kuikens!

- a. Zing afwisselend mee op noten, ritmetaal, melodie-noten en tekst.
- b. Speel het lied met de handen afwisselend.
Speel het alleen met de RH, alleen met de LH. Verschillende vingerzettingen zijn mogelijk, laat gerust wat experimenteren.

2. Aanvullen op de notenbalk

- a. Herhaal de eerste strofe van *Ijsbeer* op de notenbalk met de solsleutel (nr. 21).
Wat is de eerste noot? Zing op notennamen.

Zing nu de noten bij nr. 39. Zing het lied helemaal door tot het einde.

Laat al zingend de noten verder tekenen tot het einde. Doe dit eens voor, zing zeer traag en teken zeer smalle bollen (of zet schuine streepjes).

- b. Laat al zingend ook het ritme aanvullen van het hele lied. Doe dit voor. De leerling mag spieken op de vorige bladzijde (p. 30).

c. Maatcijfer

Kijk nog eens naar het ritme dat de leerling schreef op de vorige bladzijde (nr. 38): elke hartslag is een tel. Er staan twee harten/tellen. Zo gaan we de tellen ook groeperen op de notenbalk. Zo'n groepje noemen we een maat, tussen de maten staan maatstrepen.

Vooraan schrijven we een '2' om aan te geven dat er twee tellen in een maat staan. Als je meteen het hele maatcijfer wil laten noteren kan je zeggen dat één tel even lang is als een TA. Daarom schrijven we onder de '2' een TA. Het is echter te verkiezen om dit pas later te doen, bij *Iep Sliep*, daar staan immers duidelijk twee TA's in een maat. 2

Opm.: Bedenk dat er ook twee acties waren in het balspel dat we bij het lied speelden (het gezongen gedeelte), namelijk het botsen en weer vangen van de bal. Deze beweging illustreert de zware en de lichte tel.

3. Waar kan je het lied nog spelen? Denk aan de andere liederen op *sol-mi*.
4. Kies twee getransponeerde versies die je enkel op de witte toetsen speelt. Die mogen de leerlingen nu zelf op de notenbalk schrijven. Begeleid hen hierin.
  - a. Laat eerst een solsleutel tekenen.
  - b. Laat het maatcijfer schrijven.
  - c. Op welke noot begin je? Toon waar je die noot schrijft of tel samen uit waar die noot komt te staan. Deze noot komt twee keer na elkaar. Schrijf de noten precies boven het woord waar ze bij horen.
  - d. Dan komt er een nieuwe noot, waar schrijf je die de volgende noot: hetzij **op** de lijn eronder, hetzij **in** de tussenruimte er net onder, naargelang de eerste noot op of tussen de lijn staat. Schrijf ook deze noot twee keer. Schrijf de noten precies boven het woord waarbij ze horen.
  - e. Zing het lied vanaf het begin, zeer langzaam en teken tegelijk de resterende noten.
  - f. Zing opnieuw en voeg het ritme toe.
  - g. Laat de tweede versie enkel zelfstandig maken als je denkt dat dit haalbaar is.

Verder

- a. Zing het lied op melodie-noten met de handgebaren erbij. Laat één leerling spelen, de anderen kunnen meezingen en de handgebaren tonen.
- b. Laat het lied ook zingen en het ritme meeklappen. Als oefening voor de denkstem kan je het lied in stilte laten zingen en het ritme laten klappen (ter controle dat de leerlingen wel degelijk in hun hoofd zingen). (Innerlijke klankvoorstelling)

40. Ik wil koffie met één noot als begeleiding, een bourdon

1. Eerste versie

- a. Speel het lied voor met twee handen, de linkerhand speelt een bourdon, nl. de tonica do. De RH speelt in het blauwe octaaf, de LH in het rode. De bourdon in de LH heeft hetzelfde ritme als de melodie in de RH.
- b. Dan speelt de leerling het lied en jij speelt de LH, de bourdon, erbij.
- c. Ga na of de leerling kan spelen wat jij speelde.
- d. Wissel van partij.
- e. Laat tenslotte de leerling alles alleen spelen, beide handen samen.
- f. De LH speelt hetzelfde ritme als de RH, eenvoudiger gezegd, telkens als de RH een noot speelt, speelt de LH er ook één. Laat daarom een bal tekenen onder elk woord. (Een bal omdat het lied gaat over 'vang de bal', we botsten ook met de bal). Deze bal stelt de noten van de LH voor. Je tekent de ballen onder de notenbalk van de RH, omdat de LH lager klinkt dan de RH. Het is een rode bal omdat de LH in het rode octaaf speelt. Schrijf de notennaam onder de eerste bal (absolute of relatieve naam).
- g. Leg uit wat een begeleiding is en wat een bourdon is.

do/jo

2. Wissel de handen om

- a. Laat de volgende les de handen omwisselen.
- b. De LH speelt nu de melodie in het blauwe octaaf* en de RH de bourdon in het groene octaaf! Laat de groene ballen (bollen) nu bóven de notenbalk tekenen, want de de RH klinkt hoger dan de LH. Teken een bal boven elk woord.
* **Opm.:** Laat het lied opnieuw in het blauwe octaaf spelen, omdat dat het makkelijkst is om mee te zingen, op reële toonhoogte.

do/jo

Ik wil kof-fie, ik wil thee. Vang de bal en doe maar mee!

Variatie

Ik wil kof-fie, ik wil thee. Vang de bal en doe maar mee!

- c. Speel het lied voor met de bourdonbegeleiding: DO. Laat de leerling luisteren zonder naar het klavier te kijken. Speel de LH vrij luid. Stel achteraf vragen.

Wat heb ik gespeeld? Speelden beide handen hetzelfde?

Welke hand deed er iets anders?

- 1e. Hoeveel verschillende noten speelde die hand, met andere woorden: hoeveel toetsen gebruikte die hand?

- d. Je kan de leerling vervolgens laten meeklappen telkens wanneer jouw LH speelt. Leuker is om de leerling met een bal te laten botsen! Aanvankelijk kan het moeilijk zijn om dit secuur te doen. Immers de leerling moet anticiperen op jouw LH, wil de bal net op het goede moment op de grond botsen! Hij moet dus al goed weten wanneer de LH gaat spelen om dit nauwkeurig uit te voeren. Laat zeker niet kijken naar het klavier!

- e. Laat opnieuw botsen met de bal, maar nu speel jij enkel nog de RH! Wanneer speelde de LH en moet de bal dus botsen?
- f. Speel met zijn tweeën: de leerling speelt de bourdon en jij (of een andere leerling) speelt de melodie.
- g. Daarna speelt één leerling alles alleen.
- h. Laat de woorden omcirkelen waarop de bourdon valt (= op welk woord botste de bal). Doe dit in het boek bij nr. 39 op p. 31, onder punt 2.
- i. Wissel de volgende les ook hier de handen weer om.

3. Een eigen versie maken

- a. Laat de leerling zelf een versie verzinnen. Welke hand gaat de melodie spelen, welke hand de bourdon?
- b. In welk octaaf speelt de bourdon? (Hou de melodie bij voorkeur in het blauwe octaaf.)
- c. Wisselen melodie en bourdon tijdens het lied misschien van hand? Waar?
- d. Welk ritme ga je de bourdon geven?
- e. Bespreek samen hoe de leerling dit gaat noteren. Komt de bal onder of boven de notenbalk, op welke woorden en in welke kleur? Laat noteren op p. 32, punt 3.

41. Spiegel

- a. Je zingt *Ik wil koffie* en botst met de bal, maar nu bots je op de lage noten (**ni/mi**). Merken de leerlingen dat je nu op een ander moment botst? Zoniet doe je het opnieuw en vraag je hen goed te kijken naar de manier waarop je deze keer botst.

Ik wil kof- fie, ik wil thee = ss nn ss n (solsol mimi solsol mi)
Vang de bal en doe maar mee = ss nn ss n (solsol mimi solsol mi)

- b. Dan zing je het lied in spiegel, nog steeds op tekst, en deze keer gooi je de bal omhoog op elke hoge noot (**so/sol**). 'Wat doe ik nu?'

ik wil kof- fie, ik wil thee = nn ss, nn s (mimi solsol mimi sol)
Vang de bal en doe maar mee = nn ss, nn s (mimi solsol mimi sol)

- c. Vraag wat er aan de hand is met de tweede versie. De bal zou een hint moeten/kunnen zijn. Als een leerling zegt: 'je gooit de bal nu omhoog', kan je vragen: 'Waarom? Is de melodie nog hetzelfde?' 'Komt dat overeen met de nieuwe melodie?'
- d. Zing samen deze nieuwe versie, duid de toonhoogtes mee aan in de lucht. (Nog geen handgebaren.)
- e. Kunnen de leerlingen deze melodie ook op melodie-noten zingen? En daarbij vervolgens ook de handgebaren tonen?
- f. Laat deze versie spelen. (Speelwijze: kuikens.) Hetzij over twee handen, in één hand RH/LH of met handen samen, wat er mogelijk is.
  - verdeeld over 2 handen.
  - met één hand: alles met RH, alles met LH .
  - handen samen (S)
- g. Laat zingen en spelen van blad van de notenbalk.
- h. Laat de leerlingen thuis transponerend zingen en spelen. Je hebt dit transponeren al met verschillende **so-ni** liedjes gedaan, dus dat zou zelfstandig moeten lukken.
- i. Speel en zing het originele lied en deze spiegel na elkaar en zelfs gelijktijdig. Zorg ervoor dat de leerlingen de tweede versie ook goed kunnen zingen zonder hulp van de piano.

Verder

- a. Zing het (begin van het) lied voor op *lalala*, laat het herkennen en vervolgens zingen op melodie-noten. Doe dit met de gewone versie en in spiegel.
Opm.: In plaats van de leerling te vragen 'Speel mij *Ik wil koffie*', kan je het (begin ervan) voorzingen op 'lalala' en vragen: 'Kan je dit lied spelen?'
- b. Meer **lalala-dictee**: zing motieven voor met *s - n* (met als ritme vierde en achtste noten, soms een rust op het einde van de maat). Laat deze motieven nazingen op de lettergrepen *so* en *ni* en daarna spelen. Een eerste leerling kan nazingen, de tweede leerling kan vervolgens spelen en meezingen.

ss nn s nn

s n ss n

s n s n

...

nn ss nn s

n ss n s

n s n s

...

Je kan deze motieven combineren en op die manier *lep Sliep* aanleren, zie ook volgend lied.

n s n s + nn ss nn ss (= *lep Sliep*: noteren met letters en memoriseren, zie hierna.)

42. *lep sliep*

- Speel *lalala*-dictee zoals hierboven beschreven. Gebruik nog geen boek.
- Zing als voorlaatste motief (je hoeft niks speciaals te zeggen tegen de leerling):

n s n s (1)

En als laatste motief: **nn ss nn ss** (2)

- Weet de leerling het vorige motief (1) nog? Laat het opnieuw zingen.
- Weet de leerling het laatste motief (2) nog? Laat het opnieuw zingen.
- Laat beide motieven na elkaar spelen, nog zonder boek.

n s n s + nn ss nn ss = *lep Sliep*

Speel de eerste lijn legato indien mogelijk, kuikens in de tweede zin, met één hand.

- Als de melodie al goed in het hoofd zit van de leerling vraag je hem om het lied op tekst te zingen, lezend van blad, alleen en zonder hulp van de piano. Op die manier, zonder piano, moet de leerling in zijn hoofd goed denken aan de melodie om de tekst erop te plaatsen, dit is een oefening op innerlijke klankvoorstelling.

1. Ritmische notatie

- Laat het lied van blad zingen van de ritmische notatie. Je kan van de ritmische notatie stokjes-schrift maken door de de beginletters van de melodie-noten erbij te schrijven.
- Laat het lied spelen van blad.

- c. In welke maat staat dit lied? Hoeveel hartslagen/tellen zijn er in één maat, kan de leerling dit afleiden uit de notatie? (vervolg op nr. 39)
- d. Hoeveel TA's staan er in een maat? (twee)
- e. Een TA duurt één tel. Onder het cijfer 2 schrijven we hoelang een tel precies duurt, een TA:

2. Op de notenbalk

Kijk naar het maatcijfer: In het maatcijfer kan je de vierde noot of kwartnoot vervangen door een '4', een vierde noot wordt voorgesteld door het cijfer 4. Dat is hier gebeurd.

3. Laat het lied thuis **transponeren**.

- 4. Laat twee versies op enkel witte toetsen **noteren**, de eerste versie nog eens onder jouw begeleiding, de tweede zelfstandig. (Zie ook nr. 39 *Ik wil koffie* transponeren.) Als de leerling een versie op de zwarte toetsen zou willen noteren, zou je het moeten hebben over mollen of kruisen. Daarover later meer.

5. Iep Sliep met een bourdon (do) in de LH

Speel de bourdon met hetzelfde ritme als het lied zelf (net zoals de eerste versie bij *Ik wil koffie*).

- 6. Wissel de handen ook om! Je speelt de melodie dan met links en de bourdon met rechts.

- 7. **Bourdonvariatie:** De bourdon speel je nu met het ritme van de 3de en de 4de maat van het lied.

- De eerste twee maten vormen een goede oefening op onafhankelijkheid. Schrijf het ritme samen met je leerling onder de notenbalk op p. 34.
- **Opm.:** door ritmes (en ballen!) onder en boven de notenbalk van de melodie te schrijven, went de leerling aan een tweede stem die erbij geschreven wordt. Bovendien wordt duidelijk gemaakt waaróm die nieuwe stem boven of onder de andere staat. Binnenkort komt er immers een tweede notenbalk, voor de linkerhand.

8. Verder

- a. Laat het lied zingen op *lalala*. (Je kan ook een ander gekend lied nemen dat je diezelfde les speelde.) Dit is dezelfde oefening als in *f* hierboven, toen je vroeg om het lied zonder piano voor het eerst op tekst te zingen. Zo doe je een beroep op het vermogen tot innerlijke klankvoorstelling van de leerling.
- b. Zing het lied op **so** en **ni** met handgebaren (eerst hardop).
  - Laat de leerling de volgende les het lied **in zichzelf zingen en de handgebaren tonen**. Dit is een oefening op innerlijke klankvoorstelling, de leerkracht doet niet mee, want dan kan de leerling de gebaren gewoon overnemen en hoeft hij niet in zijn hoofd te zingen.
  - Laat het lied zingen **op tekst en de handgebaren tonen**, jij doet niet mee! Zingen op tekst en handgebaren tonen kan op dit moment misschien nog wat te moeilijk zijn, maar als dit toch al gaat, doe dit dan vanaf nu met steeds andere liederen ... Deze activiteit impliceert dat de leerling terwijl hij de tekst luidop zingt, in zichzelf ook de melodie-noten zingt, tweestemmig als het ware, om deze om te zetten in handgebaren.
- c. **Zing en speel het lied in canon** met zijn tweeën en alleen. Dit lied zelfstandig spelen in canon zal waarschijnlijk pas in het tweede jaar mogelijk zijn, maar doe het alvast met zijn tweeën. Zie ook *Canons*: hoofdstuk IV.

43. *Iep Sliep en IJsbeer*

Ter voorbereiding op tweestemmig leren denken, zie boek.

44. *Iep Sliep en Tik tok*

Ter voorbereiding op tweestemmig leren denken, zie boek.

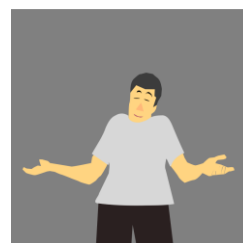
45. Stoofpotje

Leer het lied zingen met de gebaren. Zing het voor en laat de tweede keer de leerlingen de gebaren alvast meedoen. De derde keer kunnen de leerlingen meezingen. Doe dit weer één week voordat je het lied echt wil gaan bestuderen, zodat het kan 'inzinken'.

Bij het lied hoort een klapspel. Dat gebeurt op het ritme van het lied, maar de bewegingen geven ook de toonhoogtes weer. Daarom is het interessant om het spel niet meteen aan te leren, maar om de leerlingen het zelf te laten uitdokteren aan de hand van de toonhoogtes, zie bij nr. 46 *Stoofpotje: Begrijp je wat er staat*.

Ritmisch

- Vraag het lied te zingen en het ritme mee te klappen, met de bewegingen van het *blazen*, *brr* en *bah* erbij (blazen, armen rond je lichaam slaan en neus dichtknijpen).
- 'Zijn er momenten dat je even niet zingt?' 'Op die momenten mag je de lippen stijf op elkaar knijpen en de armen openhouden met de handpalmen naar boven, zie tekening. (Deze beweging wordt vaak gemaakt om rusten weer te geven, maar dat vermeld je nu nog niet.) Zing en klap opnieuw op deze manier, de leerkracht mag meedoen.
- Zing het lied nu in je hoofd en klap het ritme. Op de momenten dat je niet zingt, knijp je weer de lippen stijf op elkaar en steek je de armen in de lucht. (Innerlijke klankvoorstelling)
- 'Kan je het lied (meteen) zingen op ritmetaal?' Het is interessant voor de leerkracht om te observeren of de leerling al zover is dat hij het ritme aanvoelt, zonder de hulp van ritmetabellen of harten en ruiten. Doe dit echter enkel als je denkt dat de leerling hier klaar voor is. Indien nodig kan je hem een zetje geven door te vragen om aan te voelen waar de langere noten zitten en waar de snelle noten zitten. Prijs de leerling als het lukt, dat is altijd goed voor het zelfvertrouwen en de motivatie.
- Laat het ritme al zingend noteren op de ruitensectie in het boek (nr. 45). Doe een lijn voor, al zingend.

TA titi TA rust (beweging)

of

TA TAdi TA rust (beweging)

TA titi TA rust

TA TAdi TA rust

TA titi titi TA

TA TAdi TAdi TA

TA TA TA rust

TA TA TA rust

46. Stoofpotje: Begrijp je wat er staat?

1. Melodisch

- a. Zing het lied en vraag om de toonhoogtes mee te tonen in de lucht. Dat kan door de contouren van de melodie aan te geven zoals eerder bij *Ik wil koffie* (nr. 38 punt 4) of door met de wijsvinger de toontrappen aan te duiden, op een verticale lijn. Als er meerdere leerlingen zijn, laat ze dan met hun rug naar elkaar toe staan in een kring, driehoek of vierkant, zodat ze niet afgeleid worden door elkaar. Ze hoeven dan ook niet bang te zijn dat de anderen hun 'fouten' zien.
- b. Laat opnieuw het ritme meeklappen zoals in nr. 45, maar nu worden de lage noten op de benen getikt, de hoge noten blijven geklapt zoals voorheen. Zo ontstaat het beschreven klapspel. (Indien met partner: klap = High 10, d.w.z. de handen klappen tegen die van een partner.)

klap – tik 2x op beide benen – klap – fff (blazen)

klap – tik 2x op beide benen – klap – brr (armen rond het lichaam slaan)

klap – tik 2x op beide benen – klap 2x – tik op beide benen 1x

klap – tik 1x op beide benen – klap – bah (neus dichtknijpen)

- c. Hoeveel verschillende noten komen er in het lied voor? Welke (melodie-)noten zouden het zijn? Zing op **so** en **ni** of absolute noten. Indien je op piano-noten of absolute noten zingt, moet je de beginnoot geven: als de 1ste noot *sol* is, is de 2de *mi*; als de 1ste noot *fa* is, is de 2de *re*, ...

so   **nini**   **so**   *rust (of fff)*

so   **nini**   **so**   *rust (of brr)*

so   **nini**   **soso**   **ni**

so   **ni**   **so**   *rust (of bah!)*

- d. Laat het lied op de piano spelen, eerst nog zonder boek. Dat kan met één hand of beide noten met de handen afwisselend, Kijk wat de leerling spontaan doet. Laat daarna ook met andere vingerzettingen spelen (1-3, 2-4, 3-5), het mag ook handen S.
- e. Laat het lied van blad zingen, van de ritmische notatie. Je kan van de ritmische notatie stokjes-schrift maken door de eerste letters van de melodie-noten erbij te schrijven. (**s** en **n**)

2. Alternatieve manier om het lied aan te leren

Leer het lied al enkele lessen vooraf aan op tekst. Zing het lied eerder in deze les maar laat niet blijken dat er een verband is met de volgende activiteit.

- a. Schrijf *Ik wil koffie* op het bord in letters en laat de leerling het lied herkennen. Je kan het ook voorzingen op *lalala* (*lalala*-dictee) en laten herkennen. Zing daarna het lied op tekst en **so-ni**, toon de handgebaren mee. (Of zing op absolute noten, je toont dan geen handgebaren, want handgebaren drukken het karakter van de toontrappen uit en niet van de absolute noten.)

ss nn ss n

ss nn ss n

- b. Zing het motief opnieuw en breng een telkens een kleine wijziging aan (*lalala*-dictee). De leerlingen zingen het motief steeds na op **so-ni**. Als er minder dan 4 leerlingen in de les zijn ga je nu naar punt i. Anders ga je gewoon verder bij het volgende punt.

ss nn ss n

> **s nn ss n**

> **s nn s - (1)**

> **s nn ss n (2)**

> **s n s - (3)**

- c. Herneem het motief (1) en wijs het toe aan twee leerlingen. Dit is nu hun persoonlijk motief, laat het zingen en vraag om het goed te onthouden. Herhaal motief (2) en wijs het toe aan één andere leerling. Doe hetzelfde voor motief (3).
- d. Wijs om beurten een leerling aan en laat hem zijn persoonlijk motief zingen. Twee leerlingen hebben hetzelfde motief, laat het hen echter solo zingen solo, dit motief komt dus twee keer.
- e. Laat de vier leerlingen hun motieven zingen in de volgorde van het lied. Herkennen ze het lied?
- f. Vraag de leerlingen of ze van motief kunnen verwisselen, is er een motief van een andere leerling dat ze ook kunnen zingen? Op deze manier memoriseren ze het lied op *so-ni*.
- g. Laat het lied op de piano spelen, eerst nog zonder boek. Eerst met één hand of afwisselend over twee handen, laat de leerling zijn gang gaan. Laat daarna ook met andere vingerzettingen spelen (1-3, 2-4, 3-5), het mag ook handen S.
- h. Laat het lied van blad zingen: ritmische notatie. Je kan van de ritmische notatie stokjes-schrift maken door de melodie-noten erbij te schrijven.
- i. Zijn er minder dan vier leerlingen in de les, wijs dan de motieven toe aan een hoek in de klas als volgt. Je zegt dat we het eerste motief in een bepaalde hoek van de kamer gaan neerzetten, het 2de motief in een andere hoek enz. Dit helpt de leerling alle motieven te onthouden. Nadat je het 2de motief in een hoek hebt geplaatst, vraag je om het motief van de eerste hoek opnieuw te zingen. Na het 3de motief vraag je om het 2de en het eerste motief te herhalen. Laat dan de motieven zingen in

volgorde: (1) – (2) – (3). Laat daarna het eerste motief twee keer zingen:
(1) – (1) – (2) – (3). Herkent de leerling het lied?

47. Stoofpotje op de notenbalk

Bekijk het lied op de notenbalk. Zing en speel op piano-noten en op melodie-noten.

Zing en speel het lied in canon met zijn tweeën. Later kan de leerling het lied ook alleen spelen in canon (dat zal waarschijnlijk pas het in het tweede jaar mogelijk zijn). Zie ook *Canons*: hoofdstuk III.

Verder

Transponeer het lied. Als de leerling terugdenkt aan *IJsbeer*, waar kan hij *Stoofpotje* dan allemaal spelen?

Leg uit dat als je transponeert, ook de notatie zich aanpast: de noten verschuiven op de notenbalk.

Gebruik onderstaande notenbalken om te illustreren hoe de noten verhuizen op de notenbalk. Druk deze notenbalken af, knip bovenaan en onderaan een stuk van het blad en steek het in een plastieken mapje.

Schrijf het lied met een uitwisbare stift óp het plastieken mapje op de notenbalk: met *sol-mi*. (Tekenen ook de solseutel.)

- Als we het lied spelen op de hoge *re* en de *si*, hoeveel toetsen zijn we dan opgeschoven ten opzichte van *sol*?
- Dan gaan we nu op de notenbalk evenveel plaatsen omhoog. Verschuif het blad in het plastieken mapje en tel elke plaats mee (1, 2, 3, 4, 5). We komen weer uit bij een plaatsje **op** de lijn. De melodie-noten zijn nog steeds *so-ni*, maar de piano-noten zijn veranderd: zing het lied op piano-noten.
- Doe hetzelfde voor de hoge *fa* en de *re*. Speel het lied en laat dan de noten op de notenbalk in het plastieken mapje ook drie plaatsen stijgen. Wijs er op dat de noten weer allebei **op** de lijn geschreven staan!
- De volgende les: transponeer vanuit *sol-mi* één plaatsje naar beneden, zing op de nieuwe absolute noten: *fa – re*. Verschuif vervolgens ook de noten op de notenbalk in het plastieken mapje één plaats naar beneden. We zingen nog steeds dezelfde melodie-noten *so-ni*, maar de nieuwe piano-noten zijn *fa* en *re*. De noten staan nu echter niet langer óp de lijn, maar **tussen** de lijn.
- Doe hetzelfde op de hoge *do* en de *la*. Ook hier komen de noten nu **tussen** de lijn te staan. Kijk nog eens naar de kader bij nr. 19, punt 5 over melodie-noten.

Je tekent de ballen *onder* de notenbalk van de RH, omdat de LH lager klinkt dan de RH. Het is een rode bal omdat de LH in het rode octaaf speelt. Schrijf de notennaam onder de eerste bal (absolute of relatieve naam).

3. De volgende les, wanneer het liedje goed gekend is, laat je de leerling kijken bij **nr. 48** p.37. De ballen zijn nu vertaald naar een ritme en ze staan weer onder de juiste woorden en de juiste noten van de RH:

o en ♩

Deze ritmes zullen waarschijnlijk om enige verduidelijking vragen: leg uit hoe lang deze noten duren. De leerling zal zich ook nog wel herinneren dat je gevraagd hebt om deze toetsen lang ingedrukt te houden. Als je **nr. 36** *Kuikens en muizen vangen* al gedaan hebt, kent de leerling de hele noot al.

4. Als de leerling **nr. 48** goed kan spelen, laat je de handen omwisselen! Laat de LH de melodie in het blauwe octaaf spelen en de bourdon op de groene *do* erboven. Zo heeft de leerling meer steun aan de melodie wanneer hij ze meezingt, dan wanneer hij ze in het rode octaaf zou spelen.
De leerling speelt nu met de handen samen en zingt de LH mee! Iets wat we later nog meer zullen doen.

49. *La Doredo* (België)

- a. Dit stuk is een soort van 'puzzel' of 'notenquiz': de leerling moet de noten terugvinden op het klavier, rekening houdend met de kleurcode (het rode en blauwe octaaf). Leg uit dat het ritme bestaat uit allemaal achtste noten, behalve de laatste noot, dat is een kwartnoot.
Je kan in de LH alle noten met de tweede vinger laten spelen of als volgt:

la sol fa.
2 3 4

- b. Laat het stuk spelen en de piano-noten (of 'absolute noten') meezingen.
- c. Speel dit stuk dan samen met *Stoofpotje*: vierhandig. De eerste lijn van *La doredo* wordt herhaald, de eerste keer spelen vormt de intro, bij de herhaling begint *Stoofpotje*. *Stoofpotje* mag met de handen samen worden gespeeld, in octaven.
- d. De leerling die de secundo speelt, zingt ook *Stoofpotje* mee, net als de leerling die de primo speelt: afwisselend op tekst, op noten, ritmetaal en op *melodie-noten*. Dit is een oefening op polyfonisch denken)
- e. Natuurlijk kan de leerling de secundo partij ook alléén spelen en tegelijk *Stoofpotje* zingen!

2 3

2

Stoof - pot - je warm, fff. stoof - pot - je koud, brr.

Stoof - pot - je in de pan, één week oud, bah!

rit...

50. A Cdc (Nederland)

Idem als *La doredò*, de versie met letternamen.

51. Liedjes herhalen

Laat de leerlingen alle liedjes herhalen die ze tot nu toe geleerd hebben.

1. Kennen ze de liedjes uit het hoofd?
2. Kunnen ze de verschillende versies ervan spelen? (Verdeeld over twee handen, handen apart en samen, met een bourdon, ...)
3. Laat ze meezingen op **tekst, ritmetaal, noten** en **melodie-noten**.
4. Laat ze zingen en de handgebaren erbij tonen.
5. Laat ze transponeren.
6. Laat de liedjes in het hoofd zingen en het ritme erbij klappen.

Verder

7. Zing een lied voor zonder de tekst, op *lalala* of *noenoe* en laat de leerling het lied herkennen (innerlijke klankvoorstelling). Laat het opnieuw zingen op tekst, noten, melodie-noten en/of ritme .
8. Toon een lied met de handgebaren en laat de leerling het lied zo herkennen (innerlijke klankvoorstelling). Zing daarna het lied samen op tekst en op **so-ni** (toon de handgebaren mee).
9. **Lang lied: A B A**
  - a. Transponeer het lied: bvb. een secunde lager of een kwart lager. Dit wordt het middendeel van het nieuwe, lange lied. **(B)**
  - b. De eerste leerling speelt nu het originele lied **(A)**, de tweede leerling speelt **B**. De eerste leerling herhaalt **A**.
  - c. Laat het geheel daarna ook door een leerling alleen spelen: **A** met ene hand, **B** met andere hand.
  - d. De leerkracht kan er vervolgens een **C**-deel achter spelen dat naar de tonica leidt. Bijvoorbeeld: *Ik wil koffie* wordt dan:

solsol mimi solsol mi | solsol mimi solsol mi   **A**

rere si,si, rere si, | rere si,si, rere si,   **B**   (si, betekent : lage si)

solsol mimi solsol mi | (solsol mimi solsol mi)   **A**

solfa mire dodo do || **C**

Waarom is het herhalen en memoriseren van de liederen zo belangrijk?

De liederen in dit boek en de volgende boeken zijn zo uitgezocht dat de beginmotieven fungeren als 'muzikale woordenschat': **s-n; n-s; j l n; n l j; j l n s; j l n b s**,... (dit zijn de eerste letters van de melodie-noten)

De liederen zelf werken als ezelsbruggetjes, om de motieven te onthouden. De motieven worden echter zo vaak en in steeds wisselende contexten gebruikt dat ze na verloop van tijd los komen te staan van de liederen. Het ezelsbruggetje is dan niet meer nodig.

De leerlingen gaan deze (begin)motieven dan herkennen in andere, nieuwe muziek, zowel auditief als schriftelijk. Als de leerlingen deze motieven herkennen wanneer ze genoteerd staan, dan horen ze de klank bij het lezen.

Let wel, dit is pas efficiënt als je de motieven ook zingt op melodie-noten, de motieven hebben dan in elke toonaard 'dezelfde' tekst en zijn daardoor herkenbaar in elke toonaard. De leerling zingt dan op toontrappen (functies) en dat mechanisme is in elke toonaard hetzelfde.

Bij mezelf lopen de liederen op twee noten en drie noten door elkaar, ik doe de hoofdstukken niet strikt gescheiden. Ik begin de liedjes te herhalen wanneer ik bijna aan het einde van het boek gekomen ben. Lees daarom ook verder in dit verband bij **nr. 87 Liedjes herhalen**.

II. Canons

52. Tik tok

53. Iep sliep

54. Stoofpotje

55. Dikke vrienden

Laat de leerlingen één van deze liedjes zingen en zing het lied zelf in canon. Beter nog is om het lied de eerste keer mee te *neuriën* in canon. Bespreek dan wat je deed, hoorden de leerlingen wat er gebeurde? Misschien moeten jullie het nog eens overdoen voor het duidelijk wordt. Weten de leerlingen al wat een canon is? Een leerlingetje van mij omschreef het eens als 'haar schaduw'.

Een canon zingen kan voor leerlingen met weinig zangervaring behoorlijk moeilijk zijn, zeker als je hen vraagt om alleen te zingen. Je kan daarom in eerste instantie best een hele tijd:

- de leerlingen in groep laten zingen indien mogelijk, jij zingt de canon.
- op enige afstand plaatsnemen wanneer je in canon zingt (op tekst).
- de canon zachtjes zingen.

Je kan zelf de canon aanvankelijk ook enkel *neuriën*, dit is zeker nuttig als slechts één leerling samen met jou zingt. Dit brengt hem veel minder in de war.

In het begin zingt de leerling de eerste stem. Wanneer dit goed gaat, kan je hem tweede stem laten proberen. Je kan één leerling of een groepje de eerste stem laten zingen en één leerling met jou de tweede stem laten meezingen.

Natuurlijk kan je ook zingen én spelen, dat is makkelijker, de leerling heeft dan steun aan de piano. Maar het is zeer mooi als je de canon a capella kan zingen en bovendien is het een geweldige oefening op inner hearing, intonatie, samenspel, polyfonie, .

Ik vraag de leerling ook regelmatig om 'luchtpiano te spelen' en mee te zingen, dat doen we dan met zijn tweeën.

Later kan de leerling de liedjes ook alleen in canon spelen (dat zal waarschijnlijk pas het in het tweede jaar mogelijk zijn). Een canon die de leerling veel en vaak heeft gezongen, kan hij vrij gemakkelijk alleen spelen. Zijn klankvoorstelling leidt dan de handen, hij kan de twee stemmen denken, ze zitten in zijn hoofd. Maar dat is toekomstmuziek. Laat de leerlingen nu alvast wennen aan het zingen in canon door het regelmatig te doen.

III. Drie noten

Zegt deze volgorde je iets?

Luisteren – praten – lezen en schrijven

Het is de logische volgorde van taalverwerving, althans voor je moedertaal.

Muziek wordt vaak vergeleken met taal, dus is het ook niet meer dan logisch is om dezelfde volgorde aan te houden bij het leren van muziek. Je zal daarom merken dat de leerling hier aanvankelijk de liedjes leert spelen vóór hij ze kan lezen. Bij taal ga eerst luisteren en leer je praten, en wanneer je (uiteindelijk) leert lezen, leer je woorden lezen die je kan zeggen, woorden die je dus al kent en herkent. Op dezelfde manier zal het lezen van muziek hier eerst een herkennen zijn van wat de leerling al kan zingen en spelen.*

In de eerste liederen zal de leerkracht veel voorzingen en voorspelen en de leerlingen zullen luisteren, nazingen, melodieën onthouden, ...

Daarna zullen ze dezelfde melodieën leren herkennen van notatie, eerst van stick-notatie** en dan van de notenbalk.

Het wordt soms onderschat hoeveel aandacht het lezen vraagt van een beginner. Zelfs als een leerling de noten kan lezen, is de combinatie met het spelen op het instrument zeer moeilijk. Het zijn allebei totaal nieuwe vaardigheden die elk op zich alle aandacht opeisen. Dat vraagt oefening en tijd.

Pas daarna zal de leerling gevraagd worden om nieuwe muziek van blad te lezen. Lezen betekent hier dat de leerling zich kan inbeelden, voorstellen wat er staat. Dat kan hij uitdrukken door de muziek te zingen. In het begin gaat het om motieven die de leerling al heeft geleerd, maar in andere combinaties zoals een andere volgorde, ander ritme, met een kleine variatie (een herhaalde noot, een extra noot, ...).

Soms lenen zich slechts enkele motieven in een nieuw lied zich ertoe om al zelfstandig van blad te worden gezongen. De rest wordt nog voorgezongen door de leerkracht.

Misschien zal je denken, goed, maar waarom eerst zingen en niet meteen spelen? Dat is om de eenvoudige reden dat je je de muziek strikt genomen eigenlijk niet moet kunnen inbeelden om ze te kunnen uitvoeren op de toetsen! Om ze te zingen, moet je je de muziek wél kunnen inbeelden.

Tenslotte leert de leerling creatief omgaan met de geleerde motieven. Zelf een passage verzinnen, variëren, aanvullen, ...

* Let er echter goed op dat als het zover is, de leerling wel degelijk leest, dus kijkt waar hij moet kijken. Dit kan bijvoorbeeld door hem te laten volgen met de vinger op het blad. Zeg er gerust bij dat dit speciaal voor jou is, zodat je kan zien waar hij leest, dan vindt een leerling het niet erg om dit te doen.

** Bij stick-notatie pur sang zijn het de eerste letters van de melodie-noten die onder het ritme staan, in dit boek zijn het echter piano-noten, omdat ik iedereen de keuze wil laten om al dan niet melodie-noten te gebruiken.

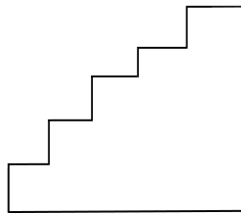
Tot slot nog dit: De oefening met de losse bollen in de ruimte bij *Die gaat op* heeft als doel de leerlingen 'relatief' te laten kijken. Het is niet alleen de absolute plaats van de noten (bollen) op de notenbalk die belangrijk is, maar ook hoe de noten zich verhouden ten opzichte van elkaar. Stijgen of dalen ze, volgen ze op elkaar, is er een sprong, is er één noot tussenuit, ... ? Leerlingen staren zich vaak blind op de absolute plaatsen en vergeten dat muziek gaat om de relatie tussen de noten/klanken, die relatie wordt ook uitgebeeld op de notenbalk.

56. Die gaat op

Die gaat op, die gaat neer. Die gaat weg, die komt weer.

Die gaat op
Die gaat neer
Die gaat weg
Die keert weer

1. Leer het lied aan. Als je de tijd ervoor hebt is het fijn om er een verhaal bij te vertellen, dat blijft altijd beter hangen. Sommige kinderen leggen niet het verband tussen hoe de melodie gaat en de tekst en dan biedt een verhaal context. Hier is een idee.

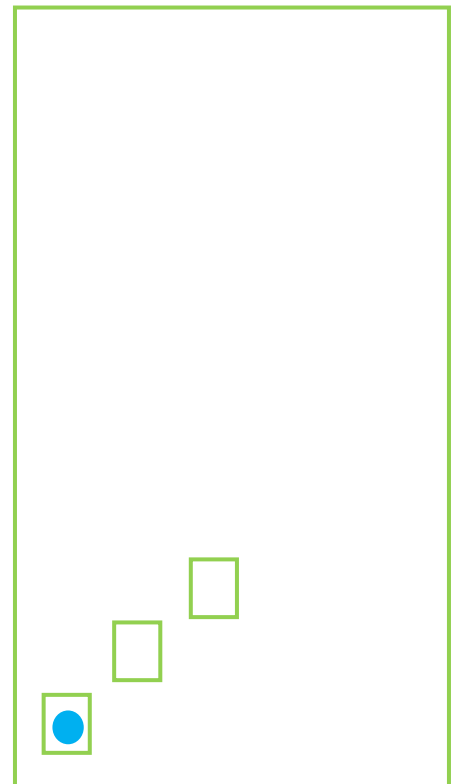
Flatgebouw

Die gaat op: Een mannetje dat op het gelijkvloers woont gaat op bezoek bij zijn vriend van de derde verdieping (om 'gelukkig nieuwjaar' te wensen).

Die gaat neer: Ze kletsen gezellig samen en 's avonds keert het mannetje terug naar zijn eigen flat op het gelijkvloers.

Die gaat weg: Het mannetje van de derde verdieping gaat vervolgens logeren bij een vriend op de tweede verdieping. Maar hij brengt eerst de trui terug die zijn vriend van op het gelijkvloers vergeten was.

Die keert weer: Het mannetje van de eerste verdieping komt de vrienden op de tweede verdieping bezoeken. Ze drinken een pintje en laat op de avond keert het eerste mannetje terug naar zijn eigen flat. Maar hij vergist zich en neemt eerst de trap naar boven in plaats van naar beneden!

2. Vraag de leerlingen om de tekst mee uit te beelden met een vinger in de lucht. Eigenlijk duiden ze nu de toonhoogtes aan. Je hoeft dit niet expliciet te zeggen, maar als je dit al eerder gedaan hebt bij de liedjes, zullen de leerlingen dit waarschijnlijk inzien.

3. Je kan de tekst/toonhoogtes ook laten aanduiden met een vinger op de tekening van de trap in het boek. (Je kan ook de hele grote trap gebruiken van hieronder of de grote tekening van het flatgebouw.)
4. Wanneer de leerlingen het lied goed kunnen zingen mogen ze het spelen. Met name de derde en de vierde lijn zijn voor sommige leerlingen moeilijk om juist te intoneren. Hoe zouden ze het lied spelen/uitbeelden op de piano? De pianotoetsen vormen ook een soort van trap.
Neem als beginnoot eens geen *do*, maar een *fa*.
5. Laat dan de blauwe bollen in het boek aanvullen, dat kan eerst in potlood.
6. Laat het lied AP en S oefenen tegen de volgende les.
7. Zing het lied op tekst en absolute noten. Transponeer het (begin op *do*, op *fa* en op *sol*) en zing op de nieuwe notennamen.

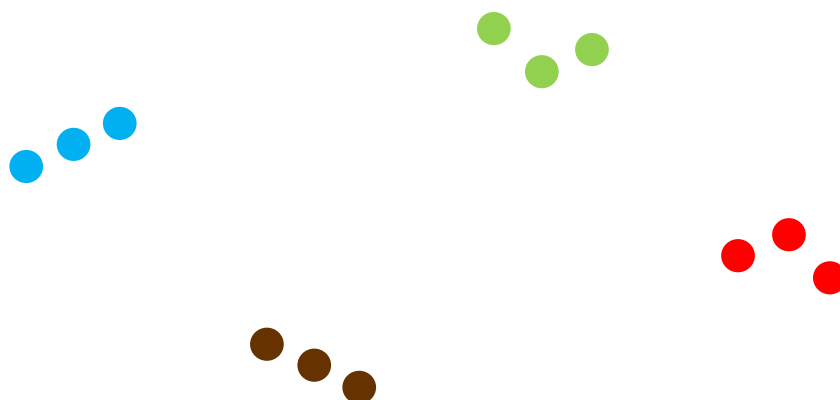
57. Knutselen met *Die gaat op*

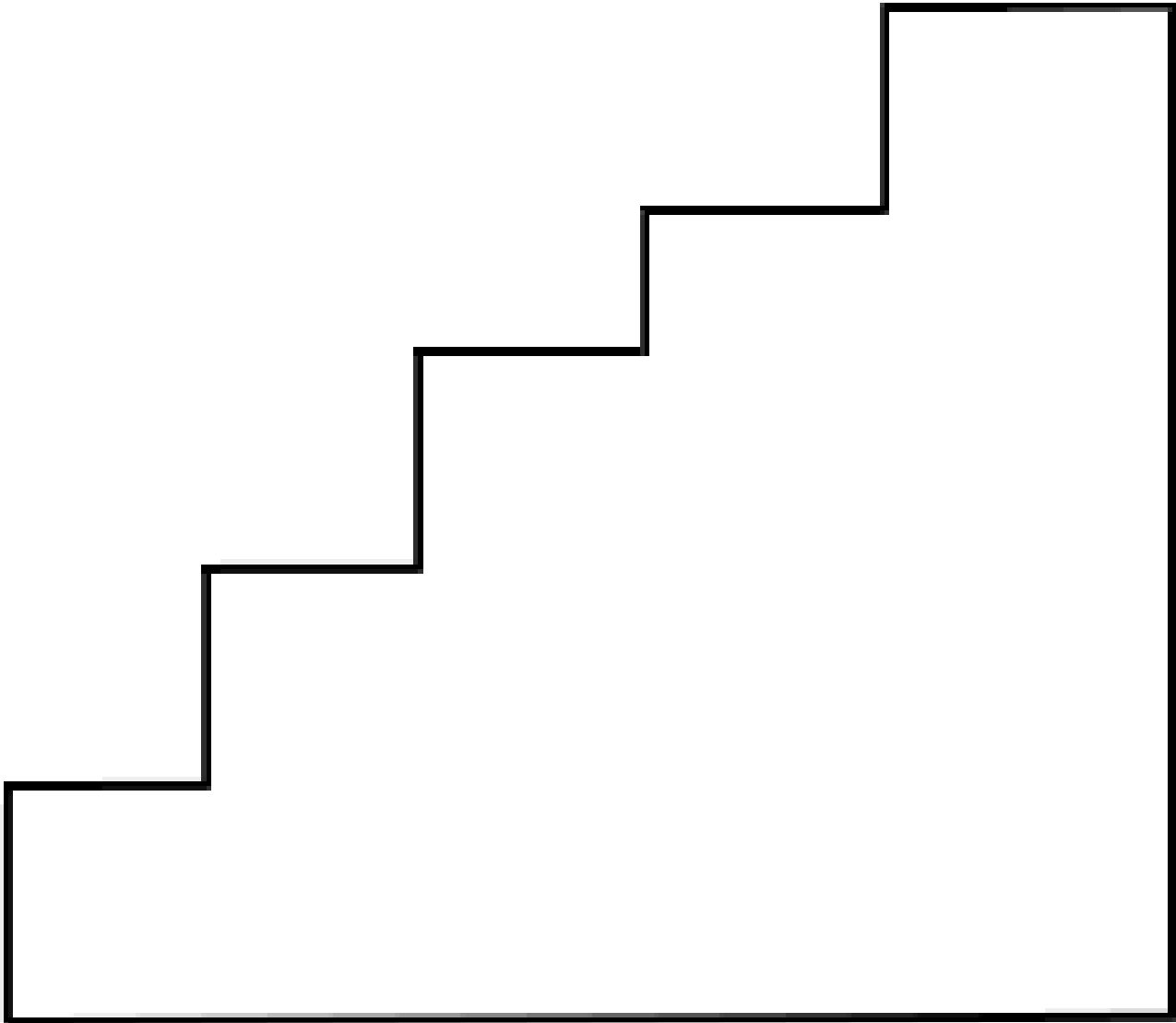
- a. Zing de volgende les (of later) een zin voor uit het lied op *lalala* opdat de leerling hem zou herkennen. Laat nazingen op tekst en daarna spelen.
- b. Doe hetzelfde met een andere zin, enz ...
- c. Wissel de rollen dan om, de leerling zingt nu een zin voor die jij moet herkennen! Doe dit echter niet voor je er zeker van bent dat de leerling de zinnen juist kan intoneren, het lied moet al goed in zijn hoofd gebeiteld zitten!
- d. De leerling mag vier zinnen voorzingen voor jou (of zijn medeleerlingen). Eigenlijk heeft hij nu een nieuw liedje gemaakt met de vier zinnen. Want, hoogstwaarschijnlijk heeft hij de vier zinnen door elkaar voorgezongen en heeft hij misschien een zin twee keer gezongen. Weet hij de volgorde nog van de zinnen? Zoniet help je hem daarbij. Laat het liedje in deze nieuwe vorm op de piano spelen.

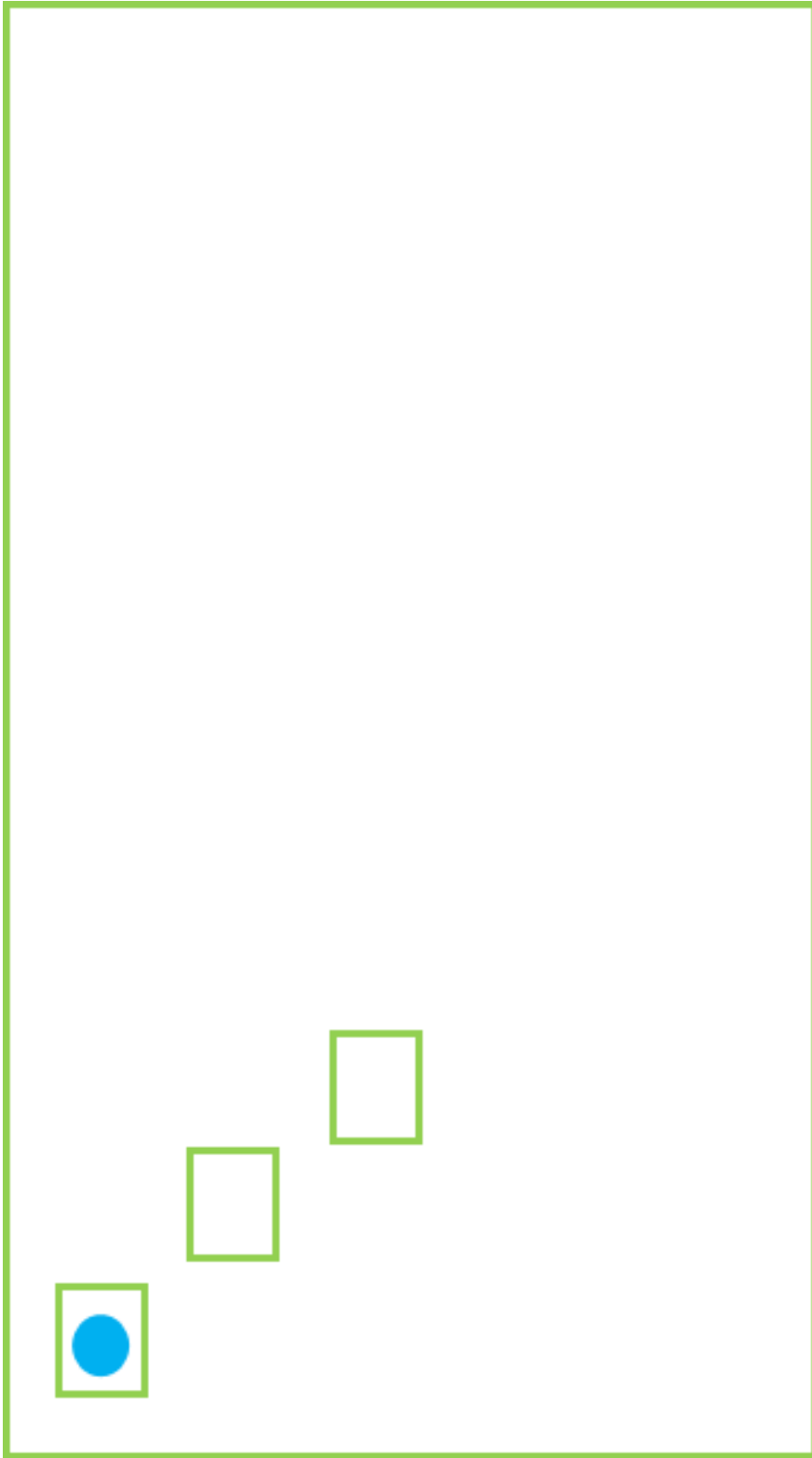
Bvb. *die gaat neer - die keert weer - die gaat weg - die gaat op ...*

- e. Zijn er meerdere leerlingen, dan kunnen zij om beurten een zin voorzingen, waarbij de andere leerlingen die zin moeten herkennen en nazingen. Zo maken zij gezamenlijk een nieuwe versie. Kunnen ze de volgorde van de motieven ook onthouden?
1. Dit nieuwe lied mag je leerling zelf 'tekenen' in zijn boek, vier groepjes van blauwe bollen. En/of je vraagt om thuis nog een andere versie te maken van het lied en deze te tekenen. Laat deze versie ook spelen en zingen (zingen zonder hulp van de piano).
  2. Je kan nog een andere versie laten verzinnen van het liedje, waarbij elke zin in een ander octaaf gespeeld wordt. Elke zin wordt getekend in de kleur van het octaaf waarin hij

gespeeld wordt. Logischerwijze zal de LH de lagere noten spelen, teken die lage noten ook lager. De handen mogen elkaar nu dus afwisselen, al hoeven ze niet per se elke zin te wisselen.

58. Die gaat op met melodie-noten

Dit is een nieuwe tekst voor het lied, schrijf hem op het bord:

jo le ni
ni le jo

Zing de melodie op deze tekst en vraag de leerlingen hoe verder zou gaan in de derde en de vierde zin.

Geef hen wat tijd om na te denken. Als het niet lukt, kan je een hint geven door de woorden op verschillende hoogtes te schrijven:

jo le ni
ni le jo

(ni jo le)

(le ni jo)

1. We noemen dit **melodie-noten**, net zoals *so* en *ni*. Deze tekst hoort bij de melodie van het lied. Deze tekst blijft altijd hetzelfde, ook als we het lied lager of hoger spelen en zingen. Dit in tegenstelling tot de piano-noten (absolute noten) die telkens veranderen wanneer we op een andere toets spelen.

Opm.: melodie-noten zijn eigenlijk toontrappen, *jo* is de eerste trap, de tonica, *le* de tweede, *ni* de derde enz. ... Dit zeg je evenwel nog niet tegen de leerlingen, zij hebben hier nog geen boodschap aan.

Zing en speel het lied op *do*, op *fa* en op *sol* en laat de piano-noten meezingen alsook telkens de melodie-noten, deze laatste blijven altijd hetzelfde.

Laat deze tekst (al zingend) in het boek schrijven.

jo le ni
ni le jo
ni jo le
le ni jo

Om aan te geven dat we gaan zingen op melodie-noten, zeg ik meestal dat we gaan zingen op *joleni*. Een beetje naar analogie met wat in de Angelsaksische landen wordt aangeduid met het zingen op *solfa*.^{*} Men spreekt daar ook wel van *solmiseren*, omgezet zouden wij dan kunnen zeggen *soniseren*, dit is het zingen van een melodie op de melodie-noten, ook wel relatieve noten genoemd.

^{*}Letterlijk omgezet zou ik dan moeten zeggen: zingen op 'soba', maar de leerlingen kennen de 'ba' nog niet, dus dat zou wat raar zijn op dit moment.

2. Bij deze melodie-noten horen handgebaren. Zo kunnen we de noten ook uitbeelden.

3. Zing het lied en toon de handgebaren erbij. Jij toont de handgebaren in spiegelbeeld, zo kunnen de leerlingen jou makkelijk imiteren.

jo toon je op borsthoogte, *ni* op kinhoogte en *le* ertussen, zodat je ziet hoe de drie noten zich verhouden ten op zichte van elkaar in toonhoogte.

Laat de leerlingen hun eigen versie(s) van het lied ook op melodienoten zingen.

Zing in een andere les weer een zin voor van dit lied, op *lalala*, opdat de leerlingen hem zou herkennen. Laat hem deze keer niet enkel nazingen op tekst maar ook op *joleni*. Vraag dan of deze zin klinkt als een einde. Zing dan twee zinnen na elkaar voor op *lalala*, waarbij de eerder herkende zin de laatste is en vraag: 'zou het lied hier kunnen eindigen?'

Welke zinnen van dit lied kunnen we inzetten als een een volwaardig slot? Blijkbaar zijn dat de zinnen die eindigen op de melodie-noot *jo*. We noemen *jo* de **grondnoot** of we zouden ze ook de **thuisnoot** kunnen noemen: 'die keert weer' ... naar huis!

Vraag ook welke zin(nen) van het lied klinken als een vraag.

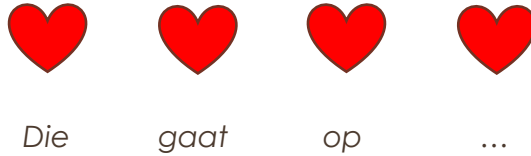
4. Laat op de tekening van het klavier aanduiden waar de leerling het lied overal kan spelen. Duid enkel de beginnoot aan. (*do*, *fa*, *sol*).

5. Het ritme van *Die gaat op*

- a. Laat het lied zingen en de maat meetikken. Er zijn twee mogelijkheden, ofwel zullen de leerling per woord meetikken, ofwel om de twee woorden.

1e.

2e.

- b. Laat de leerlingen vervolgens het lied zingen en het ritme meeklappen. Vraag tenslotte om het te zingen op ritmetaal. Afhankelijk van hoe ze de maat hebben getikt, zullen de leerlingen een ander ritme vinden. Beide zijn juist, natuurlijk.
Als een leerling twijfelt over de ritmetaal kan je vragen of hij een verschil voelt tussen snelle en trage (lange) noten. In het bijzonder in het eerste geval hierboven ook (1ste): Zijn er momenten dat je niet zingt? (rust)

1e.

2e.

- c. Laat het ritme aanvullen in het boek, de beentjes tekenen aan de blauwe bollen.

59. Die gaat op op de notenbalk

Het lezen en herkennen van de notenbalk kan ook ná *Pannenkoek* en *Pieterbaas* gebeuren.

Zo ziet de melodie van dit lied er uit op de notenbalk.

De noten staan afwisselend *op* en *tussen* de lijn: **tussen – op – tussen**. Dat wil zeggen dat de noten elkaar opvolgen, ze zijn burens zijn van elkaar. Op de piano zijn het witte toetsen die naast elkaar liggen. (Bij de leerlingen zullen vooral de blauwe bollen in het oog springen, hoe ze zich verhouden ten opzichte van elkaar)

1. Wat is hier de eerste (piano)noot? Begin met de tweede noot te laten herkennen, die is makkelijk, ze ligt op de (blauwe) lijn waar de solseutel op begint ...
Welke noot ligt er net onder de sol? Dat is hier de beginnoot.
Welke noot ligt er net boven de sol?
Zing het lied op de notennamen.
2. Laat het ritme aanvullen dat jullie reeds vonden in **nr. 58, punt 5**.
3. Schrijf ook het maatcijfer.
4. Zing en speel het lied. Laat ook zingen op *joleni*.

60. Die gaat op een plaatsje hoger op de notenbalk

Laat de beginnoot weer bepalen. Zing en speel op de noten. Werk ook de andere punten af, dat kan ook thuis. Laat ook zingen op *joleni*.

61. Die gaat op weer op een andere plaats.

Laat weer de beginnoot bepalen. Zing en speel op de noten. Werk ook de andere punten af, dat kan ook thuis. Laat ook zingen op *joleni*.

Als de leerling de lage *do* nog niet heeft geleerd (in de notenleerles bijvoorbeeld), dan ga je als volgt te werk.

Gebruik weer de notenbalken in het plastieken mapje om te illustreren hoe de noten verhuizen op de notenbalk. Zie ook bij **nr. 47 Stooftopje**.

Schrijf het lied met een uitwisbare stift óp het plastieken mapje op de notenbalk, in *fa* positie. (Tekent ook de solseutel.) Laat het lied zingen op absolute noten.

Verschuif dan het blad in het plastieken mapje, zodat de noten een plaats lager komen te staan op de notenbalk. Wat is nu de eerste noot, welke noot ligt er net onder de *fa*? Je hoeft het lied niet helemaal te zingen in deze positie.

Laat de noten nog een plaats zakken. Wat is nu de beginnoot?

Laat de noten nog een laatste keer zakken. Oei, nu hangt de eerste noot los in de ruimte. Weet je wat, we zullen ze een *hulplijntje* geven om zich aan vast te houden. Hoe heet deze noot? Deze noot is zeer herkenbaar, door de hulplijn. We noemen dit een 'ankernoot'. Net zoals ze makkelijk te vinden is op de piano, aan het begin van de kleine zebra, zorgen we ervoor dat we ze ook makkelijk kunnen herkennen op de piano.

Wat is de naam van de tweede noot van het lied? En de derde noot?

Laat het lied zingen op absolute noten. Dit zal geen probleem zijn, want de leerling heeft het lied al op *do* gespeeld en gezongen.

Kijk dan in het boek. Deze *do* is de blauwe *do*, ze is zeer herkenbaar met haar hulplijntje. Het is de middenste *do* van de piano.

62. Herken je dit lied?

Kies zelf welke ligging je eerst wil laten lezen. Laat het lied herkennen zonder het te spelen! Je mag wel de toon opgeven, zodat de leerling het kan zingen.

Je kan meteen de absolute beginnoot bepalen en het lied laten zingen op absolute noten. Maar, je kan het lied ook eerst laten zingen op *joleni*, de eerste noot is telkens *jo*.

Je kan het lied trouwens ook vierhandig spelen, met jou of samen met een meer gevorderde leerling. De tweede partij staat helemaal achteraan in het boek.

63. Pieterbaas

Dit lied plan je in, in de juiste periode van het jaar. Het kan dus enigszins vroeger of later aan bod komen.

1. Zing het liedje *Daar wordt aan de deur geklopt* met de leerlingen of zing het voor als ze het lied nog niet kennen.

1. Daar wordt aan de deur ge - klopt; hard ge - klopt, zacht ge - klopt.

5 Daar wordt aan de deur ge - klopt, wie zou dat zijn?

9 Wees maar ge - rust, mijn kind, het is de goe - de Sint,

13 hij is hier voor jou en mij, kom er maar bij!

Bron: <https://www.vrijeschoolliederen.nl/lied/daar-wordt-aan-de-deur-geklopt-piano/>

2. Wie klopt er aan de deur?

| | | }
Sin   -   ter   -   klaas

Maar ook zijn Pieterbaas:

▭   ▭ | }
het is   Pie-ter   -   baas

3. Jij klopt op zijkant van de piano, luister ... wie klopt daar? Een leerling mag doen alsof hij openmaakt en kiezen wie er voor de deur staat. Hij het klapt ritme met de bijbehorende tekst (*Sinterklaas/het is Pieterbaas*).
4. Maar dat is nog niet alles, vertel je verder, soms staat er helemaal niemand voor de deur, maar liggen er gewoon cadeautjes. Want Sint en Piet ...

▭   ▭   ▭ |
bren-gen de ca-deau-tjes   rond

5. Speel verder: klop op zijkant van de piano, luister ... wie klopt daar? Een andere leerling mag doen alsof hij openmaakt en een ritme klappen met de bijbehorende tekst (*Sinterklaas/het is Pieterbaas, brengen de cadeautjes rond*).
6. De volgende les klop jij weer op de zijkant van de piano volgens het ritme van één van de zinnen. Vraag: Wie klopt er aan? Herhaal met de verschillende ritmezinnen.
7. Schrijf de ritmes op het bord in willekeurige volgorde en vraag de leerlingen welk ritme bij welke zin hoort. Laat ook lezen op ritmetaal.
8. Zing het hele lied nu voor: *Pieterbaas*.
9. De laatste zin van het lied is nieuw, wat is het ritme van deze tekst? Kan iemand het klappen, zingen op ritmetaal, opschrijven?

Om de melodie van het lied nader te bestuderen staan er hieronder verschillende manieren beschreven. Het hangt er van af of dit het eerste *do re mi-jo le ni* - lied is na *Dikke vrienden* of dat de leerlingen al andere *do re mi* - liederen hebben geleerd en dus al wat meer ervaren zijn.

Tegelijk geven de verschillende werkwijzen hopelijk ook wat inspiratie over hoe je een nieuw lied kan aanbrenge. Er is niet één weg. Bouw voort op wat de leerling al kan en probeer tevens wat afwisseling te brengen in de manieren van aanleren.

Indien dit het eerste *do re mi* - lied is (na *Dikke vrienden*), neem je werkwijze 1 of eventueel de verkorte werkwijze onder werkwijze 1.

Indien je *Die gaat op en/of Pannenkoek* al gedaan hebt, kan je kiezen uit alle werkwijzen.

Melodisch: WERKWIJZE 1

1. Zing *Pieterbaas*. (in DO)
2. Jij zingt het eerste motief alleen en herhaalt het meteen langzaam op *noenoenoe*. Toon de toonhoogtes mee in de lucht. Vraag wat je nu eigenlijk doet (uitbeeldt). Vraag de leerlingen om dit ook te doen: zingen en tonen.
3. Doe hetzelfde met het tweede motief.
4. Zing van het begin op tekst en toon de toonhoogtes mee, samen met de leerlingen.
5. Ga verder met het derde motief. Zing het eerst op tekst en dan herhaal jij langzaam op *noenoenoe*. Vraag de leerlingen om te zingen en zelfstandig de toonhoogtes mee te tonen. Dit motief is hetzelfde als het voorgaande, met een extra noot, maar dat verklap je niet.
6. Doe hetzelfde met het laatste motief.
7. Zing het lied helemaal op tekst en toon de toonhoogtes mee in de lucht, samen met de leerlingen. Zing langzaam.
8. Herhaal het eerste motief. Hoeveel *verschillende* toonhoogtes zijn er? Welke noten zouden het kunnen zijn? Als je *Pannenkoek* al gedaan hebt kan je vergelijken met (het begin van) dit lied: Welk lied begint er nog zo? Zing indien nodig het tweede motief van *Pannenkoek* erbij (en zelfs verder) als de leerlingen het lied niet meteen herkennen. Hoe gingen de noten daar? Best op *melodie-noteni: ni le jo*, tenzij de leerling meer vertrouwd is met de absolute noten (piano-noten), van in de notenleerles.
9. Zing het tweede motief op tekst, vervolgens op *noenoenoe* en toon de toonhoogtes mee. Zing dan ook deze zin op *joleni!* Enzovoort met de volgende motieven.

n | j

nn || j

nn || jj |

nn || jj j

10. Noteer deze letters onder het ritme op het bord. (Het ritme had je de vorige lessen al aangeleerd. Zorg dat het reeds op het bord staat.)

- 11.** Laat het lied spelen, te beginnen op *mi*. Vraag de leerling te zingen voor de vingers, zo vinden de vingers de weg! (Zing op *joleni*.)
Je kan het lied eerst laten memoriseren: Welke zin kennen jullie al uit het hoofd? Veeg deze zin weg en zing het lied opnieuw op *joleni*. Mag er nog een zin weg? Tot het hele lied gememoriseerd is.
- 12.** Handen apart en samen laten oefenen. Laat zingen op tekst, op *joleni*, op piano-noten en op ritmetaal (in willekeurige volgorde). Laat dus telkens 'een andere tekst' meezingen! Concreet kan dat er als volgt uitzien in een oefensessie:
- a. RH op *joleni*
  - b. RH op tekst
  - c. LH op piano-noten en een tweede keer op ritmetaal
  - d. handen samen op piano-noten,
  - e. handen samen op *joleni*
- Vraag zeer nadrukkelijk om thuis zo te oefenen! Het wordt duidelijker als je (ingeoefende) liederen in de les ook zo laat voorspelen.
- 13.** Belangrijk is om het lied ook uit het hoofd (vanbuiten) te laten spelen, zo geraken de motieven, de notencombinaties beter gekend. Elke notencombinatie (motief) is als een woord (een woord is immers een lettercombinatie). De leerling breidt zijn woordenschat uit met elk lied dat hij goed geassimileerd heeft en dus vanbinnen en 'vanbuiten' kent.

Melodisch: Verkorte manier

1. Schrijf het ritme op het bord, dit hadden jullie al uitvoerig geoefend de vorige lessen.
2. Schrijf de letters van de relatieve notennamen onder het ritme.

n | j
nn || j
nn || jj |
nn || jj j

3. Wie kan het lied zingen op deze 'nieuwe' tekst? Met de gekende melodie en tekst in het achterhoofd deze nieuwe tekst laten zingen, zonder hulp. De melodie moet correct blijven! (inner hearing)
4. Laat het lied spelen, te beginnen op *mi*. Vraag de leerling te zingen voor de vingers, zo vinden de vingers de weg! (Zing op *joleni*.) Zie verder hierboven vanaf **punt 11**.

Melodisch: WERKWIJZE 2 (melodie-noten: *joleni*)

Je hoeft niet te zeggen dat je *Pieterbaas* verder gaat leren. Maar zing het lied al wel eerder in de les, zodat het fris in het hoofd zit. Het is leuk als de leerlingen het lied op een bepaald moment herkennen.

1. Laat *Pannenkoek* herkennen van *lalala/noenoe*. Zing het lied op tekst, dan op noten, op *joleni*. De andere optie is, dat je de vier zinnen laat herkennen van *Die gaat op* en dat je eindigt met de tweede zin: *Die gaat neer*.
2. Noteer de beginletters van de noten op het bord en laat ze zingen.

n l j

3. Schrijf dit motief opnieuw, onder het eerste motief en voeg er letters bij. Zing telkens het nieuwe motief voor en laat nazingen. Herhaal dan het eerste en de tweede motief na elkaar en laat nazingen.

nn ll j (eerst nn l j, dan nn ll l)

4. Schrijf ook dit motief opnieuw, onder het vorige motief en voeg er weer letters bij. Zing het nieuwe motief voor en laat nazingen. Herhaal tenslotte vanaf het begin, misschien kunnen de leerlingen de eerste motieven al alleen zingen? Zing het derde motief nog eens mee.

nn ll jj l (eerst nn ll jj, dan nn ll jj l)

5. Schrijf ook dit motief weer opnieuw, onder het vorige, maar vervang de laatste noot. Laat nazingen. Zing weer vanaf het begin. Herkennen de leerlingen het lied?

nn ll jj j

6. Noteer deze letters onder het ritme op het bord. (Het ritme had je de vorige lessen al aangeleerd. Zorg dat het reeds op het bord staat.)
7. Laat dan het lied zingen uit het boek **p.45, nr.63**, op tekst op noten en op ritmetaal. Wat staat er in het boek dat ook op het bord staat? (het ritme). Wat staat er in het boek dat *niet* op het bord staat? (de tekst, piano-noten).
8. Laat het lied spelen, te beginnen op *mi*. Vraag de leerling te zingen voor de vingers, zo vinden de vingers de weg! (Zing op noten.)
Je kan het lied eerst laten memoriseren: Welke zin kennen jullie al uit het hoofd? Veeg deze zin weg en zing het lied opnieuw op noten. Mag er nog een zin weg? Tot het hele lied gememoriseerd is.
9. Kijk met welke vingers de leerling speelt, schrijf die vingerzetting erbij (of spreek een andere af).

Opm.: zelf laat ik de leerlingen in eerste instantie met 2 3 4 spelen, omdat duim en pink vrij moeilijke vingers zijn. Ik zie leerlingen nogal eens hun handen in rare bochten wringen om

met de duim te kunnen spelen. Keerzijde van de medaille is dat ze vaak op de rand van de witte toetsen gaan spelen met 2 3 4.

10. Handen apart en samen laten oefenen. Laat zingen op tekst, op *joleni*, op piano-noten en op ritmetaal (in willekeurige volgorde). Laat dus telkens 'een andere tekst' meezingen! Concreet kan dat er als volgt uitzien in een oefensessie:

- a. RH op *joleni*
- b. RH op tekst
- c. LH op piano-noten en een tweede keer op ritmetaal
- d. handen samen op piano-noten,
- e. handen samen op *joleni*

Vraag zeer nadrukkelijk om thuis zo te oefenen! Het wordt duidelijker als je (ingeoefende) liederen in de les ook zo laat voorspelen.

11. Belangrijk is om het lied ook uit het hoofd (vanbuiten) te laten spelen, zo geraken de motieven, de notencombinaties beter gekend. Elke notencombinatie (motief) is als een woord (een woord is immers een lettercombinatie). De leerling breidt zijn woordenschat uit met elk lied dat hij goed geassimileerd heeft en dus vanbinnen en 'vanbuiten' kent.

Melodisch: WERKWIJZE 3 (absolute noten: do re mi)

Idem als werkwijze 2 maar met *do re mi*, voor als de leerlingen hier meer vertrouwd mee zouden zijn, uit de notenleerles bijvoorbeeld.

Je hoeft niet te zeggen dat je *Pieterbaas* verder gaat leren. Maar zing het lied al wel eerder in de les, zodat het fris in het hoofd zit. Het is leuk als de leerlingen het lied op een bepaald moment herkennen.

1. Laat *Pannenkoek* herkennen van *lalala/noenoenoe*. Zing het lied op tekst, dan op noten, op *joleni*. De andere optie is, dat je de vier zinnen laat herkennen van *Die gaat op* en dat je eindigt met de tweede zin: *Die gaat neer*.
2. Noteer de beginletters van de noten op het bord en laat zingen.

m r d

3. Schrijf dit motief opnieuw, onder de eerste motief en voeg er letters bij. Zing telkens het nieuwe motief voor en laat nazingen. Herhaal dan het eerste en de tweede motief na elkaar en laat nazingen.

***mm rr d*   (eerst *mm r d*, dan *mm rr d*)**

4. Schrijf ook dit motief opnieuw, onder de vorige motief en voeg er weer letters bij. Zing het nieuwe motief voor en laat nazingen. Herhaal tenslotte vanaf het begin, misschien kunnen de leerlingen de eerste motieven al alleen zingen? Zing het derde motief nog eens mee.

mm rr dd r (eerst **mm rr dd**, dan **mm rr dd r**)

5. Schrijf ook dit motief weer opnieuw, onder het vorige, maar vervang de laatste noot. Laat nazingen. Zing weer vanaf het begin. Herkennen de leerlingen het lied?

mm rr dd d

6. Noteer deze letters onder het ritme op het bord. (Het ritme hadden je leerlingen vorige les al uitgedokterd en opgeschreven, zorg dat het ook nu weer op het bord staat.)

7. Laat dan het lied zingen uit boek **p.45, nr.63**, op tekst op noten en op ritmetaal. Wat staat er in het boek dat ook op het bord staat? (De eerste letters van de noten, het ritme).

Wat staat er in het boek dat *niet* op het bord staat? (de tekst).

8. Laat het lied spelen. Vraag de leerling te zingen voor de vingers, zo vinden de vingers de weg! (Zing op noten.)

Je kan het lied eerst laten memoriseren: Welke zin kennen jullie al uit het hoofd? Veeg deze zin weg en zing het lied opnieuw op noten. Mag er nog een zin weg? Tot het hele lied gememoriseerd is.

9. Kijk met welke vingers de leerling speelt, schrijf die vingerzetting erbij (of spreek een andere af).

Opm.: zelf laat ik de leerlingen in eerste instantie met 2 3 4 spelen, omdat duim en pink vrij moeilijke vingers zijn. Ik zie leerlingen nogal eens hun handen in rare bochten wringen om met de duim te kunnen spelen. Keerzijde van de medaille is dat ze vaak op de rand van de witte toetsen gaan spelen met 2 3 4.

10. Handen apart en samen laten oefenen. Laat zingen op tekst, op *joleni*, op piano-noten en op ritmetaal (in willekeurige volgorde). Laat dus telkens 'een andere tekst' meezingen! Concreet kan dat er als volgt uitzien in een oefensessie:

a. de RH op *joleni*,

b. de RH op tekst,

c. LH op piano-noten en een tweede keer op ritmetaal

d. handen samen op piano-noten,

e. handen samen op *joleni*

Vraag zeer nadrukkelijk om thuis zo te oefenen! Het wordt duidelijker als je (ingeoefende) liederen in de les ook zo laat voorspelen.

11. Belangrijk is om het lied ook uit het hoofd (vanbuiten) te laten spelen, zo geraken de motieven, de notencombinaties beter gekend. Elke notencombinatie (motief) is als een

woord (een woord is immers een lettercombinatie). De leerling breidt zijn woordenschat uit met elk lied dat hij goed geassimileerd heeft en dus vanbinnen en 'vanbuiten' kent.

12. Transponeer het lied, speel in *DO*, op *FA* en op *SOL* en zing telkens (eerst op *joleni* en dan) op de nieuwe piano-noten.

64. Pieterbaas op de notenbalk

Idealiter leer je eerst *Die gaat op vóór* je andere *do re mi* - liederen van de notenbalk gaat lezen. Als je *Die gaat op* nog niet gedaan hebt, laat je *Pieterbaas* enkel in stokjesschrift lezen. Het hangt er allemaal van af of de leerling al ervaring heeft met het lezen op de notenbalk, in de notenleerles bijvoorbeeld.

Op de notenbalk heb je de keuze om *Pieterbaas* eerst in *SOL*-positie te leren of in *DO*-positie. Als je liever in *DO* begint, ga je eerst naar **nr. 65** op **p.47**.

1. Wanneer de leerling het lied goed kan spelen en het heeft gelezen van de stick-notatie, ga je kijken hoe het eruitziet op de notenbalk.
2. Begin met het lied te zingen op *joleni* als je dat hebt geoefend. Ga anders meteen naar **punt 3**.
De leerling kent het lied uit het hoofd op *joleni* en kan nu kijken hoe deze noten op de notenbalk staan. Op de piano speelde hij witte toetsen die naast elkaar liggen, hij begon met de hoogste noot van de drie. Ook op de notenbalk staat *ni* duidelijk het hoogst, *le* staat één plaats lager en *jo* nog een plaats lager: *óp – tussen – óp* de lijn. Deze noten volgen op elkaar, ook op de notenbalk.
3. Welke piano-noot herkent de leerling vlot op de eerste lijn? (waarschijnlijk is dat de *sol* om de voor de hand liggende reden.)

Welke noot staat er net voor, één plaatsje hoger?

Welke is de eerste noot?

Laat het hele lied zingen op piano-noten van de notenbalk. Vraag eventueel om met de vinger te volgen, niet voor hem, maar voor jou, zodat je zeker weet dat hij naar de juiste noten kijkt!

4. Speel het lied in deze ligging.
5. Laat de solsleutel en het maatcijfer aanvullen.

65. Pieterbaas in een andere positie (DO-positie)

1. Wanneer de leerling het lied goed kan spelen en het heeft gelezen van de stick-notatie, ga je kijken hoe het eruitziet op de notenbalk.

2. Begin met het lied te zingen op *joleni* als je dat hebt geoefend. Ga anders meteen naar **punt 3**.

De leerling kent het lied uit het hoofd op *joleni* en kan nu kijken hoe deze noten op de notenbalk staan. Op de piano speelde hij witte toetsen die naast elkaar liggen, hij begon met de hoogste noot van de drie. Ook op de notenbalk staat *ni* duidelijk het hoogst, *le* staat één plaats lager en *jo* nog een plaats lager: *óp* – *tussen* – *óp* de lijn. Deze noten volgen op elkaar, ook op de notenbalk.

3. Welke piano-noot herkent de leerling vlot op de eerste lijn? (waarschijnlijk is dat de *do*.)

Welke noot staat er net voor, één plaatsje hoger?

Welke is de eerste noot?

Laat het hele lied zingen op piano-noten van de notenbalk. Vraag eventueel om met de vinger te volgen, niet voor hem, maar voor jou, zodat je zeker weet dat hij naar de juiste noten kijkt!

4. Speel het lied in deze ligging.

5. Laat de sol sleutel en het maatcijfer aanvullen.

66. Pannenkoek in stick-notatie

Kies zelf of je dit lied laat lezen van stick-notatie of van de notenbalk, dit laatste in DO-positie, SOL-positie of FA-positie. Leer het lied eerst zingen en spelen zonder boek zoals hieronder beschreven. Ga pas daarna kijken bij **nr. 66, 67, 68** of **69** al naargelang de versie die je wil.

Transponeer het lied wanneer het goed gekend is. Doe dit op het gehoor, *zing* altijd eerst de transpositie met de leerling, vooraleer ze te spelen.

Indien de leerling al van de notenbalk leest, lees dan in de verschillende posities. Anders speel je enkel in de verschillende posities.

Leer het lied de eerste les zingen met het gebarenspeel.

Pan: met beide handen op het hoofd tikken

nen: één keer klappen, als je met zijn tweeën bent, kan je tegen elkaars handen klappen (high 10)

koek: met beide handen op de benen tikken

met siroop en bruine suiker: twee vuisten maken en met de vuisten rond elkaar draaien van onder naar boven toe (typische 'disco-beweging')

Uitbreiding: spring op de rust en maak terwijl een kwartdraai. Vertrek met zijn tweeën tegenover elkaar, je draait dan van elkaar weg en komt weer tegenover elkaar bij de herhaling van het lied, in de tweede zin. Je kan, als je tegenover je partner komt te staan, weer tegen elkaars handen klappen, in plaats van in de eigen handen te klappen (high 10).

1. Zing het lied de volgende les opnieuw met de gebaren en als de leerlingen het goed kennen, ga je verder. Zing het lied op verschillende toonhoogtes telkens je het spel opnieuw speelt, zo ervaart de leerling dat dit telkens hetzelfde lied is. Zing als laatste in de toonaard waarin je het lied zo dadelijk wil laten spelen.
2. Zing het lied zelf alleen en toon de toonhoogtes mee in de lucht. Vraag wat je nu eigenlijk uitbeeldt. (De gebaren in het spel gaan ook mee met de toonhoogtes.) Vraag de leerlingen om dit ook te doen: zingen en tonen, evenwel zonder jou. Je hebt ze op weg gezet, dus ze hebben al wel een idee, maar kunnen ze dit al zelf genoeg aanvoelen om het tot een goed einde te brengen?
Als er meerdere leerlingen zijn, is het een goed idee om ze met hun rug naar elkaar te laten staan in een kring, (driehoek of vierkant), zodat ze niet afgeleid worden door elkaar. Ze hoeven dan ook niet bang te zijn dat de anderen hun 'fouten' zien.
Je hoeft hen niet te verbeteren. Als je ziet dat er nog foutjes in zitten, zing je tot slot het lied nog eens samen met hen en toont mee. De leerlingen kunnen zichzelf dan verbeteren.
3. Hoeveel verschillende toonhoogtes zijn er? Welke noten zouden het zijn? Als je *Pieterbaas* al gedaan hebt kan je vergelijken met (het begin van) dit lied: Welk lied begint er nog zo? Zing indien nodig het tweede motief van *Pieterbaas* erbij (en verder) als de leerlingen het lied niet meteen herkennen. Hoe gingen de noten daar? Best op *joleni*.
4. Hoe zou het tweede motief gaan op (melodie) noten?
5. Het derde motief? Enz ...
6. Zing het hele lied op (melodie-)noten. Als dat vlot genoeg gaat, kunnen de leerlingen het spelen. Vraag om te zingen voor de vingers, zo vinden de vingers de weg! Geef de beginnoot op.
7. Kijk in het boek **nr. 66 p.48**. Als je meteen van de notenbalk wenst te lezen, ga dan naar de betreffende beschrijving hieronder.
Laat het lied van blad zingen op tekst. Vraag daarna: Wat kunnen we nog zingen, wat staat er nog op het blad? Piano-noten, ritmetaal. Schrijf de *melodie-noten* er zelf bij (de eerste letter van elke melodie-noot).
8. Laat handen apart en samen leren, vraag om mee te zingen op *joleni*, tekst, piano-noten en ritmetaal tijdens het oefenen zoals eerder uitgelegd bij *Pieterbaas*. Laat dit alles ook uit het hoofd doen.

9. Wanneer het lied goed gekend is, kan je gaan kijken hoe het eruitziet op de notenbalk, indien je dat al wenst te doen. Bekijk en bespreek samen met de leerling. Laat zingen en/of spelen van de notenbalk. Laat de leerling weer volgen met de vinger, zodat je weet dat hij naar de juiste noten kijkt.

67. Pannenkoek op de notenbalk (DO-positie)

Leer het lied zoals beschreven in **nr.66** tot en met **punt 6**.

Als de leerling het lied al van de notenbalk gelezen heeft in een andere positie, ga dan meteen naar **punt 6** hieronder.

1. Laat het lied van blad zingen. Zing eerst op tekst.
2. Zing vervolgens op *joleni*.
3. Welke piano-noot herkent de leerling op de eerste lijn? (waarschijnlijk is dat de *do*)

Welke noot komt er net voor? Ze staat één plaatsje hoger?

Wat is de eerste noot?

Laat het hele lied zingen op piano-noten van de notenbalk. Vraag eventueel om met de vinger te volgen, niet voor de leerling, maar voor jou, zodat je zeker weet dat hij juist kijkt!

4. Laat handen apart en samen leren, vraag om mee te zingen op *joleni*, tekst, piano-noten en ritmetaal tijdens het oefenen zoals eerder aangehaald. Laat dit alles ook uit het hoofd doen.
5. Om te transponeren, ga naar de beschrijving van de gewenste nieuwe positie.

Transponeren komend van een andere ligging dan DO

6. Zing Pannenkoek voor op een andere toonhoogte, op tekst, begin op *mi*. Wat is er veranderd? Is dit hetzelfde liedje? Wat is er dan anders? *Je zingt lager.**
7. Laat de leerling deze versie (mee)zingen.
8. Vraag om deze versie te spelen, dat mag eerst nog met één hand. Zeg op welke noot je begonnen bent en laat de leerling zelf de nieuwe positie van de hand vinden. Laat hem zeker meezingen wanneer ze hij het lied in deze nieuwe ligging speelt. Dat kan op tekst of op melodie-noten. Piano-noten ligt minder voor de hand, de kans is klein dat hij meteen al de nieuwe notennamen heeft uitgedokterd.
9. Laat daarna wél meezingen op piano-noten, eens hij 'de weg al weet' op de toetsen.

* Het zou kunnen voorkomen dat een leerling niet beseft dat dit hetzelfde lied is. Ik heb eens aan de hand gehad dat een leerling met een zeer sterk absoluut gehoor zich niet realiseerde dat een getransponeerde melodie dezelfde was dan de originele, het was nochtans eenvoudige melodie. Dit blijkt een bekend fenomeen, er is hier onderzoek naar gedaan. Het betrof hier een leerling die al enkele jaren speelde, bij een absoluut beginner ben ik dit nog niet tegen gekomen. Voor dat meisje betekenden andere noten: een andere melodie. Ze had geen oog (oor) voor de contouren van de melodie. We proberen te vermijden dat dit gebeurt door de liederen steeds weer op andere toonhoogtes te zingen en te spelen.

68. Pannenkoek in een andere positie (SOL positie)

Leer het lied zoals beschreven in **nr.66** tot en met **punt 6**.

Als de leerling het lied al van de notenbalk gelezen heeft in een andere positie, ga dan meteen naar **punt 6** hieronder.

1. Laat het lied van blad zingen. Zing eerst op tekst.
2. Zing vervolgens op *joleni*.
3. Welke piano-noot herkent de leerling op de eerste lijn? (waarschijnlijk is dat de *sol* om de voor de hand liggende reden.)

Welke noot komt er dan net voor? Die staat één plaatsje hoger?

Welke is de eerste noot?

Laat het hele lied zingen op piano-noten van de notenbalk. Vraag eventueel om met de vinger te volgen, niet voor de leerling, maar voor jou, zodat je zeker weet dat hij juist kijkt!

4. Laat handen apart en samen leren, vraag om mee te zingen op *joleni*, tekst, piano-noten en ritmetaal tijdens het oefenen zoals eerder aangehaald. Laat dit alles ook uit het hoofd doen.
5. Om te transponeren, ga naar de beschrijving van de gewenste nieuwe positie.

Transponeren komend van een andere ligging dan SOL

6. Zing Pannenkoek voor met *si* als beginnoot, op tekst. Wat is er veranderd? Is dit hetzelfde liedje? Wat is er dan anders? *Je zingt hoger*.*
7. Laat de leerling deze versie (mee)zingen.
8. Vraag om deze versie te spelen, dat mag eerst nog met één hand. Zeg op welke noot je begonnen bent en laat de leerling zelf de nieuwe positie van de hand vinden. Laat hem zeker meezingen wanneer ze hij het lied in deze nieuwe ligging speelt. Dat kan op tekst

of op melodie-noten. Piano-noten ligt minder voor de hand, de kans is klein dat hij meteen al de nieuwe notennamen heeft uitgedokterd.

9. Laat daarna wél meezingen op piano-noten, eens hij 'de weg al weet' op de toetsen.

* Het zou kunnen voorkomen dat een leerling niet beseft dat dit hetzelfde lied is. Ik heb eens aan de hand gehad dat een leerling met een zeer sterk absoluut gehoor zich niet realiseerde dat een getransponeerde melodie dezelfde was dan de originele, het was nochtans eenvoudige melodie. Dit blijkt een bekend fenomeen, er is hier onderzoek naar gedaan. Het betrof hier een leerling die al enkele jaren speelde, bij een absoluut beginner ben ik dit nog niet tegen gekomen. Voor dat meisje betekenden andere noten: een andere melodie. Ze had geen oog (oor) voor de contouren van de melodie. We proberen te vermijden dat dit gebeurt door de liederen steeds weer op andere toonhoogtes te zingen en te spelen.

69. Pannenkoek in weer een andere positie (FA-positie)

Leer het lied zoals beschreven in **nr.66** tot en met **punt 6**.

Als de leerling het lied al van de notenbalk gelezen heeft in een andere positie, ga dan meteen naar **punt 6** hieronder.

1. Laat het lied van blad zingen. Zing eerst op tekst.
2. Zing vervolgens op *joleni*.
3. Welke piano-noot herkent de leerling op de eerste lijn? (waarschijnlijk is dat de *sol* om de voor de hand liggende reden.)

Welke noot komt er dan net voor? Die staat één plaatsje hoger?

Welke is de eerste noot?

Laat het hele lied zingen op piano-noten van de notenbalk. Vraag eventueel om met de vinger te volgen, niet voor de leerling, maar voor jou, zodat je zeker weet dat hij juist kijkt!

4. Laat handen apart en samen leren, vraag om mee te zingen op *joleni*, tekst, piano-noten en ritmetaal tijdens het oefenen zoals eerder aangehaald. Laat dit alles ook uit het hoofd doen.
5. Om te transponeren, ga naar de beschrijving van de gewenste nieuwe positie.

Transponeren komend van een andere ligging dan FA

6. Zing Pannenkoek voor beginnend op *la*, op tekst. Wat is er veranderd? Is dit hetzelfde liedje? Wat is er dan anders? *Je zingt hoger/lager*.*
7. Laat de leerling deze versie (mee)zingen.
8. Vraag om deze versie te spelen, dat mag eerst nog met één hand. Zeg op welke noot je begonnen bent en laat de leerling zelf de nieuwe positie van de hand vinden. Laat hem zeker meezingen wanneer ze hij het lied in deze nieuwe ligging speelt. Dat kan op tekst of op melodie-noten. Piano-noten ligt minder voor de hand, de kans is klein dat hij meteen al de nieuwe notennamen heeft uitgedokterd.
9. Laat daarna wél meezingen op piano-noten, eens hij 'de weg al weet' op de toetsen.

* Het zou kunnen voorkomen dat een leerling niet beseft dat dit hetzelfde lied is. Ik heb eens aan de hand gehad dat een leerling met een zeer sterk absoluut gehoor zich niet realiseerde dat een getransponeerde melodie dezelfde was dan de originele, het was nochtans eenvoudige melodie. Dit blijkt een bekend fenomeen, er is hier onderzoek naar gedaan. Het betrof hier een leerling die al enkele jaren speelde, bij een absoluut beginner ben ik dit nog niet tegen gekomen. Voor dat meisje betekenden andere noten: een andere melodie. Ze had geen oog (oor) voor de contouren van de melodie. We proberen te vermijden dat dit gebeurt door de liederen steeds weer op andere toonhoogtes te zingen en te spelen.

70. Kokarassa

Wacht niet tot het boek uit is om de reeds geleerde liedjes te gaan herhalen. Begin na *Kokarrassa* al met de liedjesquiz en alle oefeningen beschreven in **nr. 87**.

Door veel te oefenen op *jo le ni* - motieven kunnen de leerlingen de nieuwe liedjes stilaan ook (deels) van blad gaan zingen, nog vóór ze gespeeld te hebben.

Kies zelf de ligging waarin je *Kokarassa* wil aanleren. Neem als beginnoot een noot die de leerling al goed kan herkennen, een zogenaamde 'ankernoot': *sol* (de lijn waarop de solsleutel begint) of de lage *do*.

1. Voorbereidend: *Dikke vrienden* opnieuw zingen. Eerst laten herkennen van voorspelen of voorzingen op *lalala/noenoeno* of herkennen van de notenbalk (**blz: 44, nr. 62** in de gewenste positie).
2. Kijk dan in het boek bij **nr. 70 op p.53**, vraag wat de eerste drie noten zijn, relatieve noten, dus *joleni*. Laat dit motief zingen van de notenbalk. (Zonder hulp van de piano, geef de toon op.)

3. Laat ook verder zingen, vaak doen leerlingen dit al spontaan. Begeleid de leerling in het verder van blad zingen indien nodig. Observeer of en hoe vlot dit gaat.
4. Laat de tekst van het lied lezen. Dit lied is eigenlijk het refrein van *Pompen pompen* dat je kan terugvinden op p.17 in *Rin Tjin Tjin*, een liedboek van Chris Moens.*
5. Laat de beginnoot schrijven in het vakje boven de eerste noot op de notenbalk. Zing vervolgens op piano-noten.
6. Laat het lied spelen, vraag om de noten (luidop) te zingen, zo vinden de vingers makkelijk de weg. Laat handen apart en samen leren, meezingen op *joleni*, tekst, piano-noten, ritmetaal. Laat dit alles ook uit het hoofd doen.

* *Rin Tjin Tjin* bevat een 400-tal liederen die werden gebruikt in het Kodály-project dat liep in Antwerpen in de jaren 1970 tot ong. 1990, waarbij heel wat Antwerpse scholen betrokken waren en waarbij de leerlingen elke dag muziekles kregen in de dagschool. Chris Moens was als leerkracht betrokken bij dit project. Het initiatief ging uit van Gilbert De Greeve, directeur van de Rijksmuziekacademie van Antwerpen. Later werd Gilbert De Greeve voorzitter van de International Kodály Society, IKS, met hoofdzetel in Hongarije.

71. Kokarassa in SOL positie

1. Als de leerling het lied al kent, ga dan meteen naar **punt 2**. Volg anders de werkwijze van hierboven bij **nr. 70**, vanaf **punt 1**.
2. Het is hetzelfde lied, dus we kunnen het gewoon zingen op *joleni*, maar wat is hier de eerste piano-noot? Laat deze noot invullen in het vakje boven de eerste noot op de notenbalk, alsook in de titel: SOL-positie. Geef de toon op en zing op deze toonhoogte (op *joleni*).
3. Laat zingen op piano-noten. Let erop dat de melodie opnieuw correct wordt gezongen.
4. Laat het lied zingen en spelen in deze nieuwe positie, handen apart en samen én ook uit het hoofd.

72. Kokarassa in FA positie

1. Als de leerling het lied al kent, ga dan meteen naar **punt 2**. Volg anders de werkwijze van hierboven bij **nr. 70**, vanaf **punt 1**.
2. Het is hetzelfde lied, dus we kunnen het gewoon zingen op *joleni*, maar wat is hier nu de eerste piano-noot? Laat deze noot invullen in het vakje boven de notenbalk, alsook in de titel: FA-positie.
3. Laat zingen op piano-noten. Let erop dat de melodie opnieuw correct wordt gezongen.

4. Laat het lied zingen en spelen in deze nieuwe positie, handen apart en samen én ook uit het hoofd.

73. Kokarassa in hoge DO positie

1. Dit is een nieuwe ligging om in te lezen. Het is echter weer hetzelfde lied, zeker als we op *joleni* lezen, zal er geen probleem ontstaan. Als we relatief lezen zien we dat de noten zich op dezelfde manier verhouden op de notenbalk: ze volgen op elkaar. Ze staan *tussen – op – tussen* de lijn.
2. Vervolgens gaan we kijken wat de eerste piano-noot is. Laat ze uittellen vanuit een gekende ankernoot (*sol*). Laat deze noot schrijven in het vakje boven de notenbalk, alsook in de titel: hoge DO-positie. Laat zingen op piano-noten. Dit is helemaal niet moeilijk omdat de leerling dit lied al op de *lage do* heeft gezongen en gespeeld.
3. Laat het lied zingen en spelen in deze nieuwe positie, handen apart en samen (de LH speelt in het blauwe ocaaf).

74. Boem maka leli (SOL-positie)

Kies zelf de ligging waarin je *Boem maka leli* wil aanleren. Kijk daarvoor naar de tweede lijn, deze lijn wordt gespeeld door de leerling. De eerste zin is een gezongen intro, door de leerkracht.

1. Ter voorbereiding: Zing reeds gekende *jo-le-ni* motieven. Mogelijke motieven zijn:

<i>j l n -</i>	<i>(Dikke vrienden)</i>	
<i>n l j -</i>	<i>(Pannenkoek, Die gaat neer)</i>	
<i>j l n l</i>	<i>(uit Dikke vrienden)</i>	
<i>j l n n</i>	<i>(Kokarassa)</i>	
<i>nn ll j -</i>	<i>(uit Pieterbaas, Kokarassa)</i>	
<i>j l nn ll j</i>	<i>(uit Kokarassa)</i>	→ doe zeker dit motief!
<i>n j l -</i>	<i>(Die gaat weg)</i>	
...		

Losse letters zijn vierde noten, twee letters aan elkaar zijn achtste noten, - is een rust. Zing de motieven met dit ritme voor, dan heb je steeds een motief van vier tellen. Maar, je schrijft de noten straks onder **punt c** best zónder ritme op de notenbalk, omdat ze daarna met een ander ritme zullen terugkomen. Het voordeel van nog geen ritme te schrijven is bovendien dat de leerling zich, als beginnend lezer, vooral op de parameter toonhoogte/intonatie kan concentreren.

Opm.: Je kan deze activiteit ook doen op absolute noten, daar zou je misschien toe geneigd zijn als je het lied eerst aanleert in DO. Maar dan mag je je niet beperken tot enkel *do re mi*, herhaal deze oefening in elke ligging, over de lessen heen (voorlopig SOL en FA). Zo ervaren de leerlingen de similariteit en ze gaan beseffen dat dit eigenlijk hetzelfde motief is op een andere toonhoogte. Oefen later ook motieven in andere liggingen, eerst in RE, de leerling moet dan bewust gemaakt worden dat het hier om *fa#* gaat, wil men dezelfde melodie behouden.

Omgekeerd, als je de motieven op melodie-noten oefent, zing dan ook vaak genoeg op piano-noten. *Jo le ni* is een melodisch sjabloon dat je 'opschuift' en dat je vertaalt naar piano-noten. Het voordeel is, dat dit sjabloon helpt om juist te intoneren, het is in elke toonaard hetzelfde.

- a. Jij zingt een motief voor en de leerlingen zingen je na.
  - b. Jij zingt voor maar zonder de notennamen (lalala/noenoeno), je leerlingen zingen na mét de melodie-noten.
  - c. Schrijf enkele motieven op het bord op de notenbalk (of met de beginletters van de noten, dit is een tussenstap, makkelijker dan lezen van de notenbalk) en laat ze zingen.
2. Kijk in het boek, op de tweede lijn (onder *Spelen*). Vraag aan de leerlingen of ze motieven herkennen die ze kunnen zingen van blad. Deze mogen ze omcirkelen. De motieven mogen elkaar overlappen.

j l n

n n l j

j l n n l j

3. De leerlingen kunnen de motieven voor elkaar zingen en vergelijken wat ze vonden (zonder dat er één motief beter is dan een ander). Indien een leerling het laatste motief (her)kent, kan hij waarschijnlijk de hele lijn ineens zingen!
4. Hoe het lied uit te voeren? De leerkracht zingt de eerste lijn, de leerling speelt aansluitend en zingt op tekst. Bij de herhaling zingt de leerkracht de onderste lijn en de leerling speelt weer aansluitend en zingt op piano-noten. Het lied kan ook verder herhaald worden, de leerkracht verzint telkens iets anders wat de leerling moet doen:

*Zing dit lied op joleni ...
Speel de RH ...
Speel nu de handen samen ...
Speel in het rode octaaf ...
Speel het lied uit je hoofd ...
...*

De leerlingen kunnen echter ook voor elkaar verzinnen! Ze moeten hierbij het ritme van de melodie aanpassen aan het ritme van hun tekst (improvisatie).

Wanneer alle liggingen gekend zijn kan je ook zingen :
Speel dit lied op DO/FA/SOL/de hoge DO

75. Boem maka leli in DO-positie

1. Indien de leerling het lied al gespeeld heeft op een andere toon: het is hetzelfde lied, maar wat is hier de eerste piano-noot? Laat deze noot invullen in de titel: DO-positie. Zing op deze toonhoogte en speel daarna ook (zoals eerder in nr. **74 punt 4**).
2. Indien je het lied aanleert in DO volg dan de werkwijze van hierboven bij **nr. 74**.

76. Boem maka leli in FA-positie

1. Indien de leerling het lied al gespeeld heeft op een andere toon: het is hetzelfde lied, maar wat is hier de eerste piano-noot? Laat deze noot invullen in de titel: FA-positie. Zing op deze toonhoogte en speel daarna ook (zoals eerder in nr. **74 punt 4**).
2. Indien je het lied aanleert in FA volg dan de werkwijze van hierboven bij **nr. 74**.

77. Boem maka leli in hoge DO-positie

1. Waarschijnlijk heeft de leerling het lied eerst in een andere positie gespeeld. Het is hetzelfde lied, maar wat is hier de eerste piano-noot? Laat deze noot invullen in de titel: hoge DO-positie. Zing en speel (zoals eerder in **nr. 74 punt 4**)
2. Indien je het lied aanleert op de hoge DO volg dan de werkwijze van hierboven bij **nr. 74**.

78. Kokarassa met een bourdon als begeleiding

1. Voor- en naspelen: vergelijk met *Stoofpotje*. De leerkracht speelt het lied voor met een bourdonbegeleiding: een herhaalde *do*. De leerling mag enkel luisteren, niet kijken. Achteraf vraag je: 'Wat heb ik gedaan? Speelden beide handen hetzelfde? Welke hand speelde het lied? Wat deed de andere hand?'
2. Eventueel laat je **het ritme van de LH meebotsen met de bal/slaan op de trom**. Kan de leerling daarna ook dit ritme botsen, wanneer jij enkel nog de melodie speelt, de LH dus niet meer meespeelt?
3. Kan de leerling de LH spelen? (De leerkracht of een andere leerling speelt de melodie.)

♩ | ♩ | ♩ — | ♩ |

♩ | ♩ | ♩ — | ♩ ||

4. Laat de leerling de LH spelen en het lied erbij zingen.
5. Daarna speelt de leerling alles alleen met de handen S.
6. Lezen en spelen van blad: de LH in sticknotatie.

79. Kokarassa met een bourdon op de notenbalk

Dit is precies dezelfde versie als in **nr. 78**, maar nu staat de LH ook op de notenbalk genoteerd. Bekijk en bespreek samen met de leerling. Laat vervolgens ook van deze notatie spelen.

Laat voorbeelden horen van een bourdon, op de doedelzak of op de draailier! (Youtube)

Draailier

<https://www.youtube.com/watch?v=kK4-IELE8ig&t=1s>

<https://www.youtube.com/watch?v=wwyznoWJDHI>

Doedelzak

<https://www.youtube.com/watch?v=Dbx6t1acwiM>

Scotland the brave.

<https://www.youtube.com/watch?v=mpUAu54Jzj4>

op 1 minuut

Auld lang syne.

80. Herken je dit lied?

1. Beslis of je wil laten lezen op *joleni* of op absolute noten.
2. Vraag de leerling welke notenbalk hij eerst wil lezen, die met de blauwe of die met de groene noten. (De meeste leerlingen kiezen voor de blauwe!)
3. Begeleid zoveel als nodig is door vragen te stellen:

a. Voor *joleni*:

Hoeveel verschillende noten staan er op de eerste lijn?

Volgen ze op elkaar of zijn er sprongen? Welke *joleni*-noten zouden het zijn, denk je?

Wat is de eerste *joleni*-noot? (*ni*)

Eerste lijn lezen/zingen

Tweede lijn zingen.

Derde lijn, begin je het lied te herkennen?

Kijk vervolgens naar de blauwe noten. Het is niet vanzelfsprekend dat de leerling meteen ziet dat het om hetzelfde lied gaat (al zou hij het wel kunnen vermoeden). Begin met dezelfde vragen, maar de leerling zal nu snel inzien dat dit hetzelfde lied is. Laat toch tot het einde zingen op noten en zelfs volgen met de vinger om er zeker van te zijn dat de leerling naar de (juiste) noten kijkt! Zeg erbij dat dit volgen met de vinger voor jou bedoeld is, om te kunnen zien waar hij kijkt.

Zing ook op absolute noten: Hoe heet de derde noot? (*do* zal herkenbaarder zijn dan *mi*) Laat uittellen indien nodig vanuit een gekende ankernoot (*sol*).

Wat is dan eerste noot?

b. Absolute noten:

Hoeveel verschillende noten staan er op de eerste lijn?

Volgen ze op elkaar of zijn er sprongen?

Hoe heet de derde noot? (*do* zal herkenbaarder zijn dan *mi*) Laat uittellen indien nodig vanuit een gekende ankernoot (*sol*).

Wat is dan eerste noot?

Eerste lijn lezen/zingen.

Tweede lijn zingen.

Derde lijn, begin je het lied te herkennen?

Kijk vervolgens naar de blauwe noten. Het is niet vanzelfsprekend dat de leerling meteen ziet dat het om hetzelfde lied gaat (al zou hij het wel kunnen vermoeden). Begin met dezelfde vragen, maar de leerling zal nu snel inzien dat dit hetzelfde lied is. Laat toch tot het einde zingen op noten en zelfs volgen met de vinger, om er zeker van te zijn dat de leerling naar de (juiste) noten kijkt! Zeg erbij dat dit volgen met de vinger voor jou bedoeld is, om te kunnen zien waar hij kijkt.

81. Pannenkoek nieuwe versie

De **nrs. 81** en **82** zijn hetzelfde maar staan anders genoteerd. Beslis of laat de leerling beslissen welke versie hij wil lezen.

1. Laat de leerling de LH bekijken, begrijpt hij alles wat er staat? (Weet hij bvb. nog wat de boog wil zeggen?)
2. Laat de LH spelen van blad, ik speel altijd meteen de de RH mee. Het kan zijn dat je de rusten nog even moet uitleggen op de derde lijn, soms vindt een leerling het vreemd dat jij ineens stopt met spelen. Leg pas uit als dat gebeurt. Vermeld het anders voor de zekerheid toch nog even na het spelen.
3. Laat dan de LH spelen en het lied erbij zingen.
4. Laat tenslotte spelen met beide handen.

82. Pannenkoek nieuwe versie op de notenbalk

Zie bij **nr. 81**

1. Als je eerst van **nr. 81** hebt gelezen, bekijk het stuk dan nu op de notenbalk. Bespreek wat het verschil is. Begrijpt de leerling alles wat er staat. Laat van deze notatie spelen.

83. Maanliedje

1. Ter voorbereiding, net zoals bij *Boem maka leli*: Zing reeds gekende *jo-le-ni* motieven.
  - a. Jij zingt een motief voor en de leerlingen zingen je na.
  - b. Jij zingt voor maar zonder de notennamen (*lalala/noenoe*), je leerlingen zingen na op de melodie-noten.

c. Schrijf enkele motieven op het bord op de notenbalk en laat ze zingen.

d. Mogelijke motieven voor in **a, b** en **c**:

- jln** - (Dikke vrienden)
- nlj** - (Pannenkoek, Die gaat neer)
- jl n l** (uit Dikke vrienden)
- jl n n** (Kokarassa)
- nn llj** - (uit Pieterbaas, Kokarassa)
- jl nn llj** of **jl n n llj** (uit Kokarassa, Boem maka leli)
- njl** - (Die gaat weg)
- ...

Losse letters zijn vierde noten, twee letters aan elkaar zijn achtste noten, - is een rust. Zing de motieven met dit ritme voor, dan heb je steeds een motief van vier tellen. Maar, je schrijft de noten best zonder ritme op de notenbalk, omdat ze daarna met een ander ritme zullen terugkomen. Het voordeel van nog geen ritme te schrijven is bovendien dat de leerling zich, als beginnend lezer, vooral op de parameter toonhoogte/intonatie kan concentreren.

Zie hieronder in **punt 5** voor dezelfde motieven op absolute noten in FA. In **nr.84, punt 6** voor deze motieven in DO.

Opm.: Je kan dit ook doen op absolute noten, daar zou je misschien toe geneigd zijn als je het lied eerst aanleert in DO. Dan leer je Maanliedje eerst in nr. 84. Maar oefen dan niet alleen op *do re mi*, herhaal in elke ligging, over de lessen heen (voorlopig SOL en FA). Zo ervaren de leerlingen de similariteit en ze gaan beseffen dat dit eigenlijk hetzelfde motief is op een andere toonhoogte. Oefen later ook motieven in andere liggingen, eerst in RE, de leerling moet dan bewust gemaakt worden dat het hier om *fa#* gaat, wil men dezelfde melodie behouden.

Omgekeerd, als je de motieven op melodie-noten oefent, zing dan ook vaak genoeg op piano-noten. *Jo le ni* is een melodisch sjabloon dat je 'opschuift' en dat je vertaalt naar piano-noten. Het voordeel is, dat dit sjabloon helpt om juist te intoneren, het is in elke toonaard hetzelfde.

2. Neem het boek erbij en vraag aan de leerlingen of ze motieven herkennen die ze kunnen zingen van blad. Deze mogen ze omcirkelen. De motieven mogen overlappen.

jln

jl n l

n llj

jl n l j (vanaf de derde noot, tot en met de eerste noot van de tweede lijn!)

3. De leerlingen kunnen de motieven voor elkaar zingen en vergelijken wat ze vonden (zonder dat er één motief beter is dan een ander). Er is echter een nieuw motief in dit lied,

namelijk de grote tertssprong: **j n | l j**. Observeer wat er gebeurt, misschien hangt de *jo* en de *ni* genoeg in de lucht en zingen de leerlingen er gewoon en anders zing jij het motief voor (tweede lijn).

4. Laat het lied spelen. Laat handen apart en samen leren, meezingen op *joleni*, tekst, piano-noten, ritmetaal. Laat dit alles ook uit het hoofd doen.
5. Wanneer het lied goed gekend en gememoriseerd is speel je één van de twee motieven voor, met de bedoeling dat de leerling het naspeelt. Je kan het natuurlijk ook voorzingen op *lalala/noenoeno* opdat de leerling het zou nazingen op *joleni*.

*****

6. De voorbereidende motieven op absolute noten in FA:

fa sol la -	(Dikke vrienden)
la sol fa -	(Pannenkoek, Die gaat neer)
fa sol la sol	(uit Dikke vrienden)
fa sol la la	(Kokarassa)
lala solsol fa -	(uit Pieterbaas, Kokarassa)
fasol lala solsol fa of fa fasol la la sol sol fa	(uit Kokarassa, Boem maka leli)
la fa sol -	(Die gaat weg)
...	

84. Maanliedje in hoge DO positie

Als je ervoor hebt gekozen om *Maanliedje* eerst aan te leren in DO, bijvoorbeeld omdat je alleen op absolute noten gaat zingen, kan je hier terecht. Kijk bij **punt 5**.

1. Laat het lied op het gehoor transponeren naar de verschillende posities: DO, SOL, hoge DO. Zing op de piano-noten.
2. De leerling mag ook eens een andere witte toets kiezen om op te beginnen. Hoe klinkt dat?
Laat alsnog geen aanpassingen maken (zwarte toetsen gebruiken). Maar bespreek: Klinkt dit zoals je had verwacht? Is de melodie nog hetzelfde? Wat vind je van (de sfeer/het karakter van) deze versie? Klinkt het vrolijk? Wat zou er met de maan gebeuren in deze versie? (Ze zit achter een wolk, ze lacht niet meer zoals op de tekening, het is volle maan en dan gebeuren er vreemde dingen, dit is een 'halloween' versie, ...).

Doe dit ook met andere reeds gekende liedjes, over de lessen heen. Er is niet alleen de mineur versie, beginnend op *la* en *re*, maar er is ook de *mi* en de *si* versie. Wat vinden de leerlingen van deze karakters?

Na verloop van tijd kan je toelichten dat het verschil in sfeer het gevolg is van de opeenvolging van hele en halve tonen. In boek 2 staat het *Traplied*, dat gaat over hele en halve tonen, in majeur.

3. Laat het lied dan spelen uit het boek, **nr. 84**. Wat is hier de eerste piano-noot? Laat deze noot invullen in de titel: hoge DO-positie.
4. Laat het lied zingen en spelen in deze nieuwe positie, handen apart en samen (de LH speelt in het blauwe octaaf). Speel ook uit het hoofd. Laat zingen op piano-noten.

*****

5. Hier zijn de voorbereidende motieven op absolute noten in DO:

do re mi - (Dikke vrienden)
mi re do - (Pannenkoek, Die gaat neer)
do re mi re (uit Dikke vrienden)
do re mi mi (Kokarassa)
mimi rere do - (uit Pieterbaas, Kokarassa)
dore mimi rere do of **do dore mi mi re re do** (uit Kokarassa, Boem maka leli)
mi do re - (Die gaat weg)
...

85. Maanliedje met begeleiding

1. Analoog als *Pannenkoek* **nr. 82**. Nu staan beide handen meteen op de notenbalk genoteerd. Laat de leerling de partituur bekijken, in het bijzonder de LH, omdat hij de RH al gelezen heeft in **nr. 84**. Begrijpt hij alles wat er staat? Weet hij bvb. nog wat de boog wil zeggen?
2. Laat de LH spelen van blad, ik speel altijd meteen de de RH mee.
3. Laat dan de LH spelen en het lied erbij zingen.
4. Laat tenslotte spelen met beide handen.

86. Welke twee liedjes zijn dit?

1. Beslis of je wil laten lezen op *joleni* of op absolute noten.

Vraag de leerling welke notenbalk hij eerst wil lezen, die met de blauwe of met de groene noten.

Begeleid zoveel als nodig is door vragen te stellen. De bovenste notenbalk, met de groene noten, zou al vlot moeten gaan, indien je **nr. 80** hebt gedaan .

De onderste notenbalk, met de blauwe noten:

Hoeveel verschillende noten staan er op de eerste lijn?

Volgen ze op elkaar of zijn er sprongen? Wat is de eerste piano-noot? Welke *joleni*-noten zouden het zijn?

De eerste lijn lezen/zingen (op *joleni* of piano-noten)

De tweede lijn zingen.

Derde lijn, begin je het lied te herkennen?

De laatste lijn staat er niet. Maar die kan de leerling ondertussen al wel uit het hoofd verder zingen! Laat ze echter nog niet schrijven.

Zing ook op absolute noten: Hoe heet de eerste noot?

2. Speel het stuk met zijn tweeën, jij met een leerling of twee leerlingen tesamen. Herhaal dit en elk zingt zijn eigen lied hardop mee. (polyfonie)
Daarna kan je wisselen van partij.

Hoe klinkt de laatste lijn? **Punt 2** in het boek samen lezen en toelichten. De leerling mag (thuis) één van de drie eerste zinnen kiezen van *Die gaat op* om hier als vierde zin te spelen. Hij mag die zin ook noteren.

3. Laat handen samen leren.
Laat de leerling de LH spelen en de RH (*Pannenkoek*) erbij zingen. Dit kan als tussenstap vóór het handen samen spelen.
Dit lesje is al moeilijk en hoeft nog niet perfect te gaan. Het is een uitdaging aan het eind van dit boek. In het volgende boek leren we stapsgewijs het spelen van verschillende noten in beide handen.

87. Liedjes herhalen

Zie boek:

1. Herhaal alle liedjes met drie noten: dit mag gerust zijn **alle liedjes uit dit boek!**
  - a. Ken je ze uit het hoofd?
  - b. Kan je ze op verschillende manieren spelen? (In verschillende posities, met een bourdon, verschillende vingerzettingen, ...)
  - c. Zing ze mee op **tekst, ritmetaal, piano-noten** en **melodie-noten**.
2. Zing ze en toon de handgebaren.
3. Transponeer ze: in DO, FA en SOL positie. Maar je kan ook eens laten beginnen op andere witte toetsen, vraag hoe dat klinkt. Zie ook *Maanliedje nr.84, punt 2*

Laat alsnog geen aanpassingen maken (zwarte toetsen gebruiken). Maar bespreek: klinkt dit zoals je had verwacht? Is de melodie nog hetzelfde? Wat vind je van (de sfeer/het karakter van) deze versie?

Er is niet alleen de mineur versie, beginnend op la en re, maar er is ook de mi en de si versie. Wat vinden de leerlingen van deze verschillende karakters?

Na verloop van tijd kan je toelichten dat dit het gevolg is van de opeenvolging van hele en halve tonen. In boek 2 staat het Traplied, over de hele en halve tonen, in majeure.

4. Zing de liedjes op *lalala*. Zing een lied op die manier voor je medeleerling(en), herkennen zij het lied en kunnen ze het spelen?
5. Zing ze in je hoofd en toon de handgebaren.
6. Zing ze in je hoofd en klap het ritme.

Als dit allemaal soepel gaat, kent de leerling de leerstof uit dit boek door en door en heeft hij het diploma dat nu volgt dubbel en dik verdiend!

Achterop het diploma staat een lijst met alle liedjes uit het boek. Vink hier samen af wat de leerling allemaal kan.

De leerling heeft niet alle liederen met een bourdon gespeeld dus in deze kolom hoeft niet overal een vinkje komen te staan. Maar misschien kan de leerling nog wel een bourdon verzinnen bij een ander liedje?

In de twee laatste, lege kolommen vul je extra's in, bijvoorbeeld: in canon zingen en spelen (met zijn tweeën), twee liedjes tegelijk spelen (*Iep Sliep* en *Tik Tok*), ... Schrijf dat in het vakje zelf in plaats van een vinkje te zetten. Er zijn geen extra's bij alle liedjes, je kan misschien zelf nog andere versies bedenken voor liedjes.

Nog tot slot:

Waarom is het herhalen en memoriseren van de liederen zo belangrijk?

De liederen zelf werken als ezelsbruggetjes, om de motieven te onthouden. De motieven worden echter zo vaak en in steeds wisselende contexten gebruikt, dat ze na verloop van tijd los komen te staan van de liederen. Het ezelsbruggetje is dan niet meer nodig.

De leerlingen gaan deze (begin)motieven dan herkennen in andere, nieuwe muziek, zowel auditief als schriftelijk. Als de leerlingen deze motieven herkennen wanneer ze genoteerd staan, dan horen ze de klank al bij het lezen.

Let wel, dit is pas efficiënt als je de motieven ook zingt op melodie-noten, de motieven hebben dan in elke toonaard 'dezelfde tekst' en zijn daardoor herkenbaar in elke toonaard. De leerling zingt dan op toontrappen (functies) en dat mechanisme is in elke toonaard hetzelfde.

Een leuke manier om de liedjes te herhalen is om de *liedjesquiz* te spelen. Daarbij moeten de leerlingen de liedjes herkennen van voorzingen zonder tekst (op *lalala, noenoe, ...*) of van voorspelen op de piano zonder naar het klavier te kijken.

De leerlingen zingen het lied na op tekst, op noten, en/of op melodie-noten en op ritme. Natuurlijk spelen ze de liedjes ook terug op de piano! Van vele liedjes hebben de leerlingen verschillende versies gespeeld, kennen ze die nog?

Je kan deze quiz spelen in de les, maar de leerlingen kunnen hem ook thuis (verder) spelen. Je vindt de geluidsfragmenten in de blogpost 'liedjesquiz' op de webpagina. Ze zijn downloadbaar. In de blogpost vind je ook nog wat meer uitleg.

<https://www.villasolfa.be/spelletjes/liedjesquiz/>

Om het moeilijker te maken zing/speel je daarna nog enkel het beginmotief van het lied voor. Dat is meestal de eerste maat. Alleen om het verschil te maken tussen *Dikke vrienden* en *Die gaat op* heb je twee maten nodig. Maar dat is net leuk. Stel dat je enkel de eerste maat opgeeft, dan kunnen de leerlingen van mening verschillen, om er dan achter te komen dat beide liedjes met hetzelfde motief beginnen!

De volgende stap is het herkennen van de liederen wanneer ze genoteerd staan, enkel het beginmotief. Dat kan met letters, dit wil zeggen de beginletters van de melodie-noten, of dat kan op de notenbalk.

Verder kan je de liederen ook laten herkennen van handgebaren. (Innerlijke klankvoorstelling). Zing daarna het lied samen op melodie-noten (toon de handgebaren mee) en op tekst.

De leerlingen zingen het lied vervolgens ook in zichzelf en tonen de handgebaren, zonder dat je meedoet. (= inner hearing: wanneer de leerkracht de handgebaren niet mee toont, is de leerling verplicht in zichzelf te zingen.)

Laat een leerling echter pas in zichzelf zingen als je weet dat hij al juist intoneert, anders heeft dit weinig zin.

Je kan het lied vervolgens ook laten zingen op *tekst* en de handgebaren laten tonen, zonder dat je meedoet. (= inner hearing: dit kan in dit stadium nog te moeilijk zijn. Het impliceert dat de leerling, terwijl hij de tekst luidop zingt, in zichzelf ook de melodie-noten zingt, tweestemmig als het ware.)

Dit lijkt een hele klus, maar als je elke les twee tot drie liederen doet op één van deze manieren, dan ben je vrij snel rond. Je kan aldus aangeven welk liedje je wil horen van de leerling in de les. Welk lied is dit: '*lalala*' ... en je bent vertrokken. Je kan op die manier het lied inleiden waar je een nieuwe versie van gaat aanleren. *Kokarassa*, bijvoorbeeld, leer je op een bepaald moment spelen met een bourdon, dat is een gelegenheid om het lied te laten herkennen van voorspelen, of van het beginmotief op de notenbalk.

Het leuke hieraan is dat de leerlingen steeds stukjes paraat hebben om te spelen, ze kennen een repertoire en dat geeft hen voldoening.

*****